

मन्त्रपुष्पम्

अनुक्रमणिका

गणपत्यथर्वशीर्षोपनिषत्	1
लघुन्यासः	6
श्री रुद्रध्यानम्	6
देवता-स्थापनम्	7
श्रीरुद्रजपः	10
ध्यानम्	11
रुद्रप्रश्नः	14
चमकप्रश्नः	25
पुरुषसूक्तम्	32
नारायणसूक्तम्	35
विष्णुसूक्तम्	37
दुर्गा सूक्तम्	39
श्रीसूक्तम्	40

मेधासूक्तम्	42
अघमर्षणसूक्तम्	44
पवमानसूक्तम्	46
त्रिसुपर्णमन्त्राः	49
आयुष्यसूक्तम्	51
भाग्यसूक्तम्	53
नवग्रहसूक्तम्	55
नक्षत्रसूक्तम्	58
शान्ति-पञ्चकम्	69
घोष-शान्तिः	71
मन्त्रपुष्पम्	76
तैत्तिरीय-आरण्यकम्	79
प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः	79

सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावल्ली	126
अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवल्ली	135
नवमः प्रश्नः — भृगुवल्ली	142
दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत्	147

ॐ गणानां त्वा गणपतिः हवामहे कविं कवीना-
मुपमश्रवस्तमम्। ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः
शृण्वन्नृतिभिः सीद सादनम्॥ ॐ महागणपतये नमः॥

॥ गणपत्यथर्वशीर्षोपनिषत् ॥

ॐ भद्रं कर्णेभिः शृणुयाम देवाः। भद्रं पश्येमाक्षभिर्यजत्राः।
स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाग्ं संस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः।
स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु॥
ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

ॐ नमस्ते गणपतये। त्वमेव प्रत्यक्षं तत्त्वमसि। त्वमेव
केवलं कर्ताऽसि। त्वमेव केवलं धर्ताऽसि। त्वमेव
केवलं हर्ताऽसि। त्वमेव सर्वं खल्विदं ब्रह्मासि। त्वं
साक्षादात्माऽसि नित्यम्॥१॥

ऋतं वच्मि। संत्यं वच्मि॥२॥

अव॑ त्वं॒ माम्। अव॑ वृ॒क्तारम्। अव॑ श्रो॒तारम्। अव॑
 दा॒तारम्। अव॑ धा॒तारम्। अवा॑नू॒चानम॑व शि॒ष्यम्। अव॑
 प॒श्चात्ता॑त्। अव॑ पु॒रस्ता॑त्। अवो॑त्त॒रात्ता॑त्। अव॑ दक्षि॒णात्ता॑त्।
 अव॑ चो॒र्ध्वात्ता॑त्। अवा॑ध॒रात्ता॑त्। सर्वतो मां पाहि पाहि
 सम॒न्तात्॥ ३॥

त्वं वाङ्म॑यस्त्वं चिन्म॑यः। त्वमा॑नन्दमयस्त्वं ब्रह्म॑मयः। त्वं
 सच्चि॑दानन्दाद्वि॒तीयो॑ऽसि। त्वं प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वं ज्ञा॑नमयो
 विज्ञा॑नमयोऽसि॥ ४॥

सर्वं जगदिदं त्वत्त्वो॑ जाय॒ते। सर्वं जगदिदं त्वत्त्व॑स्तिष्ठ॒ति।
 सर्वं जगदिदं त्वयि॑ लय॑मेष्य॒ति। सर्वं जगदिदं त्वयि॑
 प्रत्ये॒ति। त्वं भूमि॑रापोऽन॒लोऽनि॑लो न॒भः। त्वं चत्वा॑रि
 वाक्प॑रिमिता॑ पदा॒नि॥ ५॥

त्वं गुण॑त्रयाती॒तः। त्वम् अव॑स्थात्रयाती॒तः। त्वं देह॑त्रयाती॒तः।
 त्वं काल॑त्रयाती॒तः। त्वं मूला॑धारस्थितो॑ऽसि नि॒त्यम्। त्वं
 शक्ति॑त्रयात्म॒कः। त्वां योगि॑नो ध्याय॑न्ति नि॒त्यम्। त्वं ब्रह्मा॑
 त्वं विष्णु॑स्त्वं रुद्र॑स्त्वमिन्द्र॑स्त्वमग्नि॑स्त्वं वायु॑स्त्वं सूर्य॑स्त्वं

चन्द्रमास्त्वं ब्रह्म भूर्भुवः सुवरोम्॥६॥

गुणादीं॑ पूर्वमुच्चार्य॑ वर्णादीं॑ तदनन्तरम्। अनुस्वारः
परतरः। अर्धेन्दुलसितम्। तारेण ऋद्धम्। एतत्तव
मनुस्वरूपम्। गकारः पूर्वरूपम्। अकारो मध्यमरूपम्।
अनुस्वारश्चान्त्यरूपम्। बिन्दुरुत्तररूपम्। नादः सन्धानम्।
संहिता सन्धिः। सैषा गणेशविद्या। गणक ऋषिः।
निचृद्गायत्रीच्छन्दः। श्रीमहागणपतिर्देवता। ॐ गं गणपतये
नमः॥७॥

एकदन्ताय॑ विद्महे॑ वक्रतुण्डाय॑ धीमहि।
तन्नो॑ दन्ती प्रचोदयात्॥८॥

एकदन्तं॑ चतुर्हस्तं॑ पाशमङ्कुशधारिणम्।
रदं॑ च वरदं॑ हस्तैर्बिभ्राणं॑ मूषकध्वजम्॥

रक्तं॑ लम्बोदरं॑ शूर्पकर्णकं॑ रक्तवाससम्।
रक्तगन्धानुलिप्ताङ्गं॑ रक्तपुष्पैः॑ सुपूजितम्॥

भक्तानुकम्पिनं देवं जगत्कारणमच्युतम्।
 आविर्भूतं च सृष्ट्यादौ प्रकृतेः पुरुषात्परम्।
 एवं ध्यायति यो नित्यं स योगी योगिनां वरः॥९॥

नमो व्रातपतये नमो गणपतये नमः प्रमथपतये नमस्ते
 अस्तु लम्बोदरायैकदन्ताय विघ्नविनाशिने शिवसुताय
 श्रीवरदमूर्तये नमो नमः॥१०॥

एतदथर्वशीर्षं योऽधीते। स ब्रह्मभूयाय कल्पते। स सर्वविघ्नैर्न
 बाध्यते। स सर्वतः सुखमेधते। स पञ्चमहापापात् प्रमुच्यते।
 सायमधीयानो दिवसकृतं पापं नाशयति। प्रातरधीयानो
 रात्रिकृतं पापं नाशयति। सायं प्रातः प्रयुञ्जानो अपापो
 भवति। सर्वत्राधीयानोऽपविघ्नो भवति। धर्मार्थकाममोक्षं
 च विन्दति। इदमथर्वशीर्षमशिष्याय न देयम्। यो यदि
 मोहाद्दास्यति स पापीयान् भवति। सहस्रावर्तनाद्यं यं
 काममधीते तं तमनेन साधयेत्॥११॥

अनेन गणपतिमभिषिञ्चति स वाग्मी भवति। चतुर्थ्यामनश्नन्

जपति स विद्यावान् भवति। इत्यथर्वणवाक्यम्।
ब्रह्माद्यावरणं विद्यान्न बिभेति कदाचनेति॥१२॥

यो दूर्वाङ्कुरैर्यजति स वैश्रवणोपमो भवति। यो लाजैर्यजति
स यशोवान् भवति स मेधावान् भवति। यो मोदकसहस्रेण
यजति स वाञ्छितफलमवाप्नोति। यः साज्यसमिद्धिर्यजति
स सर्वं लभते स सर्वं लभते॥१३॥

अष्टौ ब्राह्मणान् सम्यग्ग्राहयित्वा। सूर्यवर्चस्वी भवति।
सूर्यग्रहे महानद्यां प्रतिमासन्निधौ वा जप्त्वा सिद्धमन्त्रो
भवति। महाविघ्नात् प्रमुच्यते। महादोषात् प्रमुच्यते।
महापापात् प्रमुच्यते। महाप्रत्यवायात् प्रमुच्यते।
स सर्वविद्भवति स सर्वविद्भवति। य एवं वेद।
इत्युपनिषत्॥१४॥

सुह नाववतु। सुह नौ भुनक्तु। सुह वीर्यं करवावहे।
तेजस्विनाऽवधीतमस्तु मा विद्विषावहे॥

ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ लघुन्यासः ॥

॥ श्री रुद्रध्यानम् ॥

अथाऽऽत्मानं शिवात्मानं श्री रुद्र रूपं ध्यायेत्॥

शुद्धस्फटिकसङ्काशं त्रिनेत्रं पञ्चवक्त्रकम्।

गङ्गाधरं दशभुजं सर्वाभरणभूषितम्॥

नीलग्रीवं शशाङ्काङ्कं नागयज्ञोपवीतिनम्।

व्याघ्रचर्मोत्तरीयं च वरेण्यमभयप्रदम्॥

कमण्डल्वक्षसूत्राणां धारिणं शूलपाणिनम्।

ज्वलन्तं पिङ्गलजटाशिखामुद्योतधारिणम्॥

वृषस्कन्धसमारूढम् उमादेहार्धधारिणम्।

अमृते नाप्नुतं शान्तं दिव्यभोगसमन्वितम्॥

दिग्देवता समायुक्तं सुरासुरनमस्कृतम्।

नित्यं च शाश्वतं शुद्धं ध्रुवमक्षरमव्ययम्॥

सर्वव्यापिनमीशानं रुद्रं वै विश्वरूपिणम्।

एवं ध्यात्वा द्विजः सम्यक् ततो यजनमारभेत्॥

अथातो रुद्र स्नानार्चनाभिषेकविधिं व्याख्यास्यामः।
 आदित एव तीर्थे स्नात्वा उदेत्य शुचिः प्रयतो ब्रह्मचारी
 शुक्लवासा ईशानस्य प्रतिकृतिं कृत्वा तस्य दक्षिणप्रत्यग्देशे
 देवाभिमुखः स्थित्वा आत्मनि देवताः स्थापयेत्॥

॥ देवता-स्थापनम् ॥

प्रजनने ब्रह्मा तिष्ठतु। पादयोर्विष्णुस्तिष्ठतु। हस्तयोर्हरस्तिष्ठतु।
 बाह्वोरिन्द्रस्तिष्ठतु। जठरे अग्निस्तिष्ठतु। हृदये शिवस्तिष्ठतु।
 कण्ठे वसवस्तिष्ठन्तु। वक्त्रे सरस्वती तिष्ठतु। नासिकयोर्-
 वायुस्तिष्ठतु। नयनयोश्चन्द्रादित्यौ तिष्ठेताम्। कर्णयोरश्विनौ
 तिष्ठेताम्। ललाटे रुद्रास्तिष्ठन्तु। मूर्ध्यादित्यास्तिष्ठन्तु।
 शिरसि महादेवस्तिष्ठतु। शिखायां वामदेवस्तिष्ठतु।
 पृष्ठे पिनाकी तिष्ठतु। पुरतः शूली तिष्ठतु। पार्श्वयोः
 शिवाशङ्करौ तिष्ठेताम्। सर्वतो वायुस्तिष्ठतु। ततो बहिः
 सर्वतोऽग्निज्वालामाला-परिवृतस्तिष्ठतु। सर्वेष्वङ्गेषु सर्वा
 देवता यथास्थानं तिष्ठन्तु। मां रक्षन्तु। [सर्वान् महाजनान्

सकुटुम्बं रक्षन्तु॥]

अ॒ग्नि॒र्मे वा॒चि श्रि॒तः। वा॒ग्धृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (जिह्वा)

वा॒यु॒र्मे प्रा॒णे श्रि॒तः। प्रा॒णो हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (नासिका)

सू॒र्यो मे॒ चक्षु॑षि श्रि॒तः। चक्षु॑र॒हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (नेत्रे)

च॒न्द्रमा॑ मे॒ मन॑सि श्रि॒तः। मनो॑ हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (वक्षः)

दि॒शो मे॒ श्रोत्रे॑ श्रि॒ताः। श्रोत्र॑र॒हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (श्रोत्रे)

आपो॑ मे॒ रेत॑सि श्रि॒ताः। रेतो॑ हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑। अ॒हम॒मृते॑।
अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (गुह्यम्)

पृ॒थि॒वी मे॒ शरी॑रे श्रि॒ता। शरी॑र॒र॒हृ॒दये। हृ॒दयं॑ मयि॑।
अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (शरीरम्)

ओषधि॒व॒न॒स्प॒त॒यो मे॒ लोम॑सु श्रि॒ताः। लोमा॑नि हृद॒ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (लोमानि)

इन्द्रो॑ मे॒ बले॑ श्रि॒तः। बल॑ हृद॒ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (बाहू)

प॒र्जन्यो॑ मे॒ मूर्ध्नि॑ श्रि॒तः। मूर्धा॑ हृद॒ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (शिरः)

ईशा॑नो मे॒ मन्यो॑ श्रि॒तः। मन्यु॑रहृद॒ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (हृदयम्)

आ॒त्मा म॑ आ॒त्मनि॑ श्रि॒तः। आ॒त्मा हृद॑ये। हृद॑यं मयि॑। अ॒हम॒मृते॑। अ॒मृतं॑ ब्रह्म॑णि। (हृदयम्)

पुन॑र्म आ॒त्मा पुन॑रायुरागा॑त्। पुनः॑ प्रा॒णः पुन॑राकू॒तमागा॑त्।
वैश्व॑ान॒रो र॒श्मिभि॑र्वावृ॒धानः॑। अ॒न्तस्ति॑ष्ठत्व॒मृत॑स्य गो॒पाः॥
(सर्वा॑ण्यङ्गानि संस्पृश्य स्थापनं कृत्वा मानसैराराधयेत्॥)

॥ श्रीरुद्रजपः ॥

अस्य श्री रुद्राध्याय-प्रश्न-महामन्त्रस्य। अघोर ऋषिः।
 अनुष्टुप् छन्दः। सङ्कर्षणमूर्तिस्वरूपो योऽसावादित्यः
 परमपुरुषः स एष रुद्रो देवता॥
 नमः शिवायेति बीजम्। शिवतरायेति शक्तिः।
 महादेवायेति कीलकम्।
 श्री साम्बसदाशिवप्रसादसिद्ध्यर्थे जपे विनियोगः॥

॥ करन्यासः ॥

ॐ अग्निहोत्रात्मने अङ्गुष्ठाभ्यां नमः।
 दर्शपूर्णमासात्मने तर्जनीभ्यां नमः।
 चातुर्मास्यात्मने मध्यमाभ्यां नमः।
 निरूढपशुबन्धात्मने अनामिकाभ्यां नमः।
 ज्योतिष्टोमात्मने कनिष्ठिकाभ्यां नमः।
 सर्वक्रत्वात्मने करतलकरपृष्ठाभ्यां नमः।

॥अङ्गन्यासः॥

अग्निहोत्रात्मने हृदयाय नमः।
 दर्शपूर्णमासात्मने शिरसे स्वाहा।
 चातुर्मास्यात्मने शिखायै वषट्।
 निरूढपशुबन्धात्मने कवचाय हुं।
 ज्योतिष्टोमात्मने नेत्रत्रयाय वौषट्।
 सर्वक्रत्वात्मने अस्त्राय फट्।
 भूर्भुवस्सुवरोमिति दिग्बन्धः।

॥ध्यानम्॥

आपाताल-नभः-स्थलान्त-भुवन-ब्रह्माण्डमाविस्फुरत्
 ज्योतिः स्फाटिक-लिङ्ग-मौलि-विलसत्-पूर्णेन्दु-वान्तामृतैः।
 अस्तोकाप्लुतमेकमीशमनिशं रुद्रानुवाकान् जपन्
 ध्यायेदीप्सितसिद्धये ध्रुवपदं विप्रोऽभिषिञ्चेच्छिवम्॥

ब्रह्माण्ड-व्याप्त-देहा भसित-हिमरुचा भासमाना भुजङ्गैः
 कण्ठे कालाः कपर्दा-कलित-शशि-कलाश्चण्ड-कोदण्ड-हस्ताः
 त्र्यक्षा रुद्राक्षमालाः प्रकटित-विभवाः शाम्भवा मूर्तिभेदाः
 रुद्राः श्रीरुद्रसूक्त-प्रकटित-विभवा नः प्रयच्छन्तु सौख्यम्
 ॥पञ्चपूजा॥

लं पृथिव्यात्मने गन्धं समर्पयामि।
 हं आकाशात्मने पूष्पैः पूजयामि।
 यं वाय्वात्मने धूपमाघ्रापयामि।
 रं अग्न्यात्मने दीपं दर्शयामि।
 वं अमृतात्मने अमृतं महानैवेद्यं निवेदयामि।
 सं सर्वात्मने सर्वोपचारपूजां समर्पयामि।

ॐ गुणानां त्वा गुणपतिं हवामहे कविं कवीनामुप-
 मश्रवस्तमम्।
 ज्येष्ठराजं ब्रह्मणां ब्रह्मणस्पत आ नः शृण्वन्नृतिभिः सीद-
 सादनम्॥

ॐ महागणपतये नमः॥

शं च मे मयंश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च
 मे सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे
 यशश्च मे भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च
 मे क्षेमश्च मे धृतिश्च मे विश्वं च मे महश्च मे संविच्च
 मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे प्रसूश्च मे सीरं च मे लयश्च
 म ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयक्ष्मं च मेऽनामयच्च मे
 जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च मेऽभयं च मे
 सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च मे॥३॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ रुद्रप्रश्नः ॥

ॐ गुणानां॑ त्वा गुणपति॑ हवामहे क॒विं क॑वीनामु॒पमश्र॑-
वस्तमम्। ज्येष्ठ॑राजं ब्रह्म॑णां ब्रह्मणस्पत॑ आ नः शृ॒ण्वन्नू॑तिभिः
सीद॑ सादनम्॥

ॐ महागणपतये॑ नमः॥

ॐ नमो भगवते॑ रुद्राय॥

नम॑स्ते रुद्र मन्य॑वं उ॒तो त॒ इष॑वे नमः। नम॑स्ते अस्तु
धन्व॑ने बा॒हुभ्या॑मु॒त ते॒ नमः॥ या त॒ इषुः॑ शि॒वत॑मा शि॒वं
ब॒भूव॑ ते॒ धनुः॑। शि॒वा शं॑र॒व्या या तव॑ तया॑ नो रुद्र मृडय॥
या ते॑ रुद्र शि॒वा त॒नूरघो॑राऽपा॑पकाशिनी। तया॑ नस्त॒नुवा॒
शन्त॑मया॒ गिरि॑शन्ता॒भिचा॑कशीहि॥ यामिषुं॑ गिरिशन्त॒ हस्ते॑
बिभ॑र्ष्यस्त॒वे। शि॒वां गिरि॑त्र तां कुरु॒ मा हि॑सीः पुरुषं
जग॑त्॥ शिवे॒न वच॑सा त्वा गिरि॑शाच्छा॒वदाम॑सि। यथा॑
नः सर्व॑मि॒ज्जग॑दय॒क्ष्मः सु॒मना॑ असत्॥ अ॒ध्यवो॑चदधिव॒क्ता
प्र॑थ॒मो दै॒व्यो भि॒षक्। अही॑श्च॒ सर्वा॑ञ्ज॒म्भय॑न्त्सर्वा॑श्च
यातु॑धान्यः॥ अ॒सौ यस्ता॒म्रो अ॒रुण॑ उ॒त ब॒भ्रुः सु॒म॒ङ्गलः॥

ये चेमा९ रुद्रा अभितो दिक्षु श्रिताः सहस्रशोऽवैषा९ हेडं
 ईमहे॥ असौ योऽवसर्पति नीलग्रीवो विलोहितः। उत्तैनं
 गोपा अदृशन्नदृशन्नुदहार्यः॥ उत्तैनं विश्वा भूतानि स दृष्टो
 मृडयाति नः। नमो अस्तु नीलग्रीवाय सहस्राक्षाय मीढुषे॥
 अथो ये अस्य सत्वानोऽहं तेभ्योऽकरं नमः। प्र मुञ्च
 धन्वंनस्त्वमुभयोरार्त्रियोज्याम्॥ याश्च ते हस्त इषवः परा
 ता भगवो वप। अवतत्य धनुस्त्व९ सहस्राक्ष शतेषुधे॥
 निशीर्य शल्यानां मुखा शिवो नः सुमना भव। विज्यं
 धनुः कपर्दिनो विशल्यो बाणवा९ उत॥ अनेशन्नस्येषव
 आभुरस्य निषङ्गथिः। या ते हेतिर्मीढुष्टम् हस्ते बभूव
 ते धनुः॥ तयाऽस्मान् विश्वतस्त्वमयक्ष्मया परिभुज।
 नमस्ते अस्त्वायुधायानातताय धृष्णवे॥ उभाभ्यामुत ते
 नमो बाहुभ्यां तव धन्वने। परि ते धन्वनो हेतिरस्मान्वृणक्तु
 विश्वतः॥ अथो य इषुधिस्तवाऽऽरे अस्मन्नि धेहि तम्॥१॥

नमस्ते अस्तु भगवन् विश्वेश्वराय महादेवाय त्र्यम्बकाय

त्रिपुरान्त॒कायं॑   त्रिकाला॒ग्निका॒लायं॑   काला॒ग्निरु॒द्रायं॑
नीलक॒ण्ठायं॑   मृत्युञ्ज॒यायं॑   सर्वेश्व॒रायं॑   सदाशि॒वायं॑
श्रीमन्महादे॒वाय॒ नमः॑ ॥

नमो॑ हिर॑ण्यबा॒हवे॑ सेना॒न्ये दि॒शां च॒ पत॑ये॒ नमो॑ नमो॑ वृ॒क्षेभ्यो॑
हरि॑केशेभ्यः पशू॒नां पत॑ये॒ नमो॑ नमः॑ स॒स्मिञ्ज॒राय॒ त्विषी॑मते
पथी॒नां पत॑ये॒ नमो॑ नमो॑ बभ्रु॒शायं॑ विव्या॒धिनेऽन्ना॑नां पत॑ये॒
नमो॑ नमो॑ हरि॑केशायोपवी॒तिने॑ पु॒ष्टानां॑ पत॑ये॒ नमो॑ नमो॑
भ॒वस्य॑ हे॒त्यै जग॑तां पत॑ये॒ नमो॑ नमो॑ रु॒द्राया॑तता॒विने॑
क्षेत्रा॑णां पत॑ये॒ नमो॑ नमः॑ सू॒ताया॑ह॒न्त्याय॒ वना॑नां पत॑ये॒
नमो॑ नमो॑ रोहि॑ताय स्थ॒पत॑ये वृ॒क्षाणां॑ पत॑ये॒ नमो॑ नमो॑
म॒न्त्रिणे॑ वाणि॒जाय॒ कक्षा॑णां पत॑ये॒ नमो॑ नमो॑ भुव॒न्तये॑
वारि॑वस्कृ॒तायौष॑धीनां पत॑ये॒ नमो॑ नमः॑ उ॒च्चैर्घो॑षायाक्र॒न्दय॑ते
पत्ती॑नां पत॑ये॒ नमो॑ नमः॑ कृ॒त्स्नवी॒ताय॒ धाव॑ते स॒त्त्वेनां॑ पत॑ये॒
नमः॑ ॥ २ ॥

नमः॑ सह॑मानाय निव्या॒धिने॑ आ॒व्या॒धिनी॑नां पत॑ये॒ नमो॑ नमः॑

ककुभायं निषङ्गिणं स्तेनानां पतये नमो नमो निषङ्गिणं
 इषुधिमते तस्कराणां पतये नमो नमो वञ्चते परिवञ्चते
 स्तायूनां पतये नमो नमो निचेरवे परिचरायारण्यानां पतये
 नमो नमः सृकाविभ्यो जिघांसद्भ्यो मुष्णतां पतये नमो
 नमोऽसिमद्भ्यो नक्तं चरद्भ्यः प्रकृन्तानां पतये नमो नमः
 उष्णीषिणे गिरिचरायं कुलुश्चानां पतये नमो नमः इषुमद्भ्यो
 धन्वाविभ्यश्च वो नमो नमः आतन्वानेभ्यः प्रतिदधानेभ्यश्च
 वो नमो नमः आयच्छद्भ्यो विसृजद्भ्यश्च वो नमो नमोऽस्यद्भ्यो
 विध्यद्भ्यश्च वो नमो नमः आसीनेभ्यः शयानेभ्यश्च वो नमो
 नमः स्वपद्भ्यो जाग्रद्भ्यश्च वो नमो नमस्तिष्ठद्भ्यो धावद्भ्यश्च
 वो नमो नमः सभाभ्यः सभापतिभ्यश्च वो नमो नमो
 अश्वेभ्योऽश्वपतिभ्यश्च वो नमः ॥ ३ ॥

नमः आव्याधिनीभ्यो विविध्यन्तीभ्यश्च वो नमो नमः
 उगणाभ्यस्तृहतीभ्यश्च वो नमो नमो गृत्सेभ्यो
 गृत्सपतिभ्यश्च वो नमो नमो व्रातैभ्यो व्रातपतिभ्यश्च
 वो नमो नमो गणेभ्यो गणपतिभ्यश्च वो नमो नमो

वि॒रूपेभ्यो वि॒श्वरूपेभ्यश्च वो॒ नमो॑ नमो॑ म॒हद्भ्यः॑,
 क्षु॒ल्लकेभ्य॑श्च वो॒ नमो॑ नमो॑ र॒थिभ्यो॑ऽर॒थेभ्य॑श्च वो॒ नमो॑ नमो॑
 र॒थेभ्यो॑ र॒थप॑तिभ्यश्च वो॒ नमो॑ नमः॑ सेना॑भ्यः सेना॑निभ्यश्च
 वो॒ नमो॑ नमः॑, क्ष॒त्तृभ्यः॑ स॒ङ्गही॑तृभ्यश्च वो॒ नमो॑ नम॑स्तक्ष॑भ्यो
 र॒थका॑रेभ्यश्च वो॒ नमो॑ नमः॑ कु॒लाले॑भ्यः क॒र्मरि॑भ्यश्च वो॒
 नमो॑ नमः॑ पु॒ञ्जिष्टे॑भ्यो निषा॑देभ्यश्च वो॒ नमो॑ नम॑ इषु॑कृद्भ्यो
 ध॒न्व॒कृद्भ्य॑श्च वो॒ नमो॑ नमो॑ मृ॒गयु॑भ्यः श्व॒निभ्य॑श्च वो॒ नमो॑
 नमः॑ श्व॒भ्यः श्व॑प॒तिभ्य॑श्च वो॒ नमः॑ ॥ ४ ॥

नमो॑ भ॒वाय॑ च रु॒द्राय॑ च॒ नमः॑ श॒र्वाय॑ च प॒शुप॑तये च॒
 नमो॑ नील॑ग्रीवाय च शि॒ति॒कण्ठा॑य च॒ नमः॑ क॒पर्दि॑ने च॒
 व्यु॑प्तकेशाय च॒ नमः॑ स॒हस्रा॑क्षाय च॒ श॒तध॑न्वने च॒ नमो॑
 गि॒रिशा॑य च शि॒पिवि॑ष्टाय च॒ नमो॑ मी॒ढुष्ट॑माय च॒ चेषु॑मते च॒
 नमो॑ ह॒स्वाय॑ च वा॒म॒नाय॑ च॒ नमो॑ बृ॒हते॑ च॒ वर्षी॑यसे च॒
 नमो॑ वृ॒द्धाय॑ च स॒ंवृ॒ध्वने॑ च॒ नमो॑ अ॒ग्रि॒याय॑ च प्र॒थ॒माय॑ च॒
 नम॑ आ॒शवे॑ चाजि॒राय॑ च॒ नमः॑ शी॒घ्रि॒याय॑ च॒ शी॒भ्याय॑ च॒
 नम॑ ऊ॒र्म्या॑य चाव॒स्वन्या॑य च॒ नमः॑ स्रो॒त॒स्याय॑ च॒ द्वी॒प्याय॑

च॥ ५॥

नमो ज्येष्ठाय च कनिष्ठाय च नमः पूर्वजाय चापरजाय च
 नमो मध्यमाय चापगल्भाय च नमो जघन्याय च बुध्नियाय
 च नमः सोम्याय च प्रतिसूर्याय च नमो याम्याय च क्षेम्याय
 च नम उर्वर्याय च खल्याय च नमः श्लोक्याय चावसान्याय
 च नमो वन्याय च कक्ष्याय च नमः श्रवाय च प्रतिश्रवाय
 च नम आशुषेणाय चाशुरथाय च नमः शूराय चावभिन्दते
 च नमो वर्मिणे च वरूथिने च नमो बिल्मिने च कवचिने
 च नमः श्रुताय च श्रुतसेनाय च॥ ६॥

नमो दुन्दुभ्याय चाऽऽहनन्याय च नमो धृष्णवे च प्रमृशाय
 च नमो दूताय च प्रहिताय च नमो निषङ्गिणे चेषुधिमते च
 नमस्तीक्ष्णेषवे चाऽऽयुधिने च नमः स्वायुधाय च सुधन्वने
 च नमः सुत्याय च पथ्याय च नमः काट्याय च नीप्याय
 च नमः सूद्याय च सरस्याय च नमो नाद्याय च वैशन्ताय
 च नमः कूप्याय चावट्याय च नमो वर्ष्याय चावर्ष्याय च

नमो॑ मे॒घ्याय॑ च वि॒द्युत्या॑य च॒ नम॑ ई॒ध्रिया॑य चाऽऽत॒प्याय॑ च॒
 नमो॑ वा॒त्याय॑ च॒ रे॒ष्मिया॑य च॒ नमो॑ वास्त॒व्याय॑ च वास्तु॒पाय॑
 च॥ ७ ॥

नमः॑ सो॒माय॑ च रु॒द्राय॑ च॒ नम॑स्ता॒म्राय॑ चा॒रुणाय॑ च॒ नमः॑
 श॒ङ्गाय॑ च पशु॒पत॑ये च॒ नम॑ उ॒ग्राय॑ च भी॒माय॑ च॒ नमो॑
 अ॒ग्रेव॒धाय॑ च दू॒रेव॒धाय॑ च॒ नमो॑ ह॒न्त्रे च॒ ह॒नीय॑से च॒ नमो॑
 वृ॒क्षेभ्यो॑ ह॒रि॒केशे॑भ्यो॒ नम॑स्ता॒राय॒ नमः॑ श॒म्भवे॑ च म॒योभ॑वे च॒
 नमः॑ शङ्क॒राय॑ च म॒यस्क॒राय॑ च॒ नमः॑ शि॒वाय॑ च शि॒वत॑राय॒
 च॒ नम॑स्ती॒र्थाय॑ च॒ कू॒ल्याय॑ च॒ नमः॑ पा॒र्याय॑ चावा॒र्याय॑ च॒
 नमः॑ प्र॒तर॑णाय चो॒त्तर॑णाय च॒ नम॑ आ॒ता॒र्याय॑ चाऽऽला॒द्याय॑
 च॒ नमः॑ श॒ष्याय॑ च॒ फे॒न्याय॑ च॒ नमः॑ सि॒क॒त्याय॑ च प्र॒वा॒ह्याय॑
 च॥ ८ ॥

नम॑ इ॒रि॒ण्याय॑ च प्र॒प॒थ्याय॑ च॒ नमः॑ कि॒शिला॑य च॒ क्षय॑णाय॒
 च॒ नमः॑ क॒पर्दि॑ने च॒ पु॒ल॒स्तये॑ च॒ नमो॑ गो॒ष्ठ्याय॑ च॒ गृ॒ह्याय॑ च॒
 नम॑स्त॒ल्प्याय॑ च॒ गे॒ह्याय॑ च॒ नमः॑ का॒ट्याय॑ च॒ ग॒ह्वरे॑ष्ठाय॒

च॒ नमो॑ हृद॒य्याय॑ च निवे॒ष्याय॑ च॒ नमः॑ पा॒ऽस॒व्याय॑
 च रज॒स्याय॑ च॒ नमः॑ शु॒ष्क्याय॑ च हरि॒त्याय॑ च॒ नमो॑
 लो॒प्याय॑ चो॒ल॒प्याय॑ च॒ नमः॑ ऊ॒र्व्याय॑ च सू॒र्म्याय॑ च॒ नमः॑
 पु॒ण्याय॑ च पर्ण॑श॒द्याय॑ च॒ नमो॑ऽपगु॒रमा॑णाय चाभिघ्न॒ते च॒
 नमः॑ आ॒ख्वि॒दते॑ च॒ प्र॒ख्वि॒दते॑ च॒ नमो॑ वः कि॒रि॒केभ्यो॑
 दे॒वाना॑ऽहृद॑येभ्यो नमो॑ वि॒क्षी॒ण॒केभ्यो॑ नमो॑ वि॒चि॒न्व॒त्केभ्यो॑
 नमः॑ आ॒नि॒र्ह॒तेभ्यो॑ नमः॑ आ॒मी॒व॒त्केभ्यः॑ ॥९॥

द्रापे॒ अ॒न्ध॑स॒स्पते॒ दरि॑द्र॒त्रील॑लो॒हिता॑ । ए॒षां पु॒रु॒षाणा॑मे॒षां
 प॑शूनां मा भेर्माऽरो मो ए॒षां किं॑ च॒नाऽऽम॑मत् ॥ या ते॑ रु॒द्र
 शि॒वा त॒नूः शि॒वा वि॒श्वाह॑भे॒षजी॑ । शि॒वा रु॒द्रस्य॑ भे॒षजी॑ तया॑
 नो मृ॒ड जी॒वसे॑ ॥ इ॒माऽरु॒द्राय॑ त॒वसे॑ क॒प॒र्दि॒ने॑ क्ष॒य॒द्वी॒राय॑
 प्र॒भ॑रामहे म॒तिम् ॥ यथा॑ नः॒ श॒मस॑द्वि॒पदे॑ चतु॒ष्पदे॑ वि॒श्वं
 पु॒ष्टं ग्रा॑मे अ॒स्मिन्न॑ना॒तुरम् ॥ मृ॒डा नो॑ रु॒द्रो॒त नो॑ म॒यस्कृ॑धि
 क्ष॒य॒द्वी॒राय॑ नम॑सा वि॒धेम॑ ते । यच्छं॑ च॒ योश्च॑ म॒नु॒राय॑जे
 पि॒ता तद॑श्याम॒ तव॑ रु॒द्र प्र॑णी॒तौ ॥ मा नो॑ म॒हान्त॑मु॒त मा

नो॑ अ॒र्भ॒कं मा न॒ उ॒क्ष॑न्त॒मु॒त मा न॑ उ॒क्षि॑तम्। मा नो॑
 व॒धीः पि॒तरं॑ मो॒त मा॒तरं॑ प्रि॒या मा न॑स्त॒नुवो॑ रु॒द्र री॑रिषः॥
 मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॒ आ॒यु॑षि॒ मा नो॑ गो॒षु मा नो॑
 अ॒श्वेषु॑ री॒रिषः॑। वी॒रा॒न्मा नो॑ रु॒द्र भा॑मि॒तो व॑धी॒र्ह॒विष्म॑न्तो
 नम॑सा वि॒धेम॑ ते॥ आ॒रा॒त्ते गो॒घ्न उ॒त पू॑रु॒षघ्ने॑ क्ष॒य॒द्वी॒रा॒य
 सु॒म्रम॑स्मे ते॑ अस्तु। रक्षा॑ च नो॒ अधि॑ च दे॒व ब्रू॑ह॒याधा॑ च
 नः॒ शर्म॑ यच्छ॒ द्वि॒ब॒र्हाः॑॥ स्तु॒हि श्रु॑तं ग॒र्त॒सदं॑ यु॒वानं॑ मृ॒गं
 न भी॑ममु॒प॒ह॒तुमु॒ग्रम्। मृ॒डा ज॑रि॒त्रे रु॒द्र स्त॒वानो॑ अ॒न्यं
 ते॑ अ॒स्मन्नि॑ व॒पन्तु॑ से॒नाः॑॥ परि॑णो रु॒द्रस्य॑ हे॒तिर्वृ॑णक्तु
 परि॑ त्वे॒षस्य॑ दु॒र्म॒तिर॑घा॒योः। अव॑ स्थि॒रा म॒घव॑द्भ्यस्त॒नुष्व
 मी॒ढ्व॒स्तो॒काय॑ तन॑याय मृ॒डय॑॥ मी॒ढु॒ष्टम् शि॒व॒तम॑ शि॒वो नः॑
 सु॒मना॑ भव। प॒र॒मे वृ॒क्ष आ॒युधं॑ नि॒धाय॑ कृ॒त्तिं व॑सान् आ
 च॑र॒ पिना॑कं बिभ्र॒दा ग॑हि॥ वि॒कि॑रि॒द् विलो॑हित॒ नम॑स्ते
 अस्तु॑ भगवः। यास्तै॑ स॒हस्र॑ हे॒तयो॑ऽन्यम॒स्मन्नि॑ व॒पन्तु॑
 ताः॥ स॒हस्रा॑णि स॒हस्र॑धा बा॒हुवो॑स्तव हे॒तयः॑। तासा॒मीशा॑नो

भगवः पराचीना मुखा कृधि॥१०॥

सहस्राणि सहस्रशो ये रुद्रा अधि भूम्याम्। तेषां
 सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि॥ अस्मिन् महत्यर्णवे-
 ऽन्तरिक्षे भवा अधि॥ नीलग्रीवाः शितिकण्ठाः शर्वा
 अधः, क्षमाचराः॥ नीलग्रीवाः शितिकण्ठा दिवः रुद्रा
 उपश्रिताः॥ ये वृक्षेषु सस्मिञ्च नीलग्रीवा विलोहिताः॥
 ये भूतानामधिपतयो विशिखासः कपर्दिनः॥ ये अन्नेषु
 विविध्यन्ति पात्रेषु पिबन्तो जनान्॥ ये पृथा पथिरक्षय
 ऐलबृदा यव्युधः॥ ये तीर्थानि प्रचरन्ति सूकावन्तो
 निषङ्गिणः॥ य एतावन्तश्च भूयांसश्च दिशो रुद्रा
 वितस्थिरे॥ तेषां सहस्रयोजनेऽव धन्वानि तन्मसि॥
 नमो रुद्रेभ्यो ये पृथिव्यां येऽन्तरिक्षे ये दिवि येषामन्नं
 वातो वरुणमिषवस्तेभ्यो दश प्राचीर्दश दक्षिणा दश
 प्रतीचीर्दशोदीचीर्दशोर्ध्वास्तेभ्यो नमस्ते नो मृडयन्तु ते यं
 द्विष्मो यश्च नो द्वेष्टि तं वो जम्भे दधामि॥११॥

त्र्यम्बकं यजामहे सुगन्धिं पुष्टिवर्धनम्। उर्वारुकमिव

बन्धनान्मृत्योर्मुक्षीय॑ माऽमृता॑त्॥ यो रु॒द्रो अ॒ग्नौ यो अ॒प्सु
 य ओष॑धीषु॒ यो रु॒द्रो वि॒श्वा भुव॑नाऽऽवि॒वेश॑ तस्मै॑ रु॒द्राय॑
 नमो॑ अस्तु॥ तमु॑ष्टुहि॒ यः स्वि॒षुः सु॒धन्वा॒ यो वि॒श्वस्य॑
 क्षय॑ति भेष॒जस्य॑।

(ऋक्) यक्ष्वा॑म॒हे सौ॑म॒नसाय॑ रु॒द्रं नमो॑भिर्दे॒वमसुरं॑
 दुव॑स्य॥ अ॒यं मे ह॒स्तो भग॑वान॒यं मे भग॑वत्तरः। अ॒यं मे
 वि॒श्वभे॑षजोऽयं शि॒वाभि॑मर्शनः॥

ये ते॑ स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशा॒ मृत्यो॑ म॒र्त्याय॑ हन्त॑वे। तान् य॒ज्ञस्य॑
 मा॒यया॑ सर्वा॒नव॑ यजामहे। मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑ मृ॒त्यवे॒ स्वाहा॑॥
 ओं नमो॑ भगवते रु॒द्राय॑ वि॒ष्णवे॑ मृ॒त्युर्मे पा॒हि। प्रा॒णानां॑
 ग्रन्थि॑रसि रु॒द्रो मा॑ वि॒शान्त॑कः। तेना॒न्नेना॑प्याय॒स्व॥ नमो॑
 रु॒द्राय॑ वि॒ष्णवे॑ मृ॒त्युर्मे पा॒हि॥

॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ चमकप्रश्नः ॥

अ॒ग्रावि॑ष्णू स॒जोष॑से॒मा वर्ध॑न्तु वां गिरः॑। द्यु॒म्रैर्वाज॑भिरा॒-
 ग॑तम्॥ वा॒जश्च॑ मे प्र॒सव॑श्च॒ मे प्र॒यति॑श्च॒ मे प्र॒सि॑तिश्च॒ मे
 धी॒तिश्च॑ मे॒ क्रतु॑श्च॒ मे स्वर॑श्च॒ मे श्लो॒कश्च॑ मे श्रा॒वश्च॑ मे श्रु॒तिश्च॑
 मे॒ ज्योति॑श्च॒ मे सु॒वश्च॑ मे प्रा॒णश्च॑ मेऽपा॒नश्च॑ मे व्या॒नश्च॑
 मेऽसु॑श्च॒ मे चि॒त्तं च॑ म॒ आ॒धी॑तं च॒ मे वा॒क्त्रं मे॒ मन॑श्च॒ मे
 चक्षु॑श्च॒ मे श्रो॒त्रं च॑ मे द॒क्षश्च॑ मे ब॒लं च॑ म॒ ओज॑श्च॒ मे सह॑श्च॒
 म॒ आयु॑श्च॒ मे ज॒रा च॑ म॒ आ॒त्मा च॑ मे त॒नूश्च॑ मे श॒र्म च॑
 मे॒ वर्म॑ च॒ मेऽङ्गा॑नि च॒ मेऽस्थानि॑ च॒ मे प॒रू॑षि च॒ मे
 शरी॑राणि च॒ मे॥१॥

ज्यै॑ष्ठ्यं च॒ म॒ आधि॑पत्यं च॒ मे म॒न्युश्च॑ मे॒ भाम॑श्च॒ मेऽम॑श्च॒
 मेऽम्भ॑श्च॒ मे जे॒मा च॑ मे म॒हि॒मा च॑ मे व॒रि॒मा च॑ मे प्र॒थि॒मा
 च॑ मे व॒र्ष्मा च॑ मे द्राघु॒या च॑ मे वृ॒द्धं च॑ मे॒ वृद्धि॑श्च॒ मे स॒त्यं
 च॑ मे श्र॒द्धा च॑ मे॒ जग॑च्च॒ मे ध॒नं च॑ मे॒ वश॑श्च॒ मे त्वि॑षिश्च॒
 मे क्री॒डा च॑ मे॒ मोद॑श्च॒ मे जा॒तं च॑ मे॒ जनि॑ष्यमा॒णं च॑ मे

सूक्तं च मे सुकृतं च मे वित्तं च मे वेद्यं च मे भूतं च मे
 भविष्यच्च मे सुगं च मे सुपथं च म ऋद्धं च म ऋद्धिश्च मे
 क्लृप्तं च मे क्लृप्तिश्च मे मतिश्च मे सुमतिश्च मे॥२॥

शं च मे मयश्च मे प्रियं च मेऽनुकामश्च मे कामश्च मे
 सौमनसश्च मे भद्रं च मे श्रेयश्च मे वस्यश्च मे यशश्च मे
 भगश्च मे द्रविणं च मे यन्ता च मे धर्ता च मे क्षेमश्च मे
 धृतिश्च मे विश्वं च मे महश्च मे संविच्च मे ज्ञात्रं च मे सूश्च मे
 प्रसूश्च मे सीरं च मे लयश्च म ऋतं च मेऽमृतं च मेऽयक्ष्मं
 च मेऽनामयच्च मे जीवातुश्च मे दीर्घायुत्वं च मेऽनमित्रं च
 मेऽभयं च मे सुगं च मे शयनं च मे सूषा च मे सुदिनं च
 मे॥३॥

ऊर्क् मे सूनृतां च मे पयश्च मे रसश्च मे घृतं च मे मधु
 च मे सग्धिश्च मे सर्पीतिश्च मे कृषिश्च मे वृष्टिश्च मे जैत्रं
 च म औद्भिद्यं च मे रयिश्च मे रायश्च मे पुष्टं च मे पुष्टिश्च
 मे विभु च मे प्रभु च मे बहु च मे भूयश्च मे पूर्णं च मे

पूर्णतरं च मेऽक्षितिश्च मे कूर्यवाश्च मेऽन्नं च मेऽक्षुच्च मे
 ब्रीहयश्च मे यवाश्च मे माषाश्च मे तिलाश्च मे मुद्गाश्च मे
 खल्वाश्च मे गोधूमाश्च मे मसुराश्च मे प्रियङ्गवश्च मेऽणवश्च
 मे श्यामाकाश्च मे नीवाराश्च मे॥४॥

अश्मा च मे मृत्तिका च मे गिरयश्च मे पर्वताश्च मे सिकताश्च
 मे वनस्पतयश्च मे हिरण्यं च मेऽयश्च मे सीसं च मे त्रपुश्च
 मे श्यामं च मे लोहं च मेऽग्निश्च म आपश्च मे वीरुधश्च
 म ओषधयश्च मे कृष्टपच्यं च मेऽकृष्टपच्यं च मे ग्राम्याश्च
 मे पशव आरण्याश्च यज्ञेन कल्पन्तां वित्तं च मे वित्तिश्च
 मे भूतं च मे भूतिश्च मे वसु च मे वसतिश्च मे कर्म च मे
 शक्तिश्च मेऽर्थश्च म एमश्च म इतिश्च मे गतिश्च मे॥५॥

अग्निश्च म इन्द्रश्च मे सोमश्च म इन्द्रश्च मे सविता च म
 इन्द्रश्च मे सरस्वती च म इन्द्रश्च मे पूषा च म इन्द्रश्च मे
 बृहस्पतिश्च म इन्द्रश्च मे मित्रश्च म इन्द्रश्च मे वरुणश्च म
 इन्द्रश्च मे त्वष्टा च म इन्द्रश्च मे धाता च म इन्द्रश्च मे

विष्णुश्च म इन्द्रश्च मेऽश्विनौ च म इन्द्रश्च मे मरुतश्च म
 इन्द्रश्च मे विश्वे च मे देवा इन्द्रश्च मे पृथिवी च म इन्द्रश्च
 मेऽन्तरिक्षं च म इन्द्रश्च मे द्यौश्च म इन्द्रश्च मे दिशश्च म
 इन्द्रश्च मे मूर्धा च म इन्द्रश्च मे प्रजापतिश्च म इन्द्रश्च मे॥६॥

अ॒॒शुश्च मे र॒श्मिश्च मेऽदा॑भ्यश्च मेऽधि॑पतिश्च म उपा॒॒शुश्च
 मेऽन्तर्या॑मश्च म ऐन्द्रवाय॑वश्च मे मैत्रावरु॑णश्च म आश्वि॑नश्च
 मे प्रतिप्र॑स्थानश्च मे शुक्र॑श्च मे म॒न्थी च म आग्र॑यणश्च मे
 वैश्वदे॒वश्च मे ध्रु॒वश्च मे वैश्वान॑रश्च म ऋतु॑ग्रहाश्च मेऽति॑ग्राह्या॑श्च
 म ऐन्द्रा॑ग्रश्च मे वैश्वदे॒वश्च मे मरु॑त्वतीया॑श्च मे माहे॑न्द्रश्च
 म आदि॒त्यश्च मे सावि॑त्रश्च मे सार॒स्वतश्च मे पौ॒ष्णश्च मे
 पाली॑व॒तश्च मे हारि॑योज॒नश्च मे॥७॥

इ॒ध्मश्च मे ब॒र्हिश्च मे वेदि॑श्च मे धि॒ष्णि॑याश्च मे सु॒च॑श्च मे
 चम॑साश्च मे ग्रावा॑णश्च मे स्वर॑वश्च म उप॒र॒वाश्च मेऽधि॑षव॑णे
 च मे द्रो॑णकल॒शश्च मे वाय॑व्या॒नि च मे पू॒त॒भृच्च॑ म
 आध॑व॒नीय॑श्च म आ॒ग्नी॑ध्रं च मे ह॒वि॒र्धानं॑ च मे गृ॒हाश्च
 मे स॒द॑श्च मे पुरो॒डाशा॑श्च मे प॒च॒ताश्च मेऽव॑भृथश्च मे

स्वगाकारश्च मे॥८॥

अ॒ग्निश्च॑ मे घ॒र्मश्च॑ मे ऽर्क॑श्च मे सूर्य॑श्च मे प्रा॒णश्च॑ मे ऽश्व॑मेधश्च॑ मे
पृथि॑वी च मे ऽदि॑तिश्च मे दि॒तिश्च॑ मे द्यौश्च॑ मे शक्क॑रीरङ्गुल॑यो
दिश॑श्च मे य॒ज्ञेन॑ कल्पन्तामृ॒क्कं मे॒ साम॑ च मे स्तोम॑श्च
मे यजु॑श्च मे दी॒क्षा च॑ मे तप॑श्च म ऋ॒तुश्च॑ मे व्र॒तं च॑
मे ऽहो॒रा॒त्रयो॑र्वृ॒ष्ट्या बृ॑हद्रथन्तरे च॑ मे य॒ज्ञेन॑ कल्पेताम्॥९॥

गर्भा॑श्च मे व॒त्साश्च॑ मे त्र्यवि॑श्च मे त्र्य॒वी च॑ मे दि॒त्यवा॑च्च
मे दि॒त्यौही॑ च॑ मे पश्चा॑विश्च मे पश्चा॒वी च॑ मे त्रि॒वत्स॑श्च
मे त्रि॒वत्सा॑ च॑ मे तु॒र्यवा॑च्च॑ मे तु॒र्यौही॑ च॑ मे प॒ष्ठवा॑च्च
मे प॒ष्ठौही॑ च॑ म उ॒क्षा च॑ मे व॒शा च॑ म ऋष॑भश्च॑ मे
वे॒हच्च॑ मे ऽनु॒ङ्गां च॑ मे धे॒नुश्च॑ म आ॒यु॒र्य॒ज्ञेन॑ कल्पतां प्रा॒णो
य॒ज्ञेन॑ कल्पतामपा॒नो य॒ज्ञेन॑ कल्पतां व्या॒नो य॒ज्ञेन॑ कल्पतां
चक्षु॑र्य॒ज्ञेन॑ कल्पतां॥ श्रोत्रं॑ य॒ज्ञेन॑ कल्पतां॒ मनो॑ य॒ज्ञेन॑
कल्पतां॒ वा॒ग्य॒ज्ञेन॑ कल्पतामा॒त्मा य॒ज्ञेन॑ कल्पतां॒ यज्ञो॑ य॒ज्ञेन॑
कल्पताम्॥१०॥

एकां च मे तिस्रश्च मे पञ्च च मे सप्त च मे नव
 च म् एकादश च मे त्रयोदश च मे पञ्चदश च
 मे सप्तदश च मे नवदश च म् एकविंशतिश्च मे
 त्रयोविंशतिश्च मे पञ्चविंशतिश्च मे सप्तविंशतिश्च मे
 नवविंशतिश्च म् एकत्रिंशच्च मे त्रयस्त्रिंशच्च मे चतस्रश्च
 मेऽष्टौ च मे द्वादश च मे षोडश च मे विंशतिश्च
 मे चतुर्विंशतिश्च मेऽष्टाविंशतिश्च मे द्वात्रिंशच्च
 मे षट्त्रिंशच्च मे चत्वारिंशच्च मे चतुश्चत्वारिंशच्च
 मेऽष्टाचत्वारिंशच्च मे वाजश्च प्रसवश्चापिजश्च ऋतुश्च
 सुवश्च मूर्धा च व्यश्रियश्चान्त्यायनश्चान्त्यश्च भौवनश्च
 भुवनश्चाधिपतिश्च॥११॥

इडां देवहूर्मनुर्यज्ञनीर्बृहस्पतिरुक्थामुदानि शंसिषद्विश्वेदेवाः
 सूक्तवाचः पृथिवि मातर्मा मां हिंसीर्मधुं मनिष्ये मधुं
 जनिष्ये मधुं वक्ष्यामि मधुं वदिष्यामि मधुमतीं देवेभ्यो
 वाचमुद्यासं शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मां देवा अंवन्तु
 शोभायै पितरोऽनुमदन्तु॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ पुरुषसूक्तम् ॥

स॒हस्र॑शी॒र्षा पुरु॑षः। स॒हस्रा॑क्षः स॒हस्र॑पात्। स भू॒मिं
 वि॒श्वतो॑ वृ॒त्वा। अत्य॑तिष्ठद॒शाङ्गु॑लम्॥ पुरु॑ष ए॒वेद॑
 सर्व॑म्। यद्भू॒तं यच्च॑ भव्य॑म्। उ॒तामृ॑त॒त्वस्ये॑शानः।
 यद॒न्नैनाति॑रोह॑ति॥ ए॒तावा॑नस्य महि॒मा। अतो॑ ज्यायाः॑श्च
 पूरु॑षः। पादो॑ऽस्य॒ विश्वा॑ भू॒तानि॑। त्रि॒पाद॑स्यामृतं दि॒वि॥
 त्रि॒पाद॑ध्वं उदै॒त्पुरु॑षः। पादो॑ऽस्ये॒हाऽऽभ॑वात्पुनः। ततो॑
 वि॒श्वङ्मो॑क्रामत्। सा॒श॒ना॒न॒शने॑ अ॒भि॥ तस्मा॑द्वि॒राड॑जायत।
 वि॒राजो॑ अ॒धि पूरु॑षः। स जा॒तो अत्य॑रिच्यत।
 प॒श्चाद्भूमि॑मथो॒ पुरः॑॥ यत्पुरु॑षेण ह॒विषा॑। दे॒वा य॒ज्ञम॑त॒न्वत॑।
 व॒स॒न्तो अ॑स्याऽऽसी॒दाज्य॑म्। ग्री॒ष्म इ॒ध्मः श॒रद्ध॑विः॥
 स॒प्तास्या॑ऽऽसन् परि॒धयः॑। त्रिः स॒प्त स॒मिधः॑ कृ॒ताः। दे॒वा
 यद्य॑ज्ञं त॒न्वा॒नाः। अब॑ध्नन् पुरु॑षं प॒शुम्॥ तं य॒ज्ञं ब॒रुहि॑षि
 प्रौक्ष॑न्। पुरु॑षं जा॒तम॑ग्रतः। तेन॑ दे॒वा अ॑य॒जन्त॑। सा॒ध्या
 ऋष॑यश्च॒ ये॥ तस्मा॑द्य॒ज्ञात्सर्व॑हुतः। सम्भृ॑तं पृषदा॒ज्यम्॥

प॒शूँ॑ स्ताँ॑श्च॒क्रे वा॒य॒व्यान्। आ॒र॒ण्यान्ग्रा॒म्याश्च॒ ये॥
 तस्माँ॑द्य॒ज्ञात्सर्व॑हुतः। ऋ॒चः सा॒मानि॑ ज॒ज्ञिरे। छ॒न्दाँ॑सि
 ज॒ज्ञिरे तस्माँ॑त्। य॒जुस्तस्माँ॑दजायत॥ तस्माँ॑दश्वाँ॑
 अजायन्त। ये के चो॑भ॒याद॑तः। गा॒वो ह ज॒ज्ञिरे तस्माँ॑त्।
 तस्माँ॑ज्जा॒ता अ॑जा॒वयः॥ यत्पु॒रुषं॑ व्य॑दधुः। क॒ति॒धा
 व्य॑कल्पयन्। मुखं॑ किम॑स्य॒ कौ बा॒हू। का॒वूरू॑ पा॒दावु॑च्येते॥
 ब्रा॒ह्म॒णोऽस्य॑ मुख॑मासीत्। बा॒हू रा॑ज॒न्यः कृ॑तः। ऊ॒रू
 तद॑स्य॒ यद्वैश्यः॑। प॒द्भ्याँ॑ शू॒द्रो अ॑जायत॥ च॒न्द्रमा॑
 मन॑सो जा॒तः। चक्षोः॑ सू॒र्यो अ॑जायत। मु॒खादि॒न्द्रश्चा॒ग्निश्च॑।
 प्रा॒णाद्वा॒युर॑जायत॥ ना॒भ्याँ आ॑सीद॒न्तरि॑क्षम्। शी॒र्ष्णो
 द्यौः सम॑वर्तत। प॒द्भ्याँ भू॒मिर्दि॑शः श्रोत्राँ॑त्। तथा॑ लो॒काँ
 अ॑कल्पयन्॥ वेदा॒हमे॑तं पु॒रुषं॑ म॒हान्त॑म्। आ॒दि॒त्यव॑र्णं
 तम॑सस्तु पा॒रे॥ सर्वा॑णि रू॒पाणि॑ वि॒चित्य॑ धी॒रः। ना॒मानि॑
 कृ॒त्वाऽभि॑वदन् यदास्ते॑॥ धा॒ता पु॒रस्ता॒द्यमु॑दाज॒हार॑। श॒क्रः
 प्रवि॒द्वान् प्र॒दिश॑श्चत॑स्रः। तमे॒वं वि॒द्वान॒मृतं॑ इ॒ह भ॑वति।
 ना॒न्यः प॒न्था अ॑य॒नाय॑ विद्यते॥ य॒ज्ञेन॑ य॒ज्ञम॑यजन्त दे॒वाः।

तानि धर्माणि प्रथमान्यासन्। ते ह नाकं महिमानः
 सचन्ते। यत्र पूर्वं साध्याः सन्ति देवाः॥ अद्भ्यः सम्भूतः
 पृथिव्यै रसाच्च। विश्वकर्मणः समवर्तताधि। तस्य त्वष्टा
 विदधद्रूपमेति। तत्पुरुषस्य विश्वमाजानमग्रे॥ वेदाहमेतं
 पुरुषं महान्तम्। आदित्यवर्णं तमसः परस्तात्। तमेवं
 विद्वानमृतं इह भवति। नान्यः पन्था विद्यतेऽयनाय॥
 प्रजापतिश्चरति गर्भे अन्तः। अजायमानो बहुधा विजायते।
 तस्य धीराः परिजानन्ति योनिम्। मरीचीनां पदमिच्छन्ति
 वेधसः॥ यो देवेभ्य आतपति। यो देवानां पुरोहितः।
 पूर्वो यो देवेभ्यो जातः। नमो रुचाय ब्राह्मये॥ रुचं ब्राह्मं
 जनयन्तः। देवा अग्रे तदब्रुवन्। यस्त्वैवं ब्राह्मणो विद्यात्।
 तस्य देवा असन् वशे॥ ह्रींश्च ते लक्ष्मीश्च पत्न्यौ। अहोरात्रे
 पार्श्वे। नक्षत्राणि रूपम्। अश्विनौ व्यात्तम्। इष्टं मनिषाण।
 अमुं मनिषाण। सर्वं मनिषाण॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नारायणसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - १३)

स॒ह॒स्र॒शीर्षं॑ दे॒वं वि॒श्वाक्षं॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। वि॒श्वं ना॒राय॑णं
दे॒वम॒क्षरं॑ पर॒मं प॒दम्। वि॒श्वतः॑ पर॒मान्नित्यं॑ वि॒श्वं
ना॒राय॑णः ह॒रिम्। वि॒श्वमे॒वेदं॑ पु॒रुष॑स्तद्वि॒श्वमुप॑जीवति।
पतिं॑ वि॒श्वस्याऽऽत्मे॑श्वरः॒ शाश्व॑तः शि॒वम॑च्युतम्। ना॒राय॑णं
म॒हाज्ञे॑यं वि॒श्वात्मा॑नं प॒राय॑णम्। ना॒राय॑णप॒रो ज्यो॒तिरा॑त्मा
ना॒राय॑णः प॒रः। ना॒राय॑ण प॒रं ब्र॒ह्म तत्त्वं॑ ना॒राय॑णः
प॒रः। ना॒राय॑णप॒रो ध्या॒ता ध्या॒नं ना॒राय॑णः प॒रः। यच्च॑
किञ्चि॒ज्जग॑त्स॒र्वं दृ॒श्यते॑ श्रूय॒तेऽपि॑ वा॥

अन्त॑र्ब॒हिश्च॑ तत्स॒र्वं व्या॒प्य ना॒राय॑णः स्था॒तः। अन॑न्तमव्ययं
क॒विः स॒मुद्रे॑न्तं वि॒श्वश॑म्भुवम्। प॒द्म॒कोश॑ प्र॒तीका॑शः
हृ॒दयं॑ चाप्य॒धोमुख॑म्। अधो॑ नि॒ष्ट्या वि॑तस्त्यान्ते ना॒भ्यामु॑परि
तिष्ठ॑ति। ज्वा॒लमा॒लाकु॑लं भा॒ती वि॒श्वस्याऽऽय॑त॒नं म॑हत्।
सन्त॑तः शि॒लाभि॑स्तुल॒म्बत्या॑कोश॒सन्नि॑भम्। तस्यान्ते॑
सु॒षिरः॑ सू॒क्ष्मं तस्मि॑न्स॒र्वं प्रति॑ष्ठितम्। तस्य॑ म॒ध्यै म॒हान॑-

ग्निर्वि॒श्वार्चिर्वि॒श्वतो॑मुखः। सोऽग्र॑भु॒ग्विभ॑जन्तिष्ठ॒न्नाहार॑मज॒रः
 क॒विः। ति॒र्य॒गूर्ध्वम॑धः शा॒यी र॒श्मय॑स्तस्य॒ सन्त॑ता।
 सन्ता॒पय॑ति स्वं दे॒हमापा॑दतल॒मस्त॑कः। तस्य॒ मध्ये॒
 वह्नि॑शिखा अ॒णीयो॑र्ध्वा व्य॒वस्थि॑तः। नी॒लतो॑यद॒-
 मध्य॑स्था॒द्विद्यु॑ल्लेखेव॒ भास्व॑रा। नी॒वार॒शूक॑वत्तन्वी पी॒ता
 भा॑स्वत्य॒णूप॑मा। तस्याः॑ शिखा॒या म॑ध्ये परमा॑त्मा
 व्य॒वस्थि॑तः। स ब्र॒ह्म स शिवः॑ स हरिः॑ सेन्द्रः॑ सोऽक्षरः॑
 पर॒मः स्व॒राट्॥ ऋ॒तं स॒त्यं परं॑ ब्र॒ह्म पु॒रुष॑ कृष्ण॒पिङ्ग॑लम्।
 ऊ॒र्ध्वरे॑तं वि॒रूपाक्षं॑ वि॒श्वरू॑पाय॒ वै नमो॑ नमः॑।

ना॒रा॒य॒णाय॑ वि॒द्महे॑ वा॒सुदे॒वाय॑ धीमहि। तन्नो॑ विष्णुः
 प्रचो॒दया॑त्।

विष्णो॒र्नु कं॑ वी॒र्या॑णि प्रवो॑चं॒ यः पार्थि॑वानि विम॒मे रजा॑सि
 यो अस्क॑भाय॒दुत्तर॑सु॒धस्थं॑ विचक्र॒माणस्त्रे॒धोरु॑गा॒यो
 विष्णो॑र॒राट॑मसि विष्णोः॑ पृ॒ष्ठम॑सि विष्णोः॑ श्र॒त्रैस्थो॑ विष्णोः॑
 स्यू॑रसि विष्णो॑र्ध्रु॒वम॑सि वैष्ण॒वम॑सि विष्ण॑वे त्वा॥

॥ ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः ॥

॥ विष्णुसूक्तम् ॥

विष्णोर्नु कं वीर्याणि प्रवोचं यः पार्थिवानि विममे रजांसि
यो अस्कंभायदुत्तरं सधस्थं विचक्रमाणस्त्रेधोरुगायः॥

तदस्य प्रियमभिपाथो अश्याम्। नरो यत्र देवयवो मदन्ति।
उरुक्रमस्य स हि बन्धुरित्था। विष्णोः पदे परमे मध्व उथ्सः।
प्र तद्विष्णुः स्तवते वीर्याय। मृगो न भीमः कुचरो गिरिष्ठाः।
यस्योरुषु त्रिषु विक्रमणेषु। अधिक्षियन्ति भुवनानि विश्वा।
परो मात्रया तनुवा वृधान। न ते महित्वमन्वश्नुवन्ति॥

उभे ते विद्म रजसी पृथिव्या विष्णो देवत्वम्। परमस्य
विथ्से। विचक्रमे पृथिवीमेष एताम्। क्षेत्राय विष्णुर्मनुषे
दशस्यन्। ध्रुवासो अस्य कीरयो जनांसः। उरुक्षितिः
सुजनिमाचकार। त्रिदेवः पृथिवीमेष एताम्। विचक्रमे
शतर्चसं महित्वा। प्र विष्णुरस्तु तवसस्तवीयान्।

त्वे॒ष॒ऽह्य॑स्य॒ स्थ॑र्विर॒स्य॒ नाम॑॥

॥दुर्गा सूक्तम्॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - २)

जा॒तवे॑द॒से सु॒नवा॑म॒ सोम॑ म॒राती॑य॒तो नि॒द॒हाति॑ वे॒दः। स नः॑
पर॑ष॒दति॑ दु॒र्गाणि॑ वि॒श्वा ना॒वेव॑ सि॒न्धुं दु॒रि॒ताऽत्य॑ग्निः॥१॥

ताम॒ग्निव॑र्णा॒ तप॑सा ज्वल॒न्तीं वै॒रोच॑नीं क॒र्मफ॑लेषु जुष्टा॑म्।
दु॒र्गा दे॒वीः श॑रणम॒हं प्र॑प॒द्ये सु॒तर॑सि तर॒से नमः॑॥२॥

अ॒ग्ने त्वं पा॑रया॒ नव्यो॑ अ॒स्मान्ध॒स्वस्ति॑भिर॒ति दु॒र्गाणि॑ वि॒श्वा।
पू॒श्च पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी भ॒वा तो॒काय॑ तन॒याय॑ शं योः॥३॥

वि॒श्वा॒नि नो॑ दु॒र्गहा॑ जा॒तवे॑दः सि॒न्धुं न ना॒वा
दु॒रि॒ताऽति॑पर॑षि। अ॒ग्ने अ॒त्रि॒वन्म॑न॒सा गृ॒णा॒नोऽस्मा॑कं
बो॒ध्यवि॒ता त॒नूना॑म्॥४॥

पृ॒त॒ना जि॒तः स॑ह॒मान॑मु॒ग्रम॒ग्निः हु॑वेम पर॒मा॒ध॒स्थो॑त्। स
नः॑ पर॑ष॒दति॑ दु॒र्गाणि॑ वि॒श्वा क्षा॑म॒द्दे॒वो अ॒ति दु॒रि॒तात्य॑ग्निः॥५॥

प्र॒लोषि॑ क॒मीड्यो॑ अ॒ध्वरे॑षु स॒नाच्च॑ हो॒ता न॒व्यश्च॑ स॒त्सि।
स्वाश्चा॑ग्ने त॒नुवं॑ पि॒प्रय॑स्वा॒स्मभ्य॑ च सौ॒भ॒ग॒माय॑जस्व॥६॥

गोभिर्जुष्टमयुजो निषिक्तं तवेन्द्र विष्णोरनुसञ्चरेम। नाकस्य
पृष्ठमभि संवसानो वैष्णवीं लोक इह मादयन्ताम्॥७॥

कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि।
तन्नो दुर्गिः प्रचोदयात्॥

॥ श्रीसूक्तम् ॥

हिरण्यवर्णां हरिणीं सुवर्णरजतस्रजाम्।
चन्द्रां हिरण्मयीं लक्ष्मीं जातवेदो म आवह॥१॥

तां म आवह जातवेदो लक्ष्मीमनपगामिनीम्।
यस्यां हिरण्यं विन्देयं गामश्वं पुरुषानुहम्॥२॥

अश्वपूर्वा रथमध्यां हस्तिनादप्रबोधिनीम्।

श्रियं देवीमुपह्वये श्रीमादिवीर्जुषताम्॥३॥

कां सोऽस्मितां हिरण्यप्राकारामार्द्रां ज्वलन्तीं तृप्तां
तर्पयन्तीम्। पद्मे स्थितां पद्मवर्णां तामिहोपह्वये श्रियम्॥४॥

चन्द्रां प्रभासां यशसा ज्वलन्तीं श्रियं लोके देवजुष्टामुदाराम्।

तां पु॒द्भिनी॑मीं॒ शरण॑म॒हं प्र॑पद्येऽल॒क्ष्मीमे॑ नश्यतां॒ त्वां
वृ॑णे॥५॥

आ॒दि॒त्यव॑र्णे॒ तप॑सोऽधि॑जा॒तो वन॑स्पति॒स्तव॑ वृ॒क्षोऽथ
बि॒ल्वः। तस्य॑ फला॑नि॒ तप॑सा नु॒दन्तु॑ मा॒यान्त॑रा॒याश्च॑ बा॒ह्या
अ॒ल॒क्ष्मीः॥६॥

उपै॑तु मां दे॒वस॒खः की॒र्तिश्च॒ मणि॑ना स॒ह। प्रा॒दुर्भू॑तोऽस्मि॒
राष्ट्रे॑ऽस्मिन् की॒र्तिमृ॑द्धि॑ ददा॒तु मे॥७॥

क्षु॒त्पिपा॑सा॒मलां॑ ज्ये॒ष्ठा॒मल॒क्ष्मीं॑ ना॒शया॑म्यहम्। अ॒भूति॑-
मसं॑मृद्धिं च सर्वा॑ निर्णु॒द मे॒ गृहा॑त्॥८॥

ग॒न्ध॒द्वा॒रां दु॑राध॒रूपां॑ नि॒त्यपु॑ष्टां करी॒षिणी॑म्। ई॒श्वरी॑
सर्व॑भूता॒नां तामि॑होप॒ह्वये॒ श्रिय॑म्॥९॥

मन॑सः॒ काम॑माकू॒तिं वा॒चः स॒त्यम॑शीमहि। प॒शूनां॑ रू॒पम॑न्नस्य॒
मयि॑ श्रीः श्र॑यतां॒ यशः॑॥१०॥

क॒र्दमे॑न प्रजाभू॒ता म॒यि स॑म्भ॒व क॒र्दम॑। श्रि॒यं वा॒सय॑ मे कु॒ले

मा॒तरं॑ प॒द्ममा॒लिनीम्॥११॥

आपः॑ सृ॒जन्तु॑ स्निग्धा॒नि चि॒क्लीत॑ व॒स मे॒ गृहे॑। नि च॑ दे॒वीं
मा॒तरं॑ श्रि॒यं वा॒सय॑ मे॒ कुले॥१२॥

आ॒र्द्रा पु॒ष्करि॑णीं पु॒ष्टिं सु॒वर्णां॑ हे॒ममा॒लिनीम्॑। सू॒र्या हि॒रण्म॑यीं
ल॒क्ष्मीं॑ जा॒तवे॑दो म॒ आव॑ह॥१३॥

आ॒र्द्रा यः॑ करि॑णीं य॒ष्टिं पि॒ङ्गुलां॑ प॒द्ममा॒लिनीम्॑। च॒न्द्रां
हि॒रण्म॑यीं ल॒क्ष्मीं॑ जा॒तवे॑दो म॒ आव॑ह॥१४॥

तां म॒ आव॑ह जा॒तवे॑दो ल॒क्ष्मीम॑न॒पगा॑मिनीम्। यस्यां॑ हि॒रण्म॑यं
प्रभू॑तं गा॒वो दा॒स्योऽश्वान्॑ वि॒न्देयं॑ पु॒रुषा॑न॒हम्॥१५॥

म॒हादे॒व्यै च॑ वि॒द्महे॑ वि॒ष्णुप॒त्न्यै च॑ धीम॒हि।
तन्नो॑ ल॒क्ष्मीः प्र॒चोद॑यात्॥१६॥

॥ मेधासूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - ४१-४४)

मे॒धादे॒वी जु॒षमा॑णा न॒ आगा॑द्वि॒श्वार्ची॑ भ॒द्रा सु॑मन॒स्यमा॑ना।
 त्वया॒ जुष्टा॑ नुद॒मा॑ना दुरु॒क्ता॑न् बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑।
 त्वया॒ जुष्टं॑ ऋ॒षिर्भव॑ति दे॒वि त्वया॒ ब्रह्मा॑ऽऽग॒तश्री॑रु॒त
 त्वया॑। त्वया॒ जुष्टं॑श्चि॒त्रं वि॑न्दते वसु॒ सानो॑ जुषस्व॒ द्रवि॑णो
 न मे॒धे॥ मे॒धां म॒ इन्द्रो॑ ददातु मे॒धां दे॒वी सर॑स्वती। मे॒धां
 मे॑ अ॒श्विना॑वु॒भावाध॑त्तां पुष्कर॒स्रजा॑। अ॒प्सरा॑सु च॒ या
 मे॒धा ग॑न्ध॒र्वेषु॑ च॒ यन्मनः॑। दै॒वी॑ मे॒धा सर॑स्वती॒ सा मा॑
 मे॒धा सु॒रभि॑र्जुषता॒ऽस्व॒ स्वाहा॑॥ आ मा॑ मे॒धा सु॒रभि॑र्वि॒श्वरू॑पा
 हि॒र॒ण्यव॑र्णा॒ जग॑ती जग॒म्या। ऊ॒र्ज॑स्वती॒ पय॑सा॒ पिन्व॑माना॒
 सा मा॑ मे॒धा सु॒प्रती॑का जुषन्ताम्। मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां
 मय्य॑ग्नि॒स्तेजो॑ दधातु मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयीन्द्र॑ इन्द्रि॒यं
 द॑धातु मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयि॑ सूर्यो॒ भ्राजो॑ दधातु।

॥ अघमर्षणसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - १.१२-१५)

हिरण्यशृङ्गं वरुणं प्रपद्ये तीर्थं मे देहि याचितः। यन्मया
भुक्तमसाधूनां पापेभ्यश्च प्रतिग्रहः। यन्मे मनसा वाचा कर्मणा
वा दुष्कृतं कृतम्। तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिः सविता च
पुनन्तु पुनः पुनः। नमोऽग्नयेऽप्सुमते नम इन्द्राय नमो
वरुणाय नमो वारुण्यै नमोऽद्ध्यः॥१॥

यदपां क्रूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपंगच्छतात्।
अत्याशनादतीपानाद्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात्। तन्नो वरुणो
राजा पाणिना ह्यवमर्शतु। सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो
मुक्तकिल्बिषः। नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्ब्रह्मसलोकताम्।
यश्चाप्सु वरुणः स पुनात्वघमर्षणः। इमं मे गङ्गे यमुने
सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्ण्या। असिक्रिया
मरुद्वृधे वितस्तयाऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया। ऋतं च
सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत। ततो रात्रिरजायत ततः
समुद्रो अर्णवः॥२॥

समुद्राद॑र्ण॒वा॒दधि॑ संव॒त्स॒रो अ॑जायत। अ॒हो॒रा॒त्राणि॑
वि॒दध॑द्वि॒श्व॑स्य मि॒षतो॑ व॒शी। सूर्या॑च॒न्द्रम॒सौ धा॒ता
य॑थापूर्वम॑कल्पयत्। दि॒वं च॑ पृथि॒वीं चा॒न्तरि॑क्षमथो
सु॒वः। यत्पृ॑थि॒व्या॑ रजः॑ स्व॒मान्तरि॑क्षे वि॒रोद॑सी।
इ॒माऽस्त॑दापो व॑रुणः पु॒नात्वं॑घम॒र्षणः। पु॒नन्तु॑ वस॑वः
पु॒नातु॑ व॑रुणः पु॒नात्वं॑घम॒र्षणः। ए॒ष भू॒तस्य॑ म॒ध्ये भु॒व॑नस्य
गो॒प्ता। ए॒ष पु॒ण्यकृ॑तां लो॒का॒नेष॑ मृ॒त्योर्हि॑र॒ण्मय॑म्।
द्या॒वापृ॑थि॒व्योर्हि॑र॒ण्मय॑ स॒ऽश्रित॑ सु॒वः॥३॥

स नः॑ सु॒वः स॑ शि॒शाधि॑। आ॒र्द्रं ज्व॑ल॒ति ज्योति॑र॒हम॑स्मि।
ज्योति॑र्ज्वल॒ति ब्र॑ह्मा॒हम॑स्मि। योऽ॒हम॑स्मि ब्र॑ह्मा॒हम॑स्मि।
अ॒हम॑स्मि ब्र॑हा॒हम॑स्मि। अ॒हमे॒वाहं॑ मां जु॒होमि॑ स्वाहा॑।
अ॒का॒र्य॒का॒र्यव॑की॒र्णी स्ते॒नो भ्रू॑ण॒हा गु॑रु॒त॒ल्पगः॑।
व॑रु॒णोऽपा॑म॒घम॒र्षण॑स्तस्मा॑त्पा॒पात् प्र॑मु॒च्यते। र॒जो
भू॒मि॑स्त्व॒मा रो॑द॒यस्व॑ प्र॒व॑दन्ति॒ धीराः॑। आ॒क्रान्॑त्समु॒द्रः
प्र॑थ॒मे वि॒धर्मं॑ ज॒नय॑न्प्र॒जा भु॑व॒नस्य॑ रा॒जा। वृ॒षा प॒वित्रे॑
अधि॑ सा॒नो अ॒व्यै बृ॑ह॒त्सोमो॑ वावृ॒धे सु॒वा॒न इ॒न्दुः॥४॥

॥ पवमानसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीय ब्राह्मणम् अष्टकम् - १/प्रश्नः - ४/अनुवाकः - ८)

(तैत्तिरीय संहिता काण्डम् - ५/प्रपाठकः - ६/अनुवाकः - १)

ॐ तच्छ्रुं योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः
स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे॥ ॐ शान्तिः शान्तिः
शान्तिः॥

दधिक्राव्णो अकारिषम्। जिष्णोरश्वस्य वाजिनः। सुरभिर्नो
मुखांकरत्। प्रण आयूँषि तारिषत्।

आपो हि ष्ठा मयो भुवस्ता न ऊर्जे दधातन। महेरणांय
चक्षसे। यो वः शिवतमो रसस्तस्य भाजयतेह नः।
उशतीरिव मातरः। तस्मा अरं गमाम वो यस्य क्षयांय
जिन्वथ। आपो जनयथा च नः॥

हिरण्यवर्णाः शुचयः पावका यासु जातः कश्यपो यास्विन्द्रः।
अग्निं या गर्भं दधिरे विरूपास्ता न आपः शं स्योना
भवन्तु॥

यासां॑ रा॒जा वरु॑णो याति॒ मध्ये॑ स॒त्यानृ॑ते अ॒वप॑श्यं
जना॑नाम्। म॒धुश्च॑तुः शुच॑यो याः पा॒वका॑स्ता न॒ आपः॑ शङ्
स्यो॒ना भ॑वन्तु॥

यासां॑ दे॒वा दि॒वि कृ॑ण्वन्ति भ॒क्षं या अ॒न्तरि॑क्षे बहु॒धा भ॑वन्ति।
याः पृ॒थि॒वीं पय॑सो॒न्दन्ति॑ शु॒क्रास्ता॑ न॒ आपः॑ शङ् स्यो॒ना
भ॑वन्तु॥

शि॒वेन॑ मा॒ चक्षु॑षा पश्यताऽऽपः शि॒वया॑ त॒नुवो॑प॒ स्पृश॑त॒ त्वचं॑
मे। सर्वा॑ अ॒ग्नी अ॒रप्सु॑षदो हुवे वो॒ मयि॑ वर्चो॒ बल॑मो॒जो
नि ध॑त्त॥

पव॑मानः सुव॒र्जनः॑। प॒वित्रे॑ण विच॑र्षणिः। यः पो॒ता स
पु॑नातु मा। पु॒नन्तु॑ मा देव॒जनाः॑। पु॒नन्तु॑ मन॑वो धि॒या।
पु॒नन्तु॑ विश्वं आ॒यवः॑। जात॑वेदः प॒वित्र॑वत्। प॒वित्रे॑ण पु॒नाहि॑
मा। शु॒क्रेण॑ देव॒दीद्य॑त्। अ॒ग्ने क्र॑त्वा क्रतूँ॒ रनु॑। यत्ते
प॒वित्र॑म॒र्चिषि॑। अ॒ग्ने वि॑त॒तम॑न्तरा। ब्रह्म॒ तेन॑ पु॒नीम॑हे।
उ॒भाभ्यां॑ देव॒सवि॑तः। प॒वित्रे॑ण स॒वेन॑ च। इ॒दं ब्रह्म॑ पु॒नीम॑हे।

वैश्वदेवी पुनती देव्यागात्। यस्यै बह्वीस्तनुवो वीतपृष्ठाः।
 तथा मदन्तः सधमाद्येषु। वयं स्याम पतयो रयीणाम्।
 वैश्वानरो रश्मिभिर्मा पुनातु। वातः प्राणेनैषिरो मयो
 भूः। द्यावापृथिवी पयसा पयोभिः। ऋतावरी यज्ञिये
 मा पुनीताम्। बृहद्भिः सवितस्तृभिः। वर्षिष्ठैर्देवमन्मभिः।
 अग्ने दक्षैः पुनाहि मा। येन देवा अपुनता। येनाऽऽपो
 दिव्यं कशः। तेन दिव्येन ब्रह्मणा। इदं ब्रह्म पुनीमहे।
 यः पावमानीरध्येति। ऋषिभिः सम्भृतं रसम्। सर्वं
 स पूतमश्नाति। स्वदितं मातरिश्चना। पावमानीर्यो
 अध्येति। ऋषिभिः सम्भृतं रसम्। तस्मै सरस्वती दुहे।
 क्षीरं सर्पिर्मधूदकम्॥ पावमानीः स्वस्त्ययनीः। सुदुघाहि
 पयस्वतीः। ऋषिभिः सम्भृतो रसः। ब्राह्मणेष्वमृतं
 हितम्। पावमानीर्दिशन्तु नः। इमं लोकमथो अमुम्।
 कामान्धसमर्धयन्तु नः। देवीर्देवैः समाभृताः। पावमानीः
 स्वस्त्ययनीः। सुदुघाहि घृतश्चुतः। ऋषिभिः सम्भृतो रसः।
 ब्राह्मणेष्वमृतं हितम्। येन देवाः पवित्रेण। आत्मानं पुनते

सदा॑। तेन॑ स॒हस्र॑धारेण। पा॒व॒मा॒न्यः पु॑नन्तु मा। प्रा॒जा॒प॒त्यं
प॒वि॒त्रम्। श॒तो॒द्या॑म॒ः हिर॑ण्मयम्। तेन॑ ब्रह्म॒ विदो॑ व॒यम्।
पू॒तं ब्रह्म॑ पुनीमहे। इन्द्रः॑ सुनी॒ती स॒ह मा॑ पुनातु। सोमः॑
स्व॒स्त्या वरु॑णः स॒मीच्या॑। य॒मो राजा॑ प्रमृ॒णाभिः॑ पुनातु
मा। जा॒तवे॑दा मो॒र्जय॑न्त्या पुनातु। भूर्भुवः॑ सुवः॑।

तच्छुं॑ योरावृ॑णीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीः॑
स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्यः। ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जम्।
शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदे॑। शं चतु॑ष्पदे॥

ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ त्रिसुपर्णमन्त्राः ॥

(तैत्तिरीयारण्यकम्/प्रपाठकः - १०/अनुवाकः - ३८-४०)

ब्रह्म॑मेतु॒ माम्। मधु॑मेतु॒ माम्। ब्रह्म॑मे॒व मधु॑मेतु॒ माम्। यास्ते॑
सोम॑ प्र॒जाव॑त्सोभि॒ सो अ॒हम्। दुःस्व॑प्र॒हन्दु॑रुष्पह। यास्ते॑
सोम॑ प्रा॒णां॒स्तां जु॑होमि। त्रि॒सु॒पर्ण॑मया॒चितं॑ ब्राह्म॒णाय॑
दद्यात्। ब्रह्म॑ह॒त्यां वा ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॒ह्मणा॑स्त्रि॒सु॒पर्ण॑

पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति।
ओम्॥५५॥

ब्रह्मं मेधया॥ मधुं मेधया॥ ब्रह्ममेव मधुं मेधया॥ अद्या नो
देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगम्। परां दुःष्वप्रियं सुवा।
विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परां सुवा। यद्भद्रं तन्म आ
सुवा। मधु वाता ऋतायते मधुं क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः
सन्त्वोषधीः। मधु नक्तंमुतोषसि मधुमत्पार्थिवं रजः। मधु
द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमा अस्तु सूर्यः।
माध्वीर्गावो भवन्तु नः। य इमं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
दद्यात्। भ्रूणहत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं
पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति।
ओम्॥५६॥

ब्रह्मं मेधवा॥ मधुं मेधवा॥ ब्रह्ममेव मधुं मेधवा॥ ब्रह्मा
देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो
गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्।

ह॒५सः शु॒चिष॒द्वसु॑रन्तरि॒क्षस॒द्धोता॑ वेदि॒षदति॑थिर्दु॒रोण॑सत्।
 नृ॒षद्व॑र॒सद॑त॒सद्धो॑म॒सद॒जा गो॒जा ऋ॑त॒जा अ॑द्रि॒जा ऋ॑तं
 बृ॒हत्। ऋ॒चे त्वा॑ रु॒चे त्वा॑ समि॒थ्स्र॑वन्ति स॒रितो॑ न
 धे॒नाः। अ॒न्तर्हृ॒दा मन॑सा पू॒यमा॑नाः। घृ॒तस्य॑ धा॒रा
 अ॒भिचा॑कशीमि। हि॒र॒ण्ययो॑ वे॒त॒सो म॒ध्य आ॑साम्।
 तस्मि॒न्सु॑पर्णो म॒धुकृ॑त्कु॒लायी॑ भज॑न्नास्ते म॒धुदे॒वता॑भ्यः।
 तस्या॑सते ह॒र॑यः स॒प्तती॑रे स्व॒धां दु॒हा॑ना अ॒मृत॑स्य॒ धारा॑म्।
 य इ॒दं त्रि॑सु॒पर्णम॑या॒चितं ब्रा॒ह्म॒णाय॑ दद्यात्। वी॒र॒हृ॒त्यां वा
 ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॑ह्म॒णास्त्रि॑सु॒पर्णं प॑ठन्ति। ते सोमं प्राप्नु॑वन्ति।
 आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पु॑न॑न्ति। ओम्॥५७॥

॥ आयुष्यसूक्तम् ॥

यो ब्र॒ह्मा ब्र॒ह्मण॑ उ॒ज्ज॒हार॑ प्रा॒णैः शि॒रः कृ॑त्तिवासाः॑ पिना॒की।
 ई॒शानो॑ देवः स न आयु॑र्दधा॒तु तस्मै॑ जुहोमि ह॒विषा॑
 घृ॒तेन॑॥१॥

वि॒भ्राज॑मानः स॒रि॒रस्य॑ म॒ध्या॒द्रोच॑मा॒नो घ॑र्मरुचि॒र्य आ॒गात्।

स मृत्युपाशानपनुद्य घोरा॒निहा॒युषे॒णो घृ॒तम॑त्तु दे॒वः॥२॥

ब्रह्म॒ज्योतिर्ब्रह्म॒पत्नी॑षु गर्भं॑ यमा॒दधा॒त् पुरु॑रूपं॑ जय॒न्तम्।
सुव॑र्णर॒म्भग्र॑हम॒र्कम॒र्च्यं त॒मा॒युषे॑ वर्धयामो॑ घृ॒तेन॥३॥

श्रियं॑ लक्ष्मीमौ॒बलाम॑म्बिकां॒ गां ष॑ष्ठीं च यामिन्द्र॒सेनै॑त्युदा॒हुः।
तां वि॒द्यां ब्रह्म॑योनिः॑ स॒रूपा॒मिहा॒युषे॑ तर्पयामो॑ घृ॒तेन॥४॥
दा॒क्षाय॑ण्यः सर्व॒यो॒न्यः स यो॒न्यः स॒हस्र॑शो वि॒श्वरू॑पां
वि॒रूपाः। स॒सून॑वः स॒पत॑यः स॒यूथ्या॒ आ॒युषे॒णो घृ॒तमि॑दं
जुष॑न्ताम्॥५॥

दि॒व्या ग॑णा ब॒हुरू॑पाः पु॒रा॒णा आ॒युश्छि॑दो नः प्रमथ॑न्तु
वी॒रान्। तेभ्यो॑ जुहोमि॒ बहु॑धा॒ घृ॒तेन॒ मा नः॑ प्र॒जाः री॒रिषो॑
मो॒त वी॒रान्॥६॥

ए॒कः पु॒र॒स्ताद्य॑ इ॒दं ब॒भूव॒ यतो॑ ब॒भूव॒ भुव॑नस्य गो॒पाः।
यम॑प्येति॒ भुव॑नः॑ सा॒म्परा॒ये स नो॑ ह॒विर्घृ॑तमिहा॒युषे॑त्तु
दे॒वः॥७॥

व॒सून् रु॒द्रा॒नादि॒त्यान् म॑रुतो॑ऽथ सा॒ध्यान् ऋ॒भून् य॒क्षान्

गन्धर्वाँश्च॑ पितॄँश्च॑ वि॒श्वान्। भृ॒गून् सर्पाँश्चाङ्गिर॑सोऽथ
स॒र्वान् घृ॒तं हु॒त्वा स्वा॑युष्या मह॒याम॑ श॒श्वत्॥८॥

विष्णो॑ त्वं नो॒ अन्त॑मः शर्म॑ यच्छ॒ सहन्त्य॑। प्र॒ते॒धारां॑ मधु॒श्चुत॑
उ॒त्सं दु॒हते॑ अ॒क्षित॑म्॥९॥

॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

आयु॑ष्टे वि॒श्वतो॑ दध॒द्यम॒ग्निर्वरे॑ण्यः। पुन॑स्ते प्रा॒ण आय॑ति
परा॒ यक्ष्मं॑ सु॒वामि॑ ते। आ॒युर्दा अ॒ग्ने ह॒विषो॑ जुषा॒णो
घृ॒तप्र॑तीको घृ॒तयो॑निरेधि। घृ॒तं पी॒त्वा मधु॑ चा॒रु ग॒व्यं पि॒तेव॑
पु॒त्रम॒भिर॑क्षतादि॒मम्।

॥ भाग्यसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीय ब्राह्मणम् अष्टकम् - ३/प्रश्नः - ८/अनुवाकम् - ९)

प्रा॒तर॒ग्निं प्रा॒तरि॒न्द्रं ह॒वाम॑हे प्रा॒तर्मि॒त्रा वरु॑णा प्रा॒तर॒श्विना॑।
प्रा॒तर्भ॑गं पू॒षणं॑ ब्रह्म॑ण॒स्पतिं॑ प्रा॒तः सोम॑मु॒त रु॒द्रं हु॑वेम॥१॥

प्रा॒त॒र्जितं॑ भ॒ग॒मु॒ग्रं॑ हु॒वेम॑ व॒यं पु॒त्रम॑दि॒तेर्यो॑ वि॒ध॒र्ता।
आ॒र्ध्रश्चि॒द्यं म॒न्य॑मा॒नस्तु॑रश्चि॒द्राजा॑ चि॒द्यं भ॒गं भ॒क्षी॒त्याह॑॥२॥

भ॒ग॒ प्र॒णैत॑र्भ॒ग॒ स॒त्य॑रा॒धो भ॒गे॒मां धि॒यमु॑द॒व द॑द॒न्नः।
भ॒ग॒ प्र णो॑ ज॒नय॑ गो॒भि॒रश्चै॒र्भ॒ग॒ प्र नृ॒भिर्नृ॑व॒न्तः स्या॑म॥३॥

उ॒तेदा॑नीं॒ भ॒ग॒वन्तः॑ स्या॒मो॒त प्र॑पि॒त्व उ॒त म॒ध्ये अ॒ह्ना॑म्।
उ॒तोदि॑ता म॒घव॑न्त्सूर्य॑स्य व॒यं दे॒वाना॑ं सु॒म॒तौ स्या॑म॥४॥

भ॒ग॑ ए॒व भ॒ग॒वां॑ अस्तु दे॒वा॒स्तेन॑ व॒यं भ॒ग॒वन्तः॑ स्या॑म।
तं त्वा॑ भ॒ग॒ सर्व॑ इ॒ज्जो॑हवीमि॒ स नो॑ भ॒ग॒ पुर॑ ए॒ता भ॑वे॒ह॥५॥

सम॑ध्व॒रायो॑षसोऽन॒मन्त॑ दधि॒क्रावे॑व॒ शुच॑ये प॒दाय॑।
अ॒र्वा॒ची॒नं व॑सु॒विदं॑ भ॒गं नो॑ रथ॑मि॒वाश्वा॑वा॒जिन॑ आव॑हन्तु॥६॥

अश्वा॑वती॒र्गोम॑तीर्न उ॒षा॑सो वी॒रव॑न्तीः स॒दमु॑च्छन्तु भ॒द्राः।
घृ॒तं दु॒हा॒ना वि॒श्वतः॑ प्र॒पी॒ना यू॒यं पा॑त स्व॒स्तिभिः॑ स॒दा नः॑॥७॥

यो मा॑ऽग्ने भा॒गिन॑ं स॒न्तम॑थाभा॒गं चि॒की॑र्षति।
अभा॒गम॑ग्ने तं कुरु॒ माम॑ग्ने भा॒गिनं॑ कुरु॥८॥

॥ नवग्रहसूक्तम् ॥

आ स॒त्येन॒ रज॑सा॒ वर्त॑मानो निवेशय॑न्नमृतं॒ मर्त्यं॑ च।
 हि॒र॒ण्यये॑न सवि॒ता रथे॑नाऽदे॒वो या॑ति॒ भुव॑ना वि॒पश्यन्।
 अ॒ग्निं दू॑तं वृ॒णीमहे॑ होता॑रं वि॒श्ववे॑दसम्। अ॒स्य य॒ज्ञस्य॑
 सु॒क्रतु॑म्॥ येषा॒मीशे॑ पशु॒पतिः॑ पशू॒नां चतु॑ष्पदामु॒त च॑
 द्वि॒पदा॑म्। निष्क्री॑तोऽयं य॒ज्ञियं॑ भा॒गमे॑तु रा॒यस्पोषा॑
 यज॑मानस्य सन्तु॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय आदित्याय नमः॥१॥

अ॒ग्निर्मूर्धा॑ दि॒वः क॒कुत्प॑तिः पृथि॒व्या अ॒यम्। अ॒पा रे॒ता सि॑
 जि॒न्वति॑। स्यो॒ना पृ॑थि॒वि भवा॑ऽनृक्ष॒रा नि॒वेश॑नी। यच्छा॑नः
 शर्म॑ सप्र॒थाः। क्षेत्र॑स्य॒ पति॑ना व॒यं हि॒ते नै॒व ज॑यामसि।
 गाम॑श्च॒ पोष॑यित्वा स नो॑ मृ॒डाती॒दृशे॑॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय अङ्गारकाय नमः॥२॥

प्र वः॑ शु॒क्राय॑ भा॒नवे॑ भर॒ध्वं ह॒व्यं म॒तिं चा॒ग्नये॑ सु॒पूत॑म्॥
 यो दै॒व्यानि॑ मा॒नुषा॑ ज॒नूँष्य॑न्तर्वि॒श्वानि॑ वि॒द्मना॑ जिगा॑ति॥

इन्द्राणीमासु नारिषु सुपत्नीमहमश्रवम्। न ह्यस्या अपरञ्चन
जुरसा मरते पतिः॥ इन्द्रं वो विश्वतस्परि हवामहे जनैभ्यः।
अस्माकमस्तु केवलः॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय शुक्राय नमः॥३॥

आप्यायस्व समेतु ते विश्वतः सोम वृष्णायम्। भवा वाजस्य
सङ्गथे॥ अप्सु मे सोमो अब्रवीदन्तर्विश्वानि भेषजा। अग्निं
च विश्वशम्भुवमापश्च विश्वभेषजीः। गौरी मिमाय सलिलानि
तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी
बभूवुषी। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्।

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय सोमाय नमः॥४॥

उद्ध्व्यस्वाग्ने प्रतिजागृह्येनमिष्टापूर्ते सःसृजेथामयं च। पुनः
कृण्वःस्त्वा पितरं युवानमन्वाताःसीत्वयि तन्तुमेतम्॥ इदं
विष्णुर्विचक्रमे त्रेधा निदधे पदम्। समूढमस्यपाः सुरे॥
विष्णो रराटमसि विष्णोः पृष्ठमसि विष्णोः श्रप्रैस्थो विष्णोः
स्यूरसि विष्णोर्ध्रुवमसि वैष्णवमसि विष्णवे त्वा।

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय बुधाय नमः॥५॥

बृहस्पते॒ अति॒यद॒र्यो अ॒र्हा॑द्वि॒मद्वि॒भाति॒ क्रतु॑म॒ञ्जने॑षु।
 यद्दी॒दय॑च्छ॒वस॑र्त॒प्रजा॑त॒ तद॒स्मासु॑ द्रवि॑णं धेहि चि॒त्रम्॥
 इन्द्र॑मरु॒त्व इ॒ह पा॑हि॒ सोमं॑ यथा॒ शार्या॑ते अ॒पि॒बः सु॒तस्य॑।
 तव॒ प्रणी॑ती॒ तव॑ शूर॒शर्म॑न्नावि॒वास॑न्ति क॒वयः॑ सु॒यज्ञाः॥
 ब्रह्म॑ज॒ज्ञानं॑ प्र॒थमं॑ पु॒रस्ता॑द्वि॒सीम॑तः सु॒रुचो॑ वे॒न आ॑वः।
 स॒बुध्नि॑या॒ उप॒मा अ॑स्य वि॒ष्ठाः स॒तश्च॒ योनि॑मस॒तश्च॒ विवः॑॥
 अधि॑दे॒वता॒ प्रत्य॑धि॒दे॒वता॒ स॒हिता॑य बृहस्पतये॒ नमः॥६॥

शं नो॑ दे॒वीर॒भिष्ट॑य॒ आपो॑ भवन्तु पी॒तये॑। शं॒योर्भि॑स्र॒वन्तु॑
 नः॥ प्र॒जाप॑ते॒ न त्वदे॒तान्य॒न्यो वि॒श्वा जा॒तानि॑ परि॒ता
 ब॑भूव। यत्का॑मास्ते जुहु॒मस्तन्नो॑ अस्तु व॒यः स्या॑म॒ पत॑यो
 रयी॑णाम्। इ॒मं य॑मप्र॒स्तर॑माहि सी॒दाऽङ्गि॑रोभिः पि॒तृभिः॑
 संवि॑दानः। आ॒त्वा म॒न्त्राः क॒विश॑स्ता व॒हन्त्वे॒ना रा॑जन्
 ह॒विषा॑ मादयस्व॥

अधि॑दे॒वता॒ प्रत्य॑धि॒दे॒वता॒ स॒हिता॑य शनैश्च॒राय॒ नमः॥७॥

कया॑ नश्चि॒त्र आ॑भु॒वदू॒ती स॒दावृ॑धः स॒खा। कया॑
 शचि॑ष्ठया वृ॒ता। आ॒ऽय॒ज्ञौः पृ॒श्निर॑क्रमी॒दस॑न॒न्मा॒तरं॑

पुनः॑। पि॒तरं॑ च प्र॒यन्त्सुवः॑। यत्ते॑ दे॒वी नि॒र्ऋति॑राब॒बन्ध॒
दाम॑ ग्री॒वास्व॑विच॒त्यम्। इ॒दं ते॒ तद्वि॑ष्या॒म्यायु॑षो न
मध्या॒दथा॑जी॒वः पि॒तुम॑द्धि प्रमु॒क्तः॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय राहवे नमः॥८॥

के॒तुं कृ॒ण्वन्न॑के॒तवे॒ पेशो॑ मर्या अपे॒शसे॑। समु॒षद्वि॑रजायथाः॥
ब्र॒ह्मा दे॒वानां॑ प॒दवीः॑ कं॒वीना॑मृषि॒र्विप्रा॑णां म॒हिषो॑
मृ॒गाणा॑म्। श्ये॒नो गृ॒ध्राणा॑ꣳ स्व॒धिति॑र्व॒नाना॑ꣳ सोमः॑
प॒वित्र॑मत्ये॒ति रे॒भन्। (ऋक्) सचि॑त्र चि॒त्रं चि॒तयन्॑ तम॒स्मे
चि॒त्रक्ष॑त्र चि॒त्रत॑मं वयो॒धाम्। च॒न्द्रं र॒यिं पु॒रुवी॑रं बृ॒हन्तं॑
च॒न्द्रच॑न्द्राभिर्गृ॒णते॑ यु॒वस्व॥

अधिदेवता प्रत्यधिदेवता सहिताय केतवे नमः॥९॥

॥ॐ आदित्यादि नवग्रहदेवताभ्यो नमो नमः॥

॥ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नक्षत्रसूक्तम् ॥

(तैत्तिरीय ब्राह्मणे अष्टकम् - ३/प्रश्नः - १)

अ॒ग्निर्नः॑ पा॒तु कृ॒त्तिकाः॑। नक्ष॑त्रं दे॒वमिन्द्रि॒यम्। इ॒दमा॑सां
विचक्ष॑णम्। ह॒विरा॒सं जु॑होतन। यस्य॒ भान्ति॑ र॒श्मयो॒ यस्य॑
के॒तवः॑। यस्ये॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सर्वा॑। स कृ॒त्तिकाभि॑-
र॒भिसं॑वसानः। अ॒ग्निर्नो॑ दे॒वः सु॑वि॒ते द॑धातु॥१॥

प्र॒जाप॑ते रोहि॒णी वे॑तु पत्नी॑। वि॒श्वरू॑पा बृ॒हती चि॒त्रभा॑नुः।
सा नो॑ य॒ज्ञस्य॑ सुवि॒ते द॑धातु। यथा॒ जीवे॑म श॒रदः॑ सर्वा॑राः।
रोहि॒णी दे॒व्युद॑गात्पु॒रस्ता॑त्। वि॒श्वा रू॒पाणि॑ प्रति॒मोद॑माना।
प्र॒जाप॑ति॒रु॒ ह॒विषा॑ व॒र्धय॑न्ती। प्रि॒या दे॒वाना॑मुप॑यातु
य॒ज्ञम्॥२॥

सोमो॒ राजा॑ मृ॒गशी॑रु॒षेण॒ आग॑न्। शि॒वं नक्ष॑त्रं प्रि॒यम॑स्य॒
धाम॑। आ॒प्याय॑मानो बहु॒धा जने॑षु। रे॒तः प्र॒जां यज॑माने
दधातु। यत्ते॒ नक्ष॑त्रं मृ॒गशी॑रु॒षमस्ति॑। प्रि॒य॒राज॑न् प्रि॒यत॑मं
प्रि॒याणा॑म्। तस्मै॑ ते सोम ह॒विषा॑ वि॒धेम। शं न॑ ए॒धि द्वि॒पदे॒
शं चतु॑ष्पदे॥३॥

आ॒र्द्रया॑ रु॒द्रः प्रथ॑मा न ए॒ति। श्रे॒ष्ठो दे॒वानां॑ पति॑रघ्नियाना॑म्।
 नक्ष॑त्रमस्य ह॒विषा॑ विधेम। मा नः॑ प्र॒जाः री॑रिष॒न्मोत॑
 वी॒रान्। हे॒ती रु॒द्रस्य॑ परि॑ णो वृणक्तु। आ॒र्द्रा नक्ष॑त्रं
 जुष॑ताः ह॒विर्नः॑। प्र॒मुञ्च॑मानौ दुरि॒तानि॑ वि॒श्वा। अपा॒घशः॑
 सन्नु॒दता॒मरा॑तिम्॥४॥

पुन॑र्नो दे॒व्यदि॑तिः स्पृणोतु। पुन॑र्वसू नः पुन॑रेता॑ य॒ज्ञम्। पुन॑र्नो
 दे॒वा अ॒भिय॑न्तु॒ सर्वे॑। पुनः॑ पुन॑र्वो ह॒विषा॑ यजामः। ए॒वा
 न दे॒व्यदि॑तिरन॒र्वा। वि॒श्वस्य॑ भ॒र्त्री जग॑तः प्रति॒ष्ठा। पुन॑र्वसू
 ह॒विषा॑ वर्ध॑यन्ती। प्रि॒यं दे॒वाना॑मप्येतु॒ पाथः॑॥५॥

बृ॒हस्प॑तिः प्रथ॑मं जाय॑मानः। ति॒ष्यं नक्ष॑त्रम॒भि सम्ब॑भूव।
 श्रे॒ष्ठो दे॒वानां॑ पृ॒तना॑सु जि॒ष्णुः। दि॒शोऽनु॑ सर्वा॒ अभ॑यं नो
 अस्तु। ति॒ष्यः पु॒रस्ता॑दु॒त म॑ध्य॒तो नः॑। बृ॒हस्प॑तिर्नः॑ परि॑ पातु
 प॒श्चात्। बा॒धेतां॑ द्वेषो॒ अभ॑यं कृणु॑ताम्। सु॒वीर्य॑स्य॒ पत॑यः
 स्याम॥६॥

इ॒दः स॒र्पेभ्यो॑ ह॒विर॑स्तु जुष्ट॑म्। आ॒श्रे॒षा येषा॑मनु॒यन्ति॑

चेतः। ये अ॒न्तरि॑क्षं पृथि॒वीं क्षि॒यन्ति॑। ते नः॑ स॒र्पासो॒
हव॒माग॑मिष्ठाः। ये रो॑चने सूर्य॒स्यापि॑ स॒र्पाः। ये दि॒वं दे॒वीमनु॑
स॒ञ्चर॑न्ति। येषा॑माश्रे॒षा अनु॑यन्ति॒ कामम्॑। तेभ्यः॑ स॒र्पेभ्यो॒
मधु॑मञ्जुहोमि॥७॥

उप॑हृताः पि॒तरो॒ ये म॒घासु॑। मनो॑जवसः सु॒कृतः॑ सु॒कृत्याः॑।
ते नो॒ नक्ष॑त्रे हव॒माग॑मिष्ठाः। स्व॒धाभि॑र्यज्ञं प्रय॑तं जुषन्ताम्।
ये अ॒ग्निद॒ग्धा येऽन॑ग्निदग्धाः। येऽमुं॑ लो॒कं पि॒तरः॑ क्षि॒यन्ति॑।
या॑श्च वि॒द्म या॑ उ॒ च न॒ प्रवि॑द्म। म॒घासु॑ य॒ज्ञश्च॑ सु॒कृतं॑
जुष॑न्ताम्॥८॥

गवा॑ं पतिः॒ फल्गु॑नीनामसि॒ त्वम्। तद॑र्यमन्वरुणमि॒त्र चारु॑।
तं त्वा॑ व॒यश्च॑ स॒नितार॑श्च॒ सनी॑नाम्। जी॒वा जी॒वन्त॑मुप॒
संवि॑शेम। येने॒मा वि॒श्वा भुव॑नानि॒ सञ्जि॑ता। यस्य॑ दे॒वा
अ॒नु सं॒ यन्ति॑ चेतः॑। अ॒र्यमा॑ राजा॒ऽजर॑स्तुविष्मान्।
फल्गु॑नीनामृष॒भो रो॑रवीति॥९॥

श्रेष्ठो॑ दे॒वानां॑ भगवो भगासि। तत्त्वा॑ वि॒दुः फल्गु॑नी॒स्तस्य॑

वित्तात्। अस्मभ्यं क्षत्रमजरं सुवीर्यम्। गोमदश्ववदुप-
सन्नुदेह। भगो ह दाता भग इत्प्रदाता। भगो देवीः
फल्युनीरा विवेश। भगस्येत्तं प्रसवं गमेम। यत्र देवैः
संधमादं मदेम॥१०॥

आयातु देवः सवितोपयातु। हिरण्ययेन सुवृता रथेन। वहन्
हस्तं सुभगं विद्वनापंसम्। प्रयच्छन्तं पपुंरिं पुण्यमच्छं।
हस्तः प्रयच्छत्वमृतं वसीयः। दक्षिणेन प्रतिगृभीम एनत्।
दातारमद्य सविता विदेय। यो नो हस्ताय प्रसुवाति
यज्ञम्॥११॥

त्वष्टा नक्षत्रमभ्येति चित्राम्। सुभं संसं युवतिं
रोचमानाम्। निवेशयन्नमृतान्मर्त्यांश्च। रूपाणि पिंशन्
भुवनानि विश्वा। तन्नस्त्वष्टा तदु चित्रा विचष्टाम्। तन्नक्षत्रं
भूरिदा अस्तु मह्यम्। तन्नः प्रजां वीरवतीं सनोतु।
गोभिर्नो अश्वैः समनक्तु यज्ञम्॥१२॥

वायुर्नक्षत्रमभ्येति निष्पाम्। तिग्मशृङ्गो वृषभो रुरुवाणः।

समीरयन् भुवना मातरिश्वा॥ अप द्वेषांसि नुदतामरांतीः।
तन्नो वायुस्तदु निष्ठ्या शृणोतु। तन्नक्षत्रं भूरिदा अस्तु मह्यम्।
तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्। यथा तरेम दुरितानि
विश्वा॥१३॥

दूरमस्मच्छत्रवो यन्तु भीताः। तदिन्द्राग्नी कृणुतां तद्विशाखे।
तन्नो देवा अनुमदन्तु यज्ञम्। पश्चात् पुरस्तादभयं नो अस्तु।
नक्षत्राणामधिपत्नी विशाखे। श्रेष्ठाविन्द्राग्नी भुवनस्य गोपौ।
विषूचः शत्रूनप बाधमानौ। अप क्षुधं नुदतामरांतिम्॥१४॥

पूर्णा पश्चादुत पूर्णा पुरस्तात्। उन्मध्यतः पौर्णमासी
जिगाय। तस्यां देवा अधि संवसन्तः। उत्तमे नाकं
इह मादयन्ताम्। पृथ्वी सुवर्चा युवतिः सजोषाः।
पौर्णमास्युदगाच्छोभमाना। आप्याययन्ती दुरितानि विश्वा।
उरुं दुहां यजमानाय यज्ञम्॥१५॥

ऋद्ध्यास्म हव्यैर्नमसोपसद्य। मित्रं देवं मित्रधेयं नो अस्तु।
अनूराधान् हविषा वर्धयन्तः। शतं जीवेम शरदः सर्वाः।

चित्रं नक्षत्रमुदगात्पुरस्तात्। अनूराधास इति यद्वदन्ति।
तन्मित्र एति पथिभिर्देवयानैः। हिरण्ययैर्विततैरन्तरिक्षे॥१६॥

इन्द्रो ज्येष्ठामनु नक्षत्रमेति। यस्मिन्वृत्रं वृत्रतूर्यं ततारं।
तस्मिन्वयममृतं दुहानाः। क्षुधं तरेम दुरितिं दुरिष्टिम्।
पुरन्दराय वृषभाय धृष्णवे। अषाढाय सहमानाय मीढुषे।
इन्द्राय ज्येष्ठा मधुमद्दुहाना। उरुं कृणोतु यजमानाय
लोकम्॥१७॥

मूलं प्रजां वीरवतीं विदेय। पराच्येतु निर्ऋतिः पराचा।
गोभिर्नक्षत्रं पशुभिः समक्तम्। अहर्भूयाद्यजमानाय मह्यम्।
अहर्नो अद्य सुविते दधातु। मूलं नक्षत्रमिति यद्वदन्ति।
पराचीं वाचा निर्ऋतिं नुदामि। शिवं प्रजायै शिवमस्तु
मह्यम्॥१८॥

या दिव्या आपः पयसा सम्बभूवुः। या अन्तरिक्ष उत
पार्थिवीर्याः। यासामषाढा अनुयन्ति कामम्। ता न आपः
शङ् स्योना भवन्तु। याश्च कूप्या याश्च नाद्याः समुद्रियाः।

याश्च वैशन्तीरुत प्रांसचीर्याः। यासामषाढा मधु भक्षयन्ति।
ता न आपः शङ् स्योना भवन्तु॥१९॥

तन्नो विश्वे उप शृण्वन्तु देवाः। तदषाढा अभिसंयन्तु
यज्ञम्। तन्नक्षत्रं प्रथतां पशुभ्यः। कृषिर्वृष्टिर्यजमानाय
कल्पताम्। शुभ्राः कन्या युवतयः सुपेशसः। कर्मकृतः
सुकृतो वीर्यावतीः। विश्वान् देवान् हविषा वर्धयन्तीः।
अषाढाः काममुप यान्तु यज्ञम्॥२०॥

यस्मिन् ब्रह्माऽभ्यजयत्सर्वमेतत्। अमुं च लोकमिदम् च
सर्वम्। तन्नो नक्षत्रमभिजिद्विजित्य। श्रियं दधात्वहणीय-
मानम्। उभौ लोकौ ब्रह्मणा सञ्जितेमौ। तन्नो
नक्षत्रमभिजिद्विचष्टाम्। तस्मिन्वयं पृतनाः सञ्जयेम।
तन्नो देवासो अनुजानन्तु कामम्॥२१॥

शृण्वन्ति श्रोणाममृतस्य गोपाम्। पुण्यामस्या उपशृणोमि
वाचम्। महीं देवीं विष्णुपत्नीमजूर्याम्। प्रतीचीमेनां
हविषा यजामः। त्रेधा विष्णुरुरुगायो विचक्रमे। महीं दिवं

पृथिवीमन्तरिक्षम्। तच्छ्रोणैति श्रवं इच्छमाना। पुण्यं
श्लोकं यजमानाय कृण्वती॥२२॥

अष्टौ देवा वसंवः सोम्यासः। चतस्रो देवीरजराः श्रविष्ठाः।
ते यज्ञं पान्तु रजसः परस्तात्। संवत्सरीणममृतं स्वस्ति।
यज्ञं नः पान्तु वसंवः पुरस्तात्। दक्षिणतोऽभियन्तु
श्रविष्ठाः। पुण्यं नक्षत्रमभि संविशाम। मा नो
अरातिरघशः साऽगन्॥२३॥

क्षत्रस्य राजा वरुणोऽधिराजः। नक्षत्राणां शतभिषग्वसिष्ठः।
तौ देवेभ्यः कृणुतो दीर्घमायुः। शतं सहस्रां भेषजानि
धत्तः। यज्ञं नो राजा वरुण उपयातु। तन्नो विश्वे अभि
संयन्तु देवाः। तन्नो नक्षत्रं शतभिषग्जुषाणम्। दीर्घमायुः
प्रतिरद्धेषजानि॥२४॥

अज एकपादुदगात्पुरस्तात्। विश्वां भूतानि प्रति मोदमानः।
तस्य देवाः प्रसवं यन्ति सर्वे। प्रोष्ठपदासौ अमृतस्य गोपाः।
विभ्राजमानः समिधान उग्रः। आऽन्तरिक्षमरुहदगन्धाम्।

त९ सूर्यं देवमजमेकपादम्। प्रोष्ठपदासो अनुयन्ति
सर्वे॥२५॥

अहिर्बुध्नियः प्रथमान एति। श्रेष्ठो देवानामुत मानुषाणाम्।
तं ब्राह्मणाः सोमपाः सोम्यासः। प्रोष्ठपदासो अभि रक्षन्ति
सर्वे। चत्वार एकमभि कर्म देवाः। प्रोष्ठपदास इति यान्
वदन्ति। ते बुध्नियं परिषद्यः स्तुवन्तः। अहिः रक्षन्ति
नमसोपसद्यः॥२६॥

पूषा रेवत्यन्वेति पन्थाम्। पुष्टिपती पशुपा वाजबस्त्यौ।
इमानि हव्या प्रयता जुषाणा। सुगैर्नो यानैरुपयातां यज्ञम्।
क्षुद्रान् पशून् रक्षतु रेवती नः। गावो नो अश्वाः अन्वेतु पूषा।
अन्नः रक्षन्तौ बहुधा विरूपम्। वाजः सनुतां यजमानाय
यज्ञम्॥२७॥

तदश्विनावश्वयुजोपयाताम्। शुभङ्गमिष्ठौ सुयमेभिरश्वैः। स्वं
नक्षत्रं हविषा यजन्तौ। मध्वा सम्पृक्तौ यजुषा समक्तौ।
यौ देवानां भिषजौ हव्यवाहौ। विश्वस्य दूतावमृतस्य

गो॒पौ। तौ नक्ष॑त्रं जुजुषा॒णोप॑याताम्। नमोऽश्वि॒भ्या॑
कृ॒णुमोऽश्व॒युग्म॑भ्याम्॥ २८॥

अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु। तद्य॒मो राजा॑ भ॒गवान्
विच॑ष्टाम्। लो॒कस्य॑ राजा॑ मह॒तो म॒हान् हि। सु॒गं
नः पन्था॑मभयं कृ॒णोतु। यस्मि॑न्नक्ष॒त्रे य॒म एति॑ राजा॑।
यस्मि॑न्नेनम॒भ्यषि॑श्चन्त दे॒वाः। तद॑स्य चि॒त्रं ह॒विषा॑ यजाम।
अप॑ पा॒प्मानं॑ भ॒रणी॑र्भरन्तु॥ २९॥

नि॒वेश॑नी स॒ङ्गम॑नी वसू॒नां वि॒श्वा रू॒पाणि॑ वसू॒न्यावे॒शय॑न्ती।
स॒हस्र॑पोष॒ सु॒भगा॑ ररा॒णा सा न॒ आग॑न्वर्चसा संविदा॒ना॥
यत्ते॑ दे॒वा अद॑धुर्भा॒गधे॒यम॑मा॒वास्ये॑ संव॒सन्तो॑ महि॒त्वा। सा
नो॑ य॒ज्ञं पि॑पृहि वि॒श्ववा॑रे र॒यिं नो॑ धेहि सु॒भगे सु॒वीरम्॑॥ ३०॥

॥ शान्ति-पञ्चकम् ॥

शं नो मि॒त्रः शं वरु॑णः। शं नो भव॑त्व॒र्य॒मा। शं न॒
इन्द्रो॑ बृह॒स्पतिः॑। शं नो विष्णु॑रुरु॒क्रमः॑। नमो॑ ब्रह्म॑णे।
नम॑स्ते वा॒यो। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑
ब्रह्म॑ वदिष्यामि। ऋ॒तं व॑दिष्यामि। स॒त्यं व॑दिष्यामि।
तन्मा॑मवतु। तद्व॒क्तार॑मवतु। अ॒व॒तु मा॑म्। अ॒व॒तु व॒क्तार॑म्।
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥१॥

शं नो मि॒त्रः शं वरु॑णः। शं नो भव॑त्व॒र्य॒मा। शं न॒
इन्द्रो॑ बृह॒स्पतिः॑। शं नो विष्णु॑रुरु॒क्रमः॑। नमो॑ ब्रह्म॑णे।
नम॑स्ते वा॒यो। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑
ब्रह्म॑ वदिष्यामि। ऋ॒तं व॑दिष्यामि। स॒त्यं व॑दिष्यामि।
तन्मा॑मवतु। तद्व॒क्तार॑मवतु। अ॒व॒तु मा॑म्। अ॒व॒तु व॒क्तार॑म्।
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥२॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नो॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै।
तेज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॑वहै॥ ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒

शान्तिः॥३॥

नमो वाचे या चोदिता या चानुदिता तस्यै वाचे नमो नमो
 वाचे नमो वाचस्पतये नम ऋषिभ्यो मन्त्रकृद्भ्यो मन्त्रपतिभ्यो
 मा मामृषयो मन्त्रकृतो मन्त्रपतयः परादुर्माहमृषीन्मन्त्रकृतो
 मन्त्रपतीन्परादां वैश्वदेवीं वाचमुद्यास५ शिवामदस्तां जुष्टां
 देवेभ्यः शर्म मे द्यौः शर्म पृथिवी शर्म विश्वमिदं जगत्।
 शर्म चन्द्रश्च सूर्यश्च शर्म ब्रह्मप्रजापती। भूतं वदिष्ये भुवनं
 वदिष्ये तेजो वदिष्ये यशो वदिष्ये तपो वदिष्ये ब्रह्म वदिष्ये
 सत्यं वदिष्ये तस्मा अहमिदमुपस्तरणमुपस्तृण उपस्तरणं
 मे प्रजायै पशूनां भूयादुपस्तरणमहं प्रजायै पशूनां भूयासं
 प्राणापानौ मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मधु
 मनिष्ये मधु जनिष्ये मधु वक्ष्यामि मधु वदिष्यामि मधुमतीं
 देवेभ्यो वाचमुद्यास५ शुश्रूषेण्यां मनुष्येभ्यस्तं मा देवा अन्वन्तु
 शोभायै पितरोऽनुमदन्तु। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥४॥

ॐ तच्छृणु योरावृणीमहे। गातुं यज्ञाय। गातुं यज्ञपतये। दैवीः

स्व॒स्तिर॑स्तु नः। स्व॒स्तिर्मानु॑षेभ्यः। ऊ॒र्ध्वं जि॑गातु भेष॒जम्।
 शं नो॑ अस्तु द्वि॒पदै॑। शं चतु॑ष्पदे। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
 शान्तिः॑॥५॥

॥ घोष-शान्तिः ॥

शं नो॑ वा॒तः प॒वतां॑ मा॒तरि॒श्व॒ शं न॑स्तपतु सूर्यः॑। अहा॑नि॒शं
 भ॑वन्तु नः॒ शं रा॒त्रिः प्र॒ति॒धी॒यता॑म्। शमु॒षा नो॑ व्युच्छ॒तु
 शमा॑दित्य उदे॒तु नः॑। शि॒वा नः॒ शन्त॑मा भव सुमृ॒डीका॑
 सर॑स्वति। मा ते॒ व्यो॑म स॒न्द॒शि। इडा॑यै वास्त्व॒सि
 वास्तु॑मद्वा॒स्तुम॑न्तो भूयास्म॒ मा वास्तो॑श्छि॒थ्स्मह्य॑वास्तुः
 स भू॒याद्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। प्र॒ति॒ष्ठासि॑
 प्र॒ति॒ष्ठाव॑न्तो भूयास्म॒ मा प्र॑ति॒ष्ठाया॑श्छि॒थ्स्मह्य॑प्रतिष्ठः॒ स
 भू॒याद्यो॑ऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। आ वा॑त वाहि भेष॒जं
 वि वा॑त वाहि॒ यद्र॑पः। त्वं॑ हि वि॒श्वभे॑षजो दे॒वानां॑ दू॒त
 ई॒य॑से। द्वावि॒मौ वा॑तौ वा॒त आ सि॒न्धो॑रा प॒राव॑तः॥

दक्षं॑ मे अ॒न्य आ॒वातु॑ प॒रा॒न्यो वा॑तु॒ यद्र॑पः। यद्दो॑ वा॒तते॑

गृहैऽमृतस्य निधिर्हितः। ततो नो देहि जीवसे ततो
 नो धेहि भेषजम्। ततो नो मह आबह वात आवातु
 भेषजम्। शम्भूर्मयोभूर्नो हृदे प्र ण आयूँषि तारिषत्।
 इन्द्रस्य गृहोऽसि तं त्वा प्रपद्ये सगुः साश्वः। सह यन्मे
 अस्ति तेन। भूः प्रपद्ये भुवः प्रपद्ये सुवः प्रपद्ये भूर्भुवः
 सुवः प्रपद्ये वायुं प्रपद्येऽनार्ता देवतां प्रपद्येऽश्मानमाखणं
 प्रपद्ये प्रजापतेर्ब्रह्मकोशं ब्रह्म प्रपद्य ओं प्रपद्ये। अन्तरिक्षं
 म उर्वन्तरं बृहदग्रयः पर्वताश्च यया वातः स्वस्त्या
 स्वस्तिमान्तया स्वस्त्या स्वस्तिमानसानि। प्राणापानौ
 मृत्योर्मा पातं प्राणापानौ मा मा हासिष्टं मयि मेधां मयि
 प्रजां मय्यग्निस्तेजो दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयीन्द्र
 इन्द्रियं दधातु मयि मेधां मयि प्रजां मयि सूर्यो भ्राजो
 दधातु॥

द्युभिरक्तुभिः परिपातमस्मानरिष्टेभिरश्विना सौभगेभिः। तन्नो
 मित्रो वरुणो मामहन्तामदितिः सिन्धुः पृथिवी उत द्यौः।

कया नश्चित्र आ भुवदूती सदावृधः सखा। कया शचिष्ठया
 वृता। कस्त्वा सत्यो मदानां म॑हिष्ठो मथ्सदन्धसः।
 दृढाचिंदा॒रुजे॒ वसु॑। अ॒भी षु णः॒ सखा॑नामवि॒ता
 ज॑रितृणाम्। श॒तं भ॑वास्यूतिभिः। वयः॑ सुप॒र्णा उप॑सेदुरिन्द्र
 प्रियमे॑धा ऋषयो॒ नाध॑मानाः। अप॑ ध्वान्तमूर्णुहि॒ पूर्धि
 चक्षु॑र्मुमुग्ध्यस्मान्निधये॒व ब॒द्धान्॥

शं नो दे॒वीर॒भिष्ट॑य आपो॑ भवन्तु पी॒तये॑। शं॒योर्भि॒स्रव॑न्तु
 नः। ईशा॑ना॒ वार्या॑णां क्षय॑न्तीश्च॒र्षणी॑नाम्। अ॒पो या॑चामि
 भेष॒जम्। सु॒मित्रा॑ न आप॒ ओष॑धयः सन्तु दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै
 भूया॑सुर्योऽस्मान्द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॒ष्मः। आपो॑ हि ष्ठा
 म॒योभु॑वस्ता न ऊ॒र्जे द॑धातन। म॒हे रणा॑य चक्ष॑से। यो वः
 शि॒वत॑मो रस॒स्तस्य॑ भाजयते॒ह नः॑। उ॒श॒तीरि॑व मा॒तरः॑।
 तस्मा॒ अरं॑ गमाम वो॒ यस्य॑ क्षया॑य जिन्व॑थ॥

आपो॑ ज॒नय॑था च नः। पृथि॒वी शा॒न्ता सा॒ग्निना॑ शा॒न्ता सा
 मे॑ शा॒न्ता शुच॑ शमयतु। अ॒न्तरि॑क्ष॑ शान्तं तद्वा॒युना॑ शान्तं

तन्मे शान्तं शुचं शमयतु। द्यौः शान्ता सादित्येन शान्ता
 सा मे शान्ता शुचं शमयतु। पृथिवी शान्तिरन्तरिक्षं
 शान्तिर्द्यौः शान्तिर्दिशः शान्तिरवान्तरदिशाः शान्तिरग्निः
 शान्तिर्वायुः शान्तिरादित्यः शान्तिश्चन्द्रमाः शान्तिर्नक्षत्राणि
 शान्तिरापः शान्तिरोषधयः शान्तिर्वनस्पतयः शान्तिर्गौः
 शान्तिर्जा शान्तिरश्वः शान्तिः पुरुषः शान्तिर्ब्रह्म
 शान्तिर्ब्राह्मणः शान्तिः शान्तिरेव शान्तिः शान्तिर्मे अस्तु
 शान्तिः। तयाहं शान्त्या सर्वशान्त्या मह्यं द्विपदे चतुष्पदे
 च शान्तिं करोमि शान्तिर्मे अस्तु शान्तिः। एह श्रीश्च
 ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यं धर्मश्चैतानि
 मोत्तिष्ठन्तमनूत्तिष्ठन्तु मा मां श्रीश्च ह्रीश्च धृतिश्च तपो मेधा
 प्रतिष्ठा श्रद्धा सत्यं धर्मश्चैतानि मा मा हांसिषुः। उदायुषा
 स्वायुषोदोषधीनां रसेनोत्पर्जन्यस्य शुष्मेणोदस्थाममृतां
 अनु। तच्चक्षुर्देवहितं पुरस्ताच्छुक्रमुच्चरत्। पश्येम शरदः
 शतं जीवेम शरदः शतं नन्दाम शरदः शतं मोदाम शरदः

श॒तं भ॒वा॑म॒ श॒र॒दः॑ श॒त॑ ५ शृ॒ण॒वा॑म॒ श॒र॒दः॑ श॒तं प्र॒ब्र॑वाम
 श॒र॒दः॑ श॒त॒म॒जी॑ताः स्याम श॒र॒दः॑ श॒तं ज्यो॑क्क॒ सूर्यं॑ दृ॒शे।
 य उ॒द॑गा॒न्म॒ह॒तोऽ॒र्ण॒वा॑द्वि॒भ्राज॑मानः स॒रि॒र॒स्य॒ म॒ध्या॒थ्स
 मा॑ वृ॒ष॒भो लो॑हि॒ताक्षः॑ सूर्यो॑ वि॒प॒श्चि॒न्मन॑सा पु॒नातु॑।
 ब्र॒ह्म॑ण॒श्चोत॑न्यसि ब्र॒ह्म॑ण आ॒णी स्थो॑ ब्र॒ह्म॑ण आ॒व॒प॑नमसि
 धा॒रि॒ते॒यं पृ॑थि॒वी ब्र॒ह्म॑णा म॒ही धा॒रि॒त॒मे॒नेन॑ म॒ह॒द॒न्त॒रि॑क्षं
 दि॒वं दा॑धार पृथि॒वी ५ स॒दे॒वां यद॑हं वे॒द तद॑हं धा॒र॒याणि॑
 मा म॒द्वे॒दोऽधि॑वि॒स्र॑सत्। मे॒धा॒म॒नी॒षे मा॒वि॒श॒ता ५ स॒मी॒ची
 भू॒त॒स्य॒ भ॒व्य॒स्याव॑रु॒ध्यै स॒र्व॒मायु॑र॒याणि॑ स॒र्व॒मायु॑र॒याणि॑।
 आ॒भि॒र्गी॒र्भिर्य॑दतो॑ न ऊ॒न॒मा॒प्या॑यय ह॒रि॒वो वर्ध॑मानः। य॒दा
 स्तो॒तृ॒भ्यो म॒हि गो॒त्रा रु॒जासि॑ भूयिष्ठ॒भाजो॑ अ॒धं ते॑ स्याम।
 ब्र॒ह्म प्रा॒वा॑दिष्म॒ तन्नो॑ मा हा॑सीत्। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
 शान्तिः॑ ॥

॥ मन्त्रपुष्पम् ॥

ॐ भ॒द्रं क॒र्णेभिः शृ॒णुयाम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभिर्य॑ज॒त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं॒ यदायुः॑।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॒ष्टने॑मिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पति॒र्दधातु॑॥
 ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

योऽपां पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
 चन्द्रमा वा अपां पुष्पम्। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
 य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति।
 अग्निर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। योऽग्नेरायतनं
 वेद॥

आयतनवान् भवति। आपो वा अग्नेरायतनम्। आयतनवान्
 भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान्
 भवति। वायुर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो
 वायोरायतनं वेद। आयतनवान् भवति॥

आपो वै वा॒योरा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। अ॒सौ वै तप॑न्न॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो॑ऽमुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वा अ॒मुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नम्॥

आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यश्च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॥

य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। नक्ष॑त्राणि॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑॥८२॥

यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। प॒र्जन्यो॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः प॒र्जन्य॑स्याऽऽ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै प॒र्जन्य॑स्याऽऽ॒यत॑नम्।

आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। य ए॒वं वे॒द॒। यो॑ऽप॒मा॒य॒त॒नं॒ वे॒द॒॥
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। सं॒व॒त्स॒रो वा अ॒प॒मा॒य॒त॒नम्॒।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। यः सं॒व॒त्स॒र॒स्याऽऽय॒त॒नं॒ वे॒द॒।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। आपो॒ वै सं॒व॒त्स॒र॒स्याऽऽय॒त॒नम्॒।
 आ॒य॒त॒न॒वा॒न् भ॒व॒ति॒। य ए॒वं वे॒द॒। यो॑ऽप्सु ना॒वं प्र॒ति॑ष्ठि॒तां॒
 वे॒द॒। प्र॒त्ये॒व ति॑ष्ठति॒॥

रा॒जा॒धि॒रा॒जाय॑ प्र॒स॒ह्य॒सा॒हि॒ने॑। न॒मो व॒यं वै॑श्र॒व॒णाय॑
 कु॒र्म॒हे। स मे॒ का॒मा॒न्का॒मा॒य॒ मह्य॑म्। का॒मे॒श्व॒रो
 वै॑श्र॒व॒णो द॑दातु। कु॒बे॒राय॑ वै॒श्र॒व॒णाय॑। म॒हा॒रा॒जाय॑ न॒मः॑॥
 ॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥ तैत्तिरीय-आरण्यकम् ॥

॥ प्रथमः प्रश्नः — अरुणप्रश्नः ॥

ॐ भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभिर्यज॑त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु॥
 ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमाक्षभिर्यज॑त्राः।
 स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टुवाꣳ संस्त॒नूभिः॑। व्यशेम॑ दे॒वहि॑तं यदायुः।
 स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृद्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः।
 स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॒स्पति॑र्दधातु।
 आप॑मापाम॒पः सर्वाः॑। अ॒स्माद॒स्मादि॒तोऽमु॑तः॥१॥

अ॒ग्निर्वा॒युश्च॒ सूर्य॑श्च। स॒ह स॑ञ्चस्कर॒द्धिया॑। वा॒य्वश्चा॑
 रश्मि॑पत॑यः। मरी॑च्यात्मानो॒ अद्रु॑हः। दे॒वीर्भु॑वन॒सूव॑रीः।

पुत्रवत्वाय मे सुत। महानाग्नीर्महामानाः। महसो महसः
स्वः। देवीः पर्जन्यसूवरीः। पुत्रवत्वाय मे सुत॥२॥

अपाश्र्युष्णिमपा रक्षः। अपाश्र्युष्णिमपा रघम्। अपाघ्नमपं
चावर्तिम्। अपदेवीरितो हित। वज्रं देवीरजीताश्च। भुवनं
देवसूवरीः। आदित्यानदितिं देवीम्। योनिनोर्ध्वमुदीषत।
शिवा नः शन्तमा भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका
सरस्वति। मा ते व्योम सन्दृशि॥३॥

[१]

स्मृतिः प्रत्यक्षमैतिह्यम्। अनुमानश्चतुष्टयम्। एतैरादित्य-
मण्डलम्। सर्वैरेव विधास्यते। सूर्यो मरीचिमादत्ते।
सर्वस्माद्भुवनादधि। तस्याः पाकविशेषेण। स्मृतं काल-
विशेषणम्। नदीव प्रभवात्काचित्। अक्षय्याथस्यन्दते
यथा॥४॥

तां नद्योऽभि संमायन्ति। सौरुः सती न निवर्तते। एवं
नानासमुत्थानाः। कालाः संवत्सरश्च श्रिताः। अणुशश्च

मह॑श्च॒ । सर्वे॑ सम॒व॒य॒त्रि॒तम् । स॒तैः स॒र्वैः स॒मावि॒ष्टः । ऊ॒रुः
स॒न्न नि॒व॒र्त॒ते । अधि॑स॒व॒त्स॒रं वि॒द्यात् । तदे॒व लक्ष॑णे ॥ ५ ॥

अणु॑भिश्च मह॑द्भिश्च । सु॒मा॒रूढः प्र॒दृश्य॑ते । सं॒व॒त्स॒रः
प्र॒त्यक्षे॑ण । ना॒धि॒स॒त्त्वः प्र॒दृश्य॑ते । प॒ट॒रौ वि॒क्लि॑धः पि॒ङ्गः ।
ए॒तद्व॑रुणलक्ष॑णम् । यत्रै॒तदु॑प॒दृश्य॑ते । स॒हस्रं॑ तत्र॒ नीय॑ते ।
एक॑ २ हि शिरो॑ ना॒ना मुखे॑ । कृ॒त्स्नं त॑द॒तुल॑क्षणम् ॥ ६ ॥

उभ॑यतः स॒प्तैन्द्रि॑या॒णि । ज॒ल्पि॒तं त्वे॒व दि॒ह्यते॑ । शु॒क्लकृ॑ष्णे
सं॒व॒त्स॒रस्य॑ । दक्षि॑णवा॒मयोः पा॒र्श्वयोः॑ । तस्यै॒षा भव॑ति । शु॒क्रं
तै॒ अ॒न्यद्य॑ज॒तं तै॒ अ॒न्यत् । विषु॑रूपे॒ अह॑नी॒ द्यौरि॑वासि । विश्वा॒
हि मा॒या अव॑सि स्वधावः । भ॒द्रा तै॒ पूष॑न्नि॒ह रा॒तिर॒स्त्विति॑ ।
नात्र॑ भुव॑नम् । न पू॒षा । न प॒शवः॑ । नाऽऽदि॒त्यः सं॒व॒त्स॒र ए॒व
प्र॒त्यक्षे॑ण प्रि॒यत॑मं वि॒द्यात् । ए॒तद्वै सं॒व॒त्स॒रस्य॑ प्रि॒यत॑मं २
रूपम् । योऽस्य॑ म॒हान॑र्थं उत्प॑त्स्यमा॒नो भ॒वति॑ । इ॒दं पु॒ण्यं
कुरु॑ष्वेति । तमा॒हर॑णं द॒द्यात् ॥ ७ ॥

साक॒ञ्जानां॑ स॒प्तथ॑माहुरेकजम्। षडु॒द्यमा ऋष॑यो देव॒जा
इति॑। तेषा॑मि॒ष्टानि॒ विहि॑तानि धाम॒शः। स्था॒त्रे रै॑जन्ते
विकृ॑तानि रूप॒शः। को नु॑ मर्या॒ अमि॑थितः। सखा
सखा॑यमब्रवीत्। जहा॑को अस्मदी॑षते। यस्ति॒त्याजं
सखि॑विद॒ः सखा॑यम्। न तस्य॑ वा॒च्यपि॑ भा॒गो अ॑स्ति।
यदी॑ः शृ॒णोत्य॒लकः॑ शृ॒णोति॑॥८॥

न हि प्र॒वेदं सु॒कृत॑स्य पन्था॒मिति॑। ऋ॒तुर्ऋ॒तुना
नु॒द्यमा॑नः। वि॒न॒नादा॒भिधा॑वः। षष्टि॑श्च त्रि॒ःश॑का व॒ल्गाः।
शु॒क्लकृ॑ष्णौ च॒ षाष्टि॑कौ। सा॒रा॒गव॒स्त्रैर्ज॒रद॑क्षः। व॒स॒न्तो
वसु॑भिः स॒ह। सं॒व॒त्सर॑स्य सवि॒तुः। प्रैष॑कृ॒त्प्रथ॑मः स्मृ॒तः।
अ॒मूना॒दय॑तेत्य॒न्यान्॥९॥

अ॒मूःश्च॑ परि॒रक्ष॑तः। ए॒ता वा॒चः प्र॑युज्यन्ते। यत्रै॑तदुप॒दृश्य॑ते।
ए॒तदे॒व वि॑जानी॒यात्। प्र॒माणं॑ का॒लपर्य॑ये। वि॒शेष॑णं तु
वक्ष्या॒मः। ऋ॒तूनां॑ तन्नि॒बोध॑त। शु॒क्लवा॑सा रु॒द्रग॑णः।
ग्री॒ष्मेणा॑ऽऽवर्त॑ते स॒ह। नि॒जह॑न् पृथि॒वीः स॒र्वाम्॥१०॥
ज्योति॑षाऽप्रति॒ख्येन॑ सः। वि॒श्वरू॒पाणि॑ वा॒साः॒सि।

आदित्यानां॑ नि॒बोध॑त। संवत्सरी॑णं कर्म॒फलम्।
व॒र्षाभिर्द॑दता॒ऽसह॑। अदुःखो॑ दुःखचक्षुरि॒व। तद्भा॑ऽऽपीत
इव॒ दृश्य॑ते। शी॒तेना॑व्यथयन्नि॒व। रुरु॑दक्ष इव॒ दृश्य॑ते।
ह्लाद॑यते॒ ज्वल॑तश्चै॒व। शा॒म्यत॑श्चास्य॒ चक्षु॑षी। या वै प्रजा
भ्रं॑श्यन्ते। संवत्सरा॑न्ता भ्रं॑श्यन्ते। याः प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति।
संवत्स॑रे ताः प्र॒ति॒तिष्ठ॑न्ति। व॒र्षाभ्य॑ इत्य॒र्थः॥११॥

[३]

अक्षि॑दुःखोत्थि॑तस्यै॒व। वि॒प्रस॑न्ने क॒नीनि॑के। आङ्गे॑ चा॒द्र॒णं
ना॒स्ति। ऋ॒भूणां॑ तन्नि॒बोध॑त। क॒न॒काभा॑नि॒ वासा॑ऽसि।
अ॒हता॑नि नि॒बोध॑त। अन्न॑म॒श्रीत॑ मृज्मी॒त। अ॒हं वो
जी॒वन॑प्र॒दः। ए॒ता वा॒चः प्र॑युज्यन्ते। श॒रद्य॑त्रोप॒दृश्य॑ते॥१२॥

अभि॑धून्वन्तोऽभिघ्न॑न्त इ॒व। वा॒तव॑न्तो म॒रुद्ग॑णाः।
अमु॑तो जेतुमिषुमु॑खमि॒व। सन्न॑द्धाः सह द॑दृशे॒ ह।
अप॑ध्वस्तैर्वस्ति॒वर्णै॑रि॒व। वि॒शि॒खासः॑ कप॒र्दिनः॑। अक्रु॑द्धस्य
यो॒त्स्य॑मान॒स्य। क्रु॑द्धस्यै॒व लोहि॑नी। हे॒मत॑श्चक्षु॑षी वि॒द्यात्।

अक्ष्णयोः क्षिपणोरिव॥१३॥

दुर्भिक्षं देवलोकेषु। मूनूनामुदकं गृहे। एता वाचः प्रवदन्तीः।
वैद्युतो यान्ति शैशिरीः। ता अग्निः पवमना अन्वैक्षत। इह
जीविकामपरिपश्यन्। तस्यैषा भवति। इहेहवः स्वतपसः।
मरुतः सूर्यत्वचः। शर्म सप्रथा आवृणो॥१४॥

[४]

अतिताम्राणि वासांसि। अष्टिवज्रिशतघ्निं च। विश्वे देवा
विप्रहरन्ति। अग्निजिह्वा असञ्चत। नैव देवो न मर्त्यः। न
राजा वरुणो विभुः। नाग्निर्नेन्द्रो न पवमानः। मातृक्कच्चन
विद्यते। दिव्यस्यैका धनुरारिः। पृथिव्यामपरा श्रिता॥१५॥

तस्येन्द्रो वग्निरूपेण। धनुर्ज्यामछिनत्स्वयम्। तदिन्द्रधनु-
रित्यज्यम्। अभ्रवर्गेषु चक्षते। एतदेव शंयोर्बार्हस्पत्यस्य।
एतद्रुद्रस्य धनुः। रुद्रस्य त्वेव धनुरारिः। शिर उत्पिपेष। स
प्रवर्ग्योऽभवत्। तस्माद्यः सप्रवर्ग्येण यज्ञेन यजते। रुद्रस्य
स शिरः प्रतिदधाति। नैनं रुद्र आरुको भवति। य एवं

वेद॥१६॥

[५]

अत्यूर्ध्वाक्षोऽतिरश्वात्। शिशिरः प्रदृश्यते। नैव रूपं
न वासाँसि। न चक्षुः प्रतिदृश्यते। अन्योन्यं तु न
हिँस्रातः। सतस्तद्देवलक्षणम्। लोहितोऽक्षिण शारशीर्ष्णिः।
सूर्यस्योदयनं प्रति। त्वं करोषि न्यञ्जलिकाम्। त्वं करोषि
निजानुकाम्॥१७॥

निजानुका मे न्यञ्जलिका। अमी वाचमुपासतामिति। तस्मै
सर्व ऋतवो नमन्ते। मर्यादाकरत्वात्प्रपुरोधाम्। ब्राह्मणं
आप्नोति। य एवं वेद। स खलु संवत्सर एतैः सेनानीभिः
सह। इन्द्राय सर्वान्कामानभिवृहति। स द्रप्सः। तस्यैषा
भवति॥१८॥

अवद्रप्सो अँशुमतीमतिष्ठत्। इयानः कृष्णो दशभिः
सहस्रैः। आवर्तमिन्द्रः शच्या धमन्तम्। उपस्रुहि तं
नृमणामथद्रामिति। एतयैवेन्द्रः सलावृक्या सह। असुरान्
परिवृश्चति। पृथिव्यँशुमती। तामन्ववस्थितः संवत्सरो दिवं

च। नैवं विदुषाऽऽचार्यान्तेवासिनौ। अन्योन्यस्मै द्रुह्याताम्।
 यो द्रुह्यति। भ्रश्यते स्वर्गाल्लोकात्। इत्यृतुमण्डलानि।
 सूर्यमण्डलान्याख्यायिकाः। अत ऊर्ध्वं संनिर्वचनाः॥१९॥

[६]

आरोगो भ्राजः पटरः पतङ्गः। स्वर्णरो ज्योतिषिमान्
 विभासः। ते अस्मै सर्वे दिवमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना
 अनपस्फुरन्त इति। कश्यपोऽष्टमः। स महामेरुं न
 जहाति। तस्यैषा भवति। यत्ते शिल्पं कश्यप रोचनावत्।
 इन्द्रियावत्पुष्कलं चित्रभानु। यस्मिन्सूर्या अर्पिताः सप्त
 साकम्॥२०॥

तस्मिन् राजानमधिविश्रयेममिति। ते अस्मै सर्वे
 कश्यपाज्ज्योतिर्लभन्ते। तान्त्सोमः कश्यपादधिनिर्धमति।
 भ्रस्ताकर्मकृदिवैवम्। प्राणो जीवानीन्द्रियजीवानि। सप्त
 शीर्षण्याः प्राणाः। सूर्या इत्याचार्याः। अपश्यमहमेतान्त्सप्त
 सूर्यानि। पञ्चकर्णो वात्स्यायनः। सप्तकर्णश्च प्लाक्षिः॥२१॥

आनुश्रविक एव नौ कश्यप इति। उभौ वेदयिते। न
हि शेकुमिव महामैरुं गन्तुम्। अपश्यमहमेत्सूर्यमण्डलं
परिवर्तमानम्। गार्ग्यः प्राणत्रातः। गच्छन्त महामैरुम्।
एकं चाजुहतम्। भ्राजपटरपतङ्गा निहने। तिष्ठन्नातपन्ति।
तस्मादिह तत्रितपाः॥ २२॥

अमुत्रेतरे। तस्मादिहातत्रितपाः। तेषामेषा भवति। सप्त
सूर्या दिवमनुप्रविष्टाः। तानन्वेति पृथिभिर्दक्षिणावान्। ते
अस्मै सर्वे घृतमातपन्ति। ऊर्जं दुहाना अनपस्फुरन्त इति।
सप्तत्विजः सूर्या इत्याचार्याः। तेषामेषा भवति। सप्त दिशो
नानासूर्याः॥ २३॥

सप्त होतार ऋत्विजः। देवा आदित्या ये सप्त। तेभिः
सोमाभी रक्षण इति। तदप्याम्नायः। दिग्भ्राज ऋतून्
करोति। एतयैवावृता सहस्रसूर्यताया इति वैशम्पायनः।
तस्यैषा भवति। यद्वाव इन्द्र ते शतं शतं भूमीः। उतस्युः।
नत्वा वज्रिन्सहस्रं सूर्याः॥ २४॥

अनु न जातमष्ट रोदसी इति। नानालिङ्गत्वादृतूनां
नानासूर्यत्वम्। अष्टौ तु व्यवसिता इति। सूर्यमण्डलान्यष्टात
ऊर्ध्वम्। तेषामेषा भवति। चित्रं देवानामुदगादनीकम्।
चक्षुर्मित्रस्य वरुणस्याग्नेः। आऽप्रा द्यावापृथिवी अन्तरिक्षम्।
सूर्य आत्मा जगतस्तस्थुषश्चेति॥ २५॥

[७]

क्वेदमभ्रं निविशते। कायः संवत्सरो मिथः। काहः केयं
देव रात्री। क मासा ऋतवः श्रिताः। अर्धमासां मुहूर्ताः।
निमेषास्त्रुटिभिः सह। केमा आपो निविशन्ते। यदीतो
यान्ति सम्प्रति। काला अप्सु निविशन्ते। आपः सूर्ये
समाहिताः॥ २६॥

अभ्राण्यपः प्रपद्यन्ते। विद्युत्सूर्ये समाहिता। अनवर्णे इमे
भूमी। इयं चाऽसौ च रोदसी। किंस्विदत्रान्तरा भूतम्।
येनेमे विधृते उभे। विष्णुना विधृते भूमी। इति वत्सस्य
वेदना। इरावती धेनुमती हि भूतम्। सूर्यवसिनी मनुषे

दशस्यै॥२७॥

व्य॑ष्टभ्रा॒द्रोद॑सी॒ विष्ण॑वे॒ते। दा॒ध॒र्धं पृ॒थि॒वीम॒भितो॑
म॒यू॒रखैः॑। किं॑ तद्विष्णोर्ब॑लमा॒हुः। का॒ दी॒प्तिः किं॑
प॒राय॑णम्। ए॒को य॒द्धार॑यद्दे॒वः। रे॒ज॒र्तो रोद॑सी उ॒भे।
वा॒ताद्वि॑ष्णोर्ब॑लमा॒हुः। अ॒क्षरा॑दीप्तिरुच्य॑ते। त्रि॒पदा॒द्धार॑यद्दे॒वः।
यद्वि॑ष्णोरे॒कमु॒त्तम॑म्॥२८॥

अ॒ग्नयो॑ वा॒यव॑श्चै॒व। ए॒तद॑स्य प॒राय॑णम्। पृ॒च्छामि॑ त्वा प॑रं
मृ॒त्युम्। अ॒वमं॑ म॒ध्यम॑श्च॒तुम्। लो॒कं च॒ पु॒ण्य॑पापा॒नाम्।
ए॒तत्पृ॑च्छामि॒ सम्प्र॑ति। अ॒मुमा॑हुः प॑रं मृ॒त्युम्। प॒वमा॑नं तु
म॒ध्यम॑म्। अ॒ग्निरे॒वाव॑मो मृ॒त्युः। च॒न्द्रमा॑श्चतु॒रुच्य॑ते॥२९॥

अ॒ना॒भो॒गाः प॑रं मृ॒त्युम्। पा॒पाः सं॑य॒न्ति॒ सर्व॑दा।
आ॒भो॒गास्त्वे॒व सं॑य॒न्ति। य॒त्र पु॑ण्यकृ॒तो ज॑नाः। ततो॑
म॒ध्यम॑माय॒न्ति। च॒तुम॑ग्निं च॒ सम्प्र॑ति। पृ॒च्छामि॑ त्वा
पा॒पकृ॑तः। य॒त्र या॑तय॒ते य॑मः। त्वं न॑स्तद्व॒ह्मन् प्र॑ब्रूहि। य॒दि
वै॒त्थाऽस॒तो गृ॑हान्॥३०॥

कश्यपादुदिताः सूर्याः। पापान्निर्घ्नन्ति सर्वदा। रोदस्योन्तर्देशेषु। तत्र न्यस्यन्ते वासवैः। तेऽशरीराः प्रपद्यन्ते। यथाऽपुण्यस्य कर्मणः। अपाण्यपादकेशासः। तत्र तेऽयोनिजा जनाः। मृत्वा पुनर्मृत्युमापद्यन्ते। अद्यमानाः स्वकर्मभिः॥ ३१॥

आशातिकाः क्रिमय इव। ततः पूयन्ते वासवैः। अपैतं मृत्युं जयति। य एवं वेद। स खल्वैवं विद्वाह्मणः। दीर्घश्रुत्तमो भवति। कश्यपस्यातिथिः सिद्धगमनः सिद्धगमनः। तस्यैषा भवति। आयस्मिन्त्सप्त वासवाः। रोहन्ति पूर्व्या रुहः॥ ३२॥

ऋषिर्ह दीर्घश्रुत्तमः। इन्द्रस्य घर्मो अतिथिरिति। कश्यपः पश्यको भवति। यत्सर्वं परिपश्यतीति सौक्ष्म्यात्। अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। तस्यैषा भवति। अग्ने नयं सुपथां राये अस्मान्। विश्वानि देव वयुनानि विद्वान्। युयोध्यस्मञ्जुहुराणमेनः। भूयिष्ठां ते नम उक्तिं विधेमेति॥ ३३॥

[८]

अग्निश्च जातवेदाश्च। सहोजा अजिराप्रभुः। वैश्वानरो
नर्यापाश्च। पङ्क्तिराधाश्च सप्तमः। विसर्पेवाऽष्टमोऽग्नीनाम्।
एतेऽष्टौ वसवः, क्षिता इति। यथर्त्वेवाग्नेरर्चिर्वर्णविशेषाः।
नीलार्चिश्च पीतकार्चिश्चेति। अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैका-
दशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमाना व्यवदाताः॥ ३४॥

याश्च वासुकिवैद्युताः। रजताः परुषाः श्यामाः। कपिला
अतिलोहिताः। ऊर्ध्वा अवपतन्ताश्च। वैद्युत इत्येकादश। नैनं
वैद्युतो हिनस्ति। य एवं वेद। स होवाच व्यासः पाराशर्यः।
विद्युद्वधमेवाहं मृत्युमैच्छमिति। न त्वकामं हन्ति॥ ३५॥

य एवं वेद। अथ गन्धर्वगणाः। स्वानभ्राट्। अङ्घ्रिर्बम्भारिः।
हस्तः सुहस्तः। कृशानुर्विश्वावसुः। मूर्धन्वान्सूर्यवर्चाः।
कृतिरित्येकादश गन्धर्वगणाः। देवाश्च महादेवाः। रश्मयश्च
देवा गरगिरः॥ ३६॥

नैनं गरौ हिनस्ति। य एवं वेद। गौरी मिमाय सलिलानि
तक्षती। एकपदी द्विपदी सा चतुष्पदी। अष्टापदी नवपदी

बभूवुषीं॑। सहस्राक्षरा परमे व्योमन्त्रिति॑। वाचो॑ विशेषणम्।
अथ निगद॑व्याख्याताः। ताननुक्र॑मिष्यामः। व॒राह॑वः
स्वत॒पसः॑॥ ३७ ॥

विद्युन्म॑हसो धूप॑यः। श्वापयो गृहमेधा॑श्चेत्येते। ये
चेमेऽशि॑मिविद्विषः। पर्जन्याः सप्त पृथिवीमभिव॑र्षन्ति।
वृष्टि॑भिरिति॑। एतयैव विभक्तिवि॑परीताः। सप्तभि॑र्वा
तैरुदी॑रिताः। अमूँल्लोकानभिव॑र्षन्ति। तेषा॑मेषा भव॑न्ति।
स॒मा॒नमे॒तदु॑दकम्॥ ३८ ॥

उच्चैत्य॑वचाह॑भिः। भूमिं पर्जन्या जिन्व॑न्ति। दिवं
जिन्वन्त्यग्र॑य इति॑। यदक्षरं भूतकृ॑तम्। विश्वे देवा
उपा॑सन्ते। म॒हर्षि॑मस्य गो॒प्तारम्। ज॒मद॑ग्निमकुर्वत।
ज॒मद॑ग्निराप्या॑यते। छन्दो॑भिश्चतुरु॒त्तरैः। राज्ञः सोम॑स्य
तृप्ता॑सः॥ ३९ ॥

ब्रह्म॑णा वी॒र्या॑वता। शि॒वा नः प्र॒दिशो॑ दिशः। तच्छं
योरावृ॑णीमहे। गा॒तुं य॒ज्ञाय॑। गा॒तुं य॒ज्ञप॑तये। दैवीः

स्वस्तिरस्तु नः। स्वस्तिर्मानुषेभ्यः। ऊर्ध्वं जिगातु भेषजम्।
शं नो अस्तु द्विपदे। शं चतुष्पदे। सोमपा (३) असोमपा
(३) इति निगदव्याख्याताः॥४०॥

[९]

सहस्रवृद्धियं भूमिः। परं व्योम सहस्रवृत्। अश्विना
भुज्यूनासत्या। विश्वस्य जगतस्पती। जाया भूमिः
पतिव्योम। मिथुनन्ता अतुर्यथुः। पुत्रो बृहस्पती रुद्रः।
सुरमा इति स्त्रीपुमम्। शुक्रं वामन्यद्यजतं वामन्यत्।
विषुरूपे अहनी द्यौरिव स्थः॥४१॥

विश्वा हि माया अवन्तः स्वधावन्तौ। भद्रा वां पूषणाविह
रातिरस्तु। वासात्यौ चित्रौ जगतो निधानौ। द्यावाभूमी
चरथः स५ सखायौ। तावश्विना रासभाश्वा हव मे। शुभस्पती
आगत५ सूर्यया सह। त्युग्रोह भुज्युमश्विनोदमेघे। रयिं
न कश्चिन्ममृवां (२) अवाहाः। तमूहथुर्नोभिरात्मन्वतीभिः।
अन्तरिक्षप्रुङ्गिरपौदकाभिः॥४२॥

ति॒स्रः, क्ष॒प॒स्त्रि॒हा॒ति॒व्रज॑द्भिः। ना॒स॒त्या भु॒ज्युमू॑हथुः
 प॒तङ्गैः। स॒मु॒द्रस्य॑ ध॒न्व॑न्ना॒र्द्रस्य॑ पा॒रे। त्रि॒भी॒रथैः॑ श॒तप॑द्भिः
 षड॑श्वैः। स॒वि॒तारं॑ वि॒तन्व॑न्तम्। अ॒नु॒ब॒ध्राति॑ शा॒म्ब॒रः।
 आ॒प॒पूर॑ष॒म्ब॒रश्चै॒व। स॒वि॒ता॒रे॒प॒सोऽभ॑वत्। त्य॑ सु॒तृप्तं॑
 वि॒दि॒त्वै॒व। ब॒हु॒सोम॑ गि॒रं व॑शी॥४३॥

अ॒न्वे॒ति तु॒ग्रो व॑क्रि॒या॒न्तम्। आ॒य॒सू॒या॒न्त्सोम॑तृ॒प्सुषु॑। स
 स॒ङ्गाम॑स्तमो॑द्योऽत्यो॒तः। वा॒चो गाः पि॑पा॒ति तत्। स
 त॒द्गोभिः॑ स्तवा॑ऽत्येत्य॒न्ये। र॒क्ष॒सा॒न॒न्वि॒ताश्च॑ ये। अ॒न्वे॒ति
 परि॑वृ॒त्याऽस्तः॑। ए॒वमे॒तौ स्थौ॑ अ॒श्वि॒ना। ते ए॒ते द्युः
 पृ॒थि॒व्योः। अ॒ह॒र॒ह॒र्गर्भं॑ दधा॒थे॥४४॥

तयो॑रे॒तौ व॒थ्स॒ाव॑हो॒रा॒त्रे। पृ॒थि॒व्या अ॒हः। दि॒वो
 रा॒त्रिः। ता अ॒वि॑सृ॒ष्टौ। द॒म्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ
 व॒थ्सौ। अ॒ग्नि॒श्चादि॒त्यश्च॑। रा॒त्रेर्व॒थ्सः। श्वे॒त आ॑दि॒त्यः।
 अ॒होऽग्निः॥४५॥

ता॒म्रो अ॑रु॒णः। ता अ॒वि॑सृ॒ष्टौ। द॒म्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ

व॒थ्सौ। वृ॒त्रश्च॑ वैद्यु॒तश्च॑। अ॒ग्नेर्वृ॒त्रः। वैद्यु॒त आ॒दि॒त्यस्य॑। ता
अवि॑सृष्टौ। दम्प॑ती ए॒व भ॑वतः। तयो॑रे॒तौ व॒थ्सौ॥४६॥

उ॒ष्मा च॑ नी॒हारश्च॑। वृ॒त्रस्यो॒ष्मा। वैद्यु॒तस्य॑ नी॒हारः। तौ तावे॒व
प्रति॑पद्येते। से॒यः रा॒त्री ग॒र्भिणी॑ पु॒त्रेण॑ सं॒व॑सति। तस्या॒ वा
ए॒तदु॒ल्बण॑म्। यद्रा॒त्रौ र॒श्मयः॑। यथा॒ गोर्ग॒र्भिण्या॑ उ॒ल्बण॑म्।
ए॒वमे॒तस्या॑ उ॒ल्बण॑म्। प्र॒जयि॑ष्णुः प्र॒जया॑ च प॒शुभि॑श्च भ॒वति॑।
य ए॒वं वे॒द। ए॒तमु॒द्यन्त॑मपि॒यन्तं॑ चे॒ति। आ॒दि॒त्यः पु॒ण्य॑स्य
व॒थ्सः। अथ॑ प॒वित्रा॑ङ्गिर॒सः॥४७॥

[१०]

प॒वित्र॑वन्तः प॒रि॒वाज॑मा॒सते॑। पि॒त॑ेषां प्र॒त्नो अ॒भि॒रक्ष॑ति व्र॒तम्।
म॒हः सं॒मुद्रं॑ वरु॒णस्ति॒रोद॑धे। धी॒रा इ॒च्छे॒कु॒र्धरु॑णेष्वार॒भम्।
प॒वित्रं॑ ते॒ वित॑तं ब्रह्म॑ण॒स्पत॑े। प्र॒भुर्गा॒त्राणि॑ प॒र्येषि॑वि॒श्वतः॑।
अत॑स॒तनू॑र्न तदा॒मो अ॑श्रुते। श्रु॒तास॑ इ॒द्वह॑न्त॒स्तथ्स॑मा॒शत॑।
ब्र॒ह्मा दे॒वाना॑म्। अ॒स॒तः स॒द्ये त॑त॒क्षुः॥४८॥

ऋष॑यः स॒प्तात्रि॑श्च॒ यत्। स॒र्वेऽत्र॑यो अ॒ंगस्त्य॑श्च। नक्ष॑त्रैः

शङ्कुतोऽवसन्। अथ सवितुः श्यावाश्वस्याऽवर्तिकामस्य।
 अमी य ऋक्षा निहितास उच्चा। नक्तं ददृश्रे कुहचिद्विवेयुः।
 अदब्धानि वरुणस्य व्रतानि। विचाकशच्चन्द्रमा नक्षत्रमेति।
 तथ्संवितुर्वरेण्यम्। भर्गो देवस्य धीमहि॥४९॥

धियो यो नः प्रचोदयात्। तथ्संवितुर्वृणीमहे। वयं देवस्य
 भोजनम्। श्रेष्ठं सर्वधातमम्। तुरं भर्गस्य धीमहि।
 अपागूहत सविता तृभीन्। सर्वान्दिवो अन्धसः। नक्तं
 तान्यभवन्दृशे। अस्थ्यस्त्रा सम्भविष्यामः। नाम नामैव
 नाम मे॥५०॥

नपुंसकं पुमांस्त्र्यस्मि। स्थावरोऽस्म्यथ जङ्गमः।
 यजेऽयक्षि यष्टाहे च। मया भूतान्ययक्षत। पशवो मम
 भूतानि। अनूबन्ध्योऽस्म्यहं विभुः। स्त्रियः सतीः। ता उमे
 पुंस आहुः। पश्यदक्षणात्रविचेतदन्धः। कविर्यः पुत्रः स
 इमा चिकेत॥५१॥

यस्ता विजानाथ्संवितुः पितासत्। अन्धो मणिमविन्दत्।

तमनङ्गुलिरावयत्। अग्रीवः प्रत्यमुञ्चत्। तमजिह्वा असञ्चत।
ऊर्ध्वमूलमवाक्छाखम्। वृक्षं यो वेद सम्प्रति। न स जातु
जनः श्रद्धयात्। मृत्युर्मा मारयादितिः। हसितः रुदितं
गीतम्॥५२॥

वीणापणवलासितम्। मृतं जीवं च यत्किञ्चित्। अङ्गानि
स्तेव विद्धि तत्। अतृष्यः स्तृष्यध्यायत्। अस्माज्जाता मे
मिथू चरन्। पुत्रो निर्ऋत्या वैदेहः। अचेता यश्च चेतनः।
स तं मणिमविन्दत्। सोऽनङ्गुलिरावयत्। सोऽग्रीवः
प्रत्यमुञ्चत्॥५३॥

सोऽजिह्वो असञ्चत। नैतमृषिं विदित्वा नगरं प्रविशेत्। यदि
प्रविशेत्। मिथौ चरित्वा प्रविशेत्। तत्सम्भवस्य व्रतम्।
आतमग्रे रथं तिष्ठ। एकांश्वमेकयोजनम्। एकचक्रमेकधुरम्।
वातघ्राजिगतिं विभो। न रिष्यति न व्यथते॥५४॥

नास्याक्षो यातु सञ्जति। यच्छ्वेतांन् रोहितांश्चाग्नेः।
रथे युक्त्वाऽधितिष्ठति। एकया च दशभिश्च स्वभूते।

द्वाभ्यामिष्टये विंशत्या च। तिसृभिश्च वहसे त्रिंशता च।
नियुद्धिर्वायविह तां विमुञ्च॥५५॥

[११]

आतनुष्व प्रतनुष्व। उद्धमाऽऽधमं सन्धम। आदित्ये
चन्द्रवर्णानाम्। गर्भमार्धेहि यः पुमान्। इतः सिक्तं
सूर्यगतम्। चन्द्रमसे रसं कृधि। वारादं जनयाग्रेऽग्निम्। य
एको रुद्र उच्यते। असङ्ख्याताः सहस्राणि। स्मर्यते न च
दृश्यते॥५६॥

एवमेतं निबोधत। आमन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। याहि मयूररोमभिः।
मा त्वा केचिन्त्रियेमुरिन्न पाशिनः। दधन्वेव ता इहि। मा
मन्द्रैरिन्द्र हरिभिः। यामि मयूररोमभिः। मा मा
केचिन्त्रियेमुरिन्न पाशिनः। निधन्वेव तां (२) इमि।
अणुभिश्च महद्भिश्च॥५७॥

निघृष्वैरसमायुतैः। कालैरहरित्वमापन्नैः। इन्द्राऽऽयाहि
सहस्रयुक्। अग्निर्विभ्राष्टिवसनः। वायुः श्वेतसिकद्रुकः।

सुव॒त्स॒रो वि॒ष्वर्णैः॑ । नि॒त्यास्तेऽनु॑च॒रास्त॒व । सु॒ब्रह्म॑ण्यो॒ऽ
सु॒ब्रह्म॑ण्यो॒ऽ सु॒ब्रह्म॑ण्योम् । इन्द्राऽऽगच्छ॑ हरि॒व आ॑गच्छ
मे॒धाति॒थेः । मेष॑ वृष॒णश्च॑स्य मे॒ने ॥ ५८ ॥

गौरा॒वस्क॑न्दि॒न्नह॑ल्या॒यै जा॒र । कौ॒शिक॑ब्रा॒ह्मण॑ गौत॒मब्रु॑वा॒ण ।
अ॒रु॒णाश्वा॑ इ॒हाग॑ताः । वस॑वः पृथि॒वि॒क्षितः॑ । अ॒ष्टौदि॒ग्वास॑सो॒-
ऽग्नयः॑ । अ॒ग्निश्च॑ जा॒तवे॑दा॒श्चेत्ये॑ते । ताम्रा॑श्वा॒स्ताम्र॑रथाः ।
ताम्र॑वर्णा॒स्तथा॑ऽसि॒ताः । दण्ड॑हस्ताः॒ खाद॑ग्दतः । इतो॑ रु॒द्राः
परा॑ङ्गताः ॥ ५९ ॥

उक्त॑ऽ स्थानं प्रमाणं च॑ पु॒र इ॒त । बृह॑स्पति॒श्च स॒वि॒ता च॑ ।
वि॒श्वरू॑पैरि॒हाऽऽग॑ताम् । रथे॑नोदक॒वर्त्म॑ना । अ॒प्सुषा॑ इति॒
तद्व॑योः । उक्तो॑ वे॒षो वा॒सा॒ऽसि॒ च । का॒लाव॑यवाना॒मि॒तः
प्रती॑च्या । वा॒सा॒त्या इत्य॑श्वि॒नोः । कोऽन्तरि॑क्षे शब्दं
क॑रोतीति । वा॒सि॒ष्ठो रौहि॑णो मीमा॑ऽसां च॒क्रे । तस्यै॒षा
भ॑वन्ति । वा॒श्रे॒वं वि॒द्युदि॑ति । ब्रह्म॑ण उ॒दर॑णम॒सि ।
ब्रह्म॑ण उ॒दी॒रण॑म॒सि । ब्रह्म॑ण आ॒स्तर॑णम॒सि । ब्रह्म॑ण

उपस्तरणमसि॥६०॥

[१२]

[अपक्रामत गर्भिण्यः]

अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीमिमां महीम्। अहं वेद
न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोन्यष्टपुत्रम्।
अष्टपदिदमन्तरिक्षम्। अहं वेद न मे मृत्युः। न
चामृत्युरघाऽऽहरत्। अष्टयोनीमष्टपुत्राम्। अष्टपत्नीममू
दिवम्॥६१॥

अहं वेद न मे मृत्युः। न चामृत्युरघाऽऽहरत्। सुत्रामाणं
महीम् षु। अदितिर्द्यौरदितिरन्तरिक्षम्। अदितिर्माता
स पिता स पुत्रः। विश्वे देवा अदितिः पञ्चजनाः।
अदितिर्जातमदितिर्जनित्वम्। अष्टौ पुत्रासो अदितेः। ये
जातास्तन्वः परि। देवां (२) उपप्रैत्सप्तभिः॥६२॥

परा मार्ताण्डमास्यत्। सप्तभिः पुत्रैरदितिः। उपप्रैत्पूव्यं
युगम्। प्रजायै मृत्यवे तत्। परा मार्ताण्डमाभरदितिः।

ताननु॑क्र॒मिष्या॑मः। मि॒त्रश्च॒ वरु॑णश्च। धा॒ता चा॑र्य॒मा च॑।
अ॒२श॑श्च॒ भग॑श्च। इन्द्र॑श्च वि॒वस्वा॑श्चेत्ये॒ते। हि॒र॒ण्य॒ग॒र्भो
ह॒२सः शु॑चि॒षत्। ब्रह्म॑ज॒ज्ञानं॑ तदि॒त्प॒दमि॑ति। ग॒र्भः
प्रा॒जाप॑त्यः। अथ॒ पुरु॑षः स॒प्त पुरु॑षः॥६३॥

[य॒था॒स्थानं॑ ग॒र्भि॒ण्यः]

[१३]

योऽसौ॑ त॒प॒न्नुदे॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॑दायो॒देति॑। मा
मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णाना॑दायोद॒गाः। अ॒सौ
योऽस्त॑मेति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णाना॑दाया॒ऽस्तमे॑ति। मा
मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णाना॑दाया॒ऽस्तङ्गाः॑।
अ॒सौ य आ॒पूर्य॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरा॒पूर्य॑ति॥६४॥
मा मे॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरा॒पूरि॑ष्ठाः। अ॒सौ
योऽप॒क्षीय॑ति। स सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑क्षीयति। मा मे॑
प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑क्षेष्ठाः। अ॒मूनि॒
नक्ष॑त्राणि। सर्वे॑षां भू॒तानां॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒ चो॒त्स॑र्पन्ति

च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृपत्
मो॒त्सृ॑पत्॥६५॥

इ॒मे मा॑साँश्चा॒र्धमा॒साश्च॑। सर्व॑ेषां भू॒तानाँ॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒
चो॒त्स॑र्पन्ति च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑
प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मो॒त्सृ॑पत्। इ॒म ऋ॑तवः। सर्व॑ेषां भू॒तानाँ॑
प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पन्ति॒ चो॒त्स॑र्पन्ति च। मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्।
मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृपत् मो॒त्सृ॑पत्। अ॒य॒ः सं॑व॒त्स॒रः। सर्व॑ेषां
भू॒तानाँ॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पति॒ चो॒त्स॑र्पति च॥६६॥

मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्सृ॑प।
इ॒दम॑हः। सर्व॑ेषां भू॒तानाँ॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पति॒ चो॒त्स॑र्पति च। मा
मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्सृ॑प।
इ॒य॒ः रा॒त्रिः। सर्व॑ेषां भू॒तानाँ॑ प्रा॒णैरप॑प्रस॒र्पति॒ चो॒त्स॑र्पति च।
मा मै॑ प्र॒जाया॒ मा प॑शूनाम्। मा मम॑ प्रा॒णैरप॑प्रसृप॒ मो॒त्सृ॑प।
ॐ भूर्भुवः॑ स्वः। एत॒द्वो मि॒थुनं॑ मा नो मि॒थुन॑ः री॒द्वम्॥६७॥

[१४]

अथाऽऽदित्यस्याष्टपुंरुषस्य। वसूनामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। रुद्राणामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। आदित्यानामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। सतां सत्यानाम्। आदित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। अभिधून्वतामभिघ्नताम्। वातवतां मरुताम्। आदित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। ऋभूणामादित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। विश्वेषां देवानाम्। आदित्यानां स्थाने स्वतेजसा भानि। संवत्सरस्य सवितुः। आदित्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। रश्मयो वो मिथुनं मा नो मिथुनं रोद्धम्॥६८॥

[१५]

आरोगस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। भ्राजस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पटरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पतङ्गस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। स्वर्णरस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ज्योतिषीमतस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।

विभासस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। कश्यपस्य स्थाने
स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः। आपो वो मिथुनं मा
नो मिथुनं रीद्वम्॥६९॥

[१६]

अथ वायोरेकादशपुरुषस्यैकादशस्त्रीकस्य। प्रभ्राजमानानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। व्यवदातानां रुद्राणां
स्थाने स्वतेजसा भानि। वासुकिवैद्युतानां रुद्राणां स्थाने
स्वतेजसा भानि। रजतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा
भानि। परुषाणां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
श्यामानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। अतिलोहितानां
रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणां
स्थाने स्वतेजसा भानि॥७०॥

अवपतन्तानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
वैद्युतानां रुद्राणां स्थाने स्वतेजसा भानि।
प्रभ्राजमानीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।

व्यवदातीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 वासुकिवैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 रजतानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। परुषाणां
 रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि। श्यामानां रुद्राणीनां
 स्थाने स्वतेजसा भानि। कपिलानां रुद्राणीनां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। अतिलोहितीनां रुद्राणीनां स्थाने
 स्वतेजसा भानि। ऊर्ध्वानां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
 भानि। अवपतन्तीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा
 भानि। वैद्युतीनां रुद्राणीनां स्थाने स्वतेजसा भानि।
 ॐ भूर्भुवः स्वः। रूपाणि वो मिथुनं मा नो मिथुनं
 रीद्वम्॥ ७१॥

[१७]

अथाग्नेरष्टपुरुषस्य। अग्नेः पूर्वदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा
 भानि। जातवेदस उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
 सहोजसो दक्षिणदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।
 अजिराप्रभव उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि।

वैश्वानरस्यापरदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। नर्यापस
 उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। पङ्क्तिराधस
 उदग्दिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। विसर्पिण
 उपदिश्यस्य स्थाने स्वतेजसा भानि। ॐ भूर्भुवः स्वः।
 दिशो वो मिथुनं मा नो मिथुनं रीढ्वम्॥ ७२॥

[१८]

दक्षिणपूर्वस्यां दिशि विसर्पी नुरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
 दक्षिणापरस्यां दिश्यविसर्पी नुरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
 उत्तरपूर्वस्यां दिशि विषादी नुरकः। तस्मान्नः परिपाहि।
 उत्तरापरस्यां दिश्यविषादी नुरकः। तस्मान्नः परिपाहि। आ
 यस्मिन्त्सप्त वासवा इन्द्रियाणि शतक्रतवित्येते॥ ७३॥

[१९]

इन्द्रघोषा वो वसुभिः पुरस्तादुपदधताम्। मनोजवसो
 वः पितृभिर्दक्षिणत उपदधताम्। प्रचेता वो रुद्रैः
 पश्चादुपदधताम्। विश्वकर्मा व आदित्यैरुत्तरत उपदधताम्।
 त्वष्टा वो रूपैरुपरिष्ठादुपदधताम्। संज्ञानं वः पश्चादिति।

आ॒दि॒त्यः॑ स॒र्वोऽग्निः॑ पृ॒थि॒व्याम्। वा॒युर॒न्तरि॑क्षे। सूर्यो॑ दि॒वि।
च॒न्द्रमा॑ दि॒क्षु। नक्ष॑त्राणि॒ स्वलो॑के। ए॒वा ह्ये॒वा। ए॒वा ह्य॑ग्ने।
ए॒वा हि वा॑यो। ए॒वा ही॑न्द्र। ए॒वा हि पू॑षन्। ए॒वा हि
दे॒वाः॑॥७४॥

[२०]

आप॑मापाम॒पः स॒र्वाः॑। अ॒स्माद॒स्मादि॒तोऽमु॑तः। अ॒ग्निर्वा॒युश्च
सूर्य॑श्च। स॒ह सं॒ञ्चस्कर॑र्द्धि॒या। वा॒य्वश्वा॑ रश्मि॒पत॑यः।
मरी॑च्यात्मानो॒ अद्रु॑हः। दे॒वीर्भु॑वन॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॒त्वाय॑ मे
सुत। म॒हाना॒ग्नीर्म॑हामा॒नाः। म॒ह॒सो म॑ह॒सः स्वः॑॥७५॥

दे॒वीः प॑र्जन्य॒सूव॑रीः। पु॒त्रव॒त्वाय॑ मे सुत। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा
रक्षः॑। अ॒पाश्र्यु॑ष्णिम॒पा रघ॑म्। अ॒पा॑घ्रा॒मप॑चाव॒र्तिम्॑।
अप॑दे॒वीरि॒तो हि॑त। वज्रं॑ दे॒वीर॑जी॒ताश्च॑। भु॒वनं॑ दे॒वसू॑व॒रीः।
आ॒दि॒त्यान॑दि॒तिं दे॒वीम्। योनि॑नोर्ध्वमु॒दीष॑त॥७६॥

भ॒द्रं क॑र्णेभिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभि॑र्यज॒त्राः।

स्थिरैरङ्गैस्तुष्टुवाꣳ संस्तनूभिः। व्यशेम देवहितं यदायुः।
 स्वस्ति न इन्द्रो वृद्धश्रवाः। स्वस्ति नः पूषा विश्ववेदाः।
 स्वस्ति नस्तार्क्ष्यो अरिष्टनेमिः। स्वस्ति नो बृहस्पतिर्दधातु।
 केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठाꣳ शतधा
 हि। समाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा
 भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा
 ते व्योम सन्दृशि॥७७॥

[२१]

योऽपां पुष्पं वेद। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
 चन्द्रमा वा अपां पुष्पम्। पुष्पवान् प्रजावान् पशुमान् भवति।
 य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान् भवति।
 अग्निर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। योऽग्नेरायतनं
 वेद॥७८॥

आयतनवान् भवति। आपो वा अग्नेरायतनम्। आयतनवान्
 भवति। य एवं वेद। योऽपामायतनं वेद। आयतनवान्
 भवति। वायुर्वा अपामायतनम्। आयतनवान् भवति। यो

वा॒योरा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति॥७९॥

आपो॒ वै वा॒योरा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। अ॒सौ वै तप॑न्न॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो॑ऽमुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वा अ॒मुष्य॒ तप॑त आ॒यत॑नम्॥८०॥

आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। च॒न्द्रमा॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यश्च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै च॒न्द्रम॑स आ॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति॥८१॥

य ए॒वं वेद॑। यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। नक्ष॑त्राणि॒ वा अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यो नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै नक्ष॑त्राणामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। य ए॒वं वेद॑॥८२॥ यो॑ऽपामा॒यत॑नं वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। पु॒र्जन्यो॒ वा

अ॒पामा॒यत॑नम्। आ॒यत॑नवान् भवति। यः पु॒र्जन्य॑स्याऽऽय॒तनं॑
वेद॑। आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै पु॒र्जन्य॑स्याऽऽय॒तनम्॑।
आ॒यत॑नवान् भवति। य एवं वेद॑। योऽपामा॒यत॑नं वेद॑॥८३॥

आ॒यत॑नवान् भवति। सं॒वत्स॑रो वा अ॒पामा॒यत॑नम्।
आ॒यत॑नवान् भवति। यः सं॒वत्स॑रस्याऽऽय॒तनं॑ वेद॑।
आ॒यत॑नवान् भवति। आपो॒ वै सं॒वत्स॑रस्याऽऽय॒तनम्॑।
आ॒यत॑नवान् भवति। य एवं वेद॑। योऽप्सु नावं॒ प्रति॑ष्ठितां
वेद॑। प्रत्ये॒व ति॑ष्ठति॥८४॥

इ॒मे वै लो॒का अ॒प्सु प्रति॑ष्ठिताः। तदे॒षाऽभ्य॑नू॒क्ता। अ॒पां
रस॑मुद॒यं स॒न्। सूर्ये॑ शु॒क्रं स॒माभृ॑तम्। अ॒पां रस॑स्य॒ यो
रसः॑। तं वो॑ गृ॒ह्णाम्यु॒त्तम॑मिति॑। इ॒मे वै लो॒का अ॒पां रसः॑।
तेऽमु॒ष्मिन्नादि॒त्ये स॒माभृ॑ताः। जा॒नुद॒घ्नीमु॑त्तरवे॒दीं खा॒त्वा।
अ॒पां पू॑रयित्वा गु॒ल्फद॒घ्नम्॥८५॥

पुष्कर॑पर्णेः पुष्कर॑दण्डैः पुष्करैश्च॑ स॒ंस्तीर्य॑। तस्मि॑न्वि॒हाय॑से। अ॒ग्निं प्र॒णीयो॑पसमा॒धाय॑। ब्र॒ह्मवा॒दिनो॑ वदन्ति।

कस्मात्प्रणीतेऽयमग्निश्चीयते। साप्रणीतेऽयमप्सु ह्ययं
चीयते। असौ भुवनेऽप्यनाहिताग्निरेताः। तमभित एता
अबीष्टका उपदधाति। अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे
चातुर्मास्येषु॥८६॥

अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। एतद्ध स्म वा
आहुः शण्डिलाः। कमग्निं चिनुते। सत्रियमग्निं चिन्वानः।
संवत्सरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं चिन्वानः।
अमुमादित्यं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते॥८७॥

नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। प्राणान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। ब्रह्म प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। शरीरं प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते।
उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः॥८८॥

इमाँल्लोकान्प्रत्यक्षेण। कमग्निं चिनुते। इममारुणकेतुकमग्निं
चिन्वान इति। य एवासौ। इतश्चाऽमुतश्चाऽव्यतीपाती।
तमिति। योऽग्नेर्मिथूया वेद। मिथुनवान्भवति। आपो वा

अग्नेर्मिथूयाः। मिथुनवान्भवति। य एवं वेद॥८९॥

[२२]

आपो वा इदमासन्थसलिलमेव। स प्रजापतिरेकः पुष्करपर्णे
समभवत्। तस्यान्तर्मनसि कामः समवर्तत। इदं
सृजेयमिति। तस्माद्यत्पुरुषो मनसाऽभिगच्छति। तद्वाचा
वदति। तत्कर्मणा करोति। तदेषाऽभ्यनूक्ता। कामस्तदग्रे
समवर्तताधि। मनसो रेतः प्रथमं यदासीत्॥९०॥

सतो बन्धुमसति निरविन्दन्। हृदि प्रतीष्या कवयो
मनीषेति। उपैन्तदुपनमति। यत्कामो भवति। य एवं
वेद। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। शरीरमधूनुत। तस्य
यन्मांसमासीत्। ततोऽरुणाः केतवो वातरशना ऋषय
उदतिष्ठन्॥९१॥

ये नखाः। ते वैखानसाः। ये वालाः। ते वालखिल्याः। यो
रसः। सोऽपाम्। अन्तरतः कूर्मं भूतं सर्पन्तम्। तमब्रवीत्।
मम वैत्वङ्मांसम्। समभूत्॥९२॥

नेत्यब्रवीत्। पूर्वमेवाहमिहासमिति। तत्पुरुषस्य पुरुषत्वम्।
स सहस्रशीर्षा पुरुषः। सहस्राक्षः सहस्रपात्।
भूत्वोदतिष्ठत्। तमब्रवीत्। त्वं वै पूर्वः समंभूः। त्वमिदं
पूर्वः कुरुष्वेति। स इत आदायाऽऽपः॥९३॥

अञ्जलिना पुरस्तादुपादधात्। एवाह्येवेति। तत आदित्य
उदतिष्ठत्। सा प्राची दिक्। अथारुणः केतुर्दक्षिणत
उपादधात्। एवाह्यग्न इति। ततो वा अग्निरुदतिष्ठत्। सा
दक्षिणा दिक्। अथारुणः केतुः पश्चादुपादधात्। एवा हि
वायो इति॥९४॥

ततो वायुरुदतिष्ठत्। सा प्रतीची दिक्। अथारुणः केतुरुत्तरत
उपादधात्। एवाहीन्द्रेति। ततो वा इन्द्र उदतिष्ठत्। सोदीची
दिक्। अथारुणः केतुर्मध्यं उपादधात्। एवा हि पूषन्निति।
ततो वै पूषोदतिष्ठत्। सेयं दिक्॥९५॥

अथारुणः केतुरुपरिष्ठादुपादधात्। एवा हि देवा इति।
ततो देवमनुष्याः पितरः। गन्धर्वाप्सरसश्चोदतिष्ठन्। सोर्ध्वा

दिक्। या विप्रुषो विपरापतन्। ताभ्योऽसुरा रक्षांसि
पिशाचाश्चोदतिष्ठन्। तस्मात्ते पराभवन्। विप्रुङ्गो हि ते
समभवन्। तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१६॥

आपो ह यद्वहतीर्गर्भमायन्। दक्षं दधाना जूनयन्तीः
स्वयम्भुम्। तत इमेध्यसृज्यन्त सर्गाः। अद्ध्यो वा इदं
समभूत्। तस्मादिदं सर्वं ब्रह्म स्वयम्भ्विति। तस्मादिदं
सर्वं शिथिलमिवाऽध्रुवमिवाभवत्। प्रजापतिर्वाव
तत्। आत्मनाऽऽत्मानं विधाय। तदेवानुप्राविशत्।
तदेषाऽभ्यनूक्ता॥१७॥

विधाय लोकान् विधाय भूतानि। विधाय सर्वाः
प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा ऋतस्य।
आत्मनाऽऽत्मानमभि संविवेशेति। सर्वमेवेदमाप्त्वा।
सर्वमवरुद्धं। तदेवानुप्राविशति। य एवं वेद॥१८॥

[२३]

चतुष्टय्य आपो गृह्णाति। चत्वारि वा अपा रूपाणि।

मेघो विद्युत्। स्तनयिबुवृष्टिः। तान्येवावरुन्धे। आतपंति
वर्ष्या गृह्णाति। ताः पुरस्तादुपदधाति। एता वै ब्रह्मवर्चस्या
आपः। मुखत एव ब्रह्मवर्चसमवरुन्धे। तस्मान्मुखतो
ब्रह्मवर्चसितरः॥१९॥

कूप्या गृह्णाति। ता दक्षिणत उपदधाति। एता वै
तेजस्विनीरापः। तेज एवास्य दक्षिणतो दधाति।
तस्माद्वक्षिणोऽर्धस्तेजस्वितरः। स्थावरा गृह्णाति। ताः
पश्चादुपदधाति। प्रतीष्टिता वै स्थावराः। पश्चादेव
प्रतीतिष्ठति। वहन्तीर्गृह्णाति॥१००॥

ता उत्तरत उपदधाति। ओजसा वा एता वहन्तीरिवोद्धतीरिव
आकूजतीरिव धावन्तीः। ओज एवास्योत्तरतो दधाति।
तस्मादुत्तरोऽर्ध ओजस्वितरः। सम्भार्या गृह्णाति। ता मध्य
उपदधाति। इयं वै सम्भार्याः। अस्यामेव प्रतीतिष्ठति।
पल्वल्या गृह्णाति। ता उपरिष्ठादुपादधाति॥१०१॥

असौ वै पल्वयाः। अमुष्यामेव प्रतीतिष्ठति। दिक्षूपदधाति।

दिक्षु वा आपः। अन्नं वा आपः। अद्ध्यो वा अन्नं जायते।
यदेवाद्ध्योऽन्नं जायते। तदवरुन्धे। तं वा एतमरुणाः केतवो
वातरशना ऋषयोऽचिन्वन्। तस्मादारुणकेतुकः॥१०२॥

तदेषाऽभ्यनूक्ता। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः।
प्रतिष्ठा९ शतधा हि। समाहितासो सहस्रधायसमिति।
शतशश्चैव सहस्रशश्च प्रतितिष्ठति। य एतमग्निं चिनुते। य
उचैनमेवं वेद॥१०३॥

[२४]

जानुदग्नीमुत्तरवेदीं खात्वा। अपां पूरयति। अपा९
सर्वत्वाय। पुष्करपर्ण९ रुक्मं पुरुषमित्युपदधाति। तपो
वै पुष्करपर्णम्। सत्य९ रुक्मः। अमृतं पुरुषः। एतावद्वा
वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति॥१०४॥

तदवरुन्धे। कूर्ममुपदधाति। अपामेव मेधमवरुन्धे।
अथो स्वर्गस्य लोकस्य समष्ट्यै। आपमापामपः सर्वाः।
अस्मादस्मादितोऽमुतः। अग्निर्वायुश्च सूर्यश्च। सह

संश्रस्करद्धिया इति। वाय्वश्वा रश्मिपतयः। लोकं
पृणच्छिद्रं पृण॥१०५॥

यास्तिस्त्रः परमजाः। इन्द्रघोषा वो वसुभिरेवाह्येवेति।
पञ्चचितय उपदधाति। पाङ्गोऽग्निः। यावानेवाग्निः। तं
चिनुते। लोकं पृणया द्वितीयामुपदधाति। पञ्च पदा वै
विराट्। तस्या वा इयं पादः। अन्तरिक्षं पादः। द्यौः पादः।
दिशः पादः। पुरोरजाः पादः। विराज्येव प्रतितिष्ठति। य
एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥१०६॥

[२५]

अग्निं प्रणीयोपसमाधाय। तमभित एता अबीष्टका
उपदधाति। अग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासयोः। पशुबन्धे
चातुर्मास्येषु। अथो आहुः। सर्वेषु यज्ञक्रतुष्विति। अथ
ह स्माहारुणः स्वायम्भुवः। सावित्रः सर्वोऽग्निरित्यननुषङ्गं
मन्यामहे। नाना वा एतेषां वीर्याणि। कमग्निं चिनुते॥१०७॥
सत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। सावित्रमग्निं

चिन्वानः। कमग्निं चिनुते। नाचिकेतमग्निं चिन्वानः। कमग्निं
चिनुते। चातुरहोत्रियमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते।
वैश्वसृजमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते॥१०८॥

उपानुवाक्यमाशुमग्निं चिन्वानः। कमग्निं चिनुते।
इममारुणकेतुकमग्निं चिन्वान इति। वृषा वा अग्निः।
वृषाणौ सङ्स्फालयेत्। हन्येतास्य यज्ञः। तस्मान्नानुषज्यः।
सोत्तरवेदिषु ऋतुषु चिन्वीत। उत्तरवेद्याङ् ह्यग्निश्चीयते।
प्रजाकामश्चिन्वीत॥१०९॥

प्राजापत्यो वा एषोऽग्निः। प्राजापत्याः प्रजाः। प्रजावान्
भवति। य एवं वेद। पशुकामश्चिन्वीत। संज्ञानं वा एतत्
पशूनाम्। यदापः। पशूनामेव संज्ञानेऽग्निं चिनुते। पशुमान्
भवति। य एवं वेद॥११०॥

वृष्टिकामश्चिन्वीत। आपो वै वृष्टिः। पर्जन्यो वर्षुको भवति।
य एवं वेद। आमयावी चिन्वीत। आपो वै भेषजम्।
भेषजमेवास्मै करोति। सर्वमायुरेति। अभिचरङ्श्चिन्वीत।
वज्रो वा आपः॥१११॥

वज्रमेव भ्रातृव्येभ्यः प्रहरति। स्तृणुत एनम्। तेजस्कामो
यशस्कामः। ब्रह्मवर्चस्कामः स्वर्गकामश्चिन्वीत। एतावद्वा
वाऽस्ति। यावदेतत्। यावदेवास्ति। तदवरुन्धे। तस्यैतद्वृतम्।
वर्षति न धावेत्॥११२॥

अमृतं वा आपः। अमृतस्यानन्तरित्यै। नाप्सु मूत्रपुरीषं
कुर्यात्। न निष्ठीवेत्। न विवसनः स्नायात्। गुह्यो वा
एषोऽग्निः। एतस्याग्नेरनन्तिदाहाय। न पुष्करपर्णानि हिरण्यं
वाऽधितिष्ठेत्। एतस्याग्नेरनभ्यारोहाय। न कूर्मस्याश्रीयात्।
नोदकस्याघातुकान्येनमोदकानि भवन्ति। अघातुका आपः।
य एतमग्निं चिनुते। य उचैनमेवं वेद॥११३॥

[२६]

इमानुकं भुवना सीषधेम। इन्द्रश्च विश्वे च देवाः। यज्ञं
च नस्तन्वं च प्रजां च। आदित्यैरिन्द्रः सह सीषधातु।
आदित्यैरिन्द्रः सगणो मरुद्भिः। अस्माकं भूत्वविता
तनूनाम्। आप्लवस्व प्रप्लवस्व। आण्डीभवज मा मुहुः।
सुखादीन्दुःखनिधनाम्। प्रतिमुञ्चस्व स्वां पुरम्॥११४॥

मरीचयः स्वायम्भुवाः। ये शरीराण्यंकल्पयन्। ते ते देहं
कल्पयन्तु। मा च ते ख्यास्मं तीरिषत्। उत्तिष्ठतु मा स्वप्न।
अग्निमिच्छध्वं भारताः। राज्ञः सोमस्य तृप्तासः। सूर्येण
सयुजोषसः। युवां सुवासाः। अष्टाचक्रा नवद्वारा॥११५॥

देवानां पूरयोध्या। तस्यां हिरण्मयः कोशः। स्वर्गो लोको
ज्योतिषाऽऽवृतः। यो वै तां ब्रह्मणो वेद। अमृतेनाऽऽवृतां
पुरीम्। तस्मै ब्रह्म च ब्रह्मा च। आयुः कीर्तिं प्रजां ददुः।
विभ्राजमानां हरिणीम्। यशसा सम्परीवृताम्। पुरं
हिरण्मयीं ब्रह्मा॥११६॥

विवेशाऽपराजिता। पराङ्मुख्यं ज्यामयी। पराङ्मुख्यं नाशकी।
इह चामुत्र चान्वेति। विद्वान्देवासुरानुभयान्। यत्कुमारी
मन्द्रयते। यद्योषिद्यत्पतिव्रता। अरिष्टं यत्किं च क्रियते।
अग्निस्तदनुवेधति। अश्रुतासः श्रुतासश्च॥११७॥

यज्वानो येऽप्ययज्वनः। स्वर्यन्तो नापेक्षन्ते। इन्द्रमग्निं च
ये विदुः। सिकता इव संयन्ति। रश्मिभिः समुदीरिताः।

अस्माल्लोकादमुष्माच्च। ऋषिभिरदात्पृश्निभिः। अपेतु वीतु
वि च सर्पतातः। येऽत्र स्थ पुराणा ये च नूतनाः।
अहोभिरद्विरक्तुभिर्व्यक्तम्॥११८॥

यमो ददात्ववसानमस्मै। नृ मुणन्तु नृपात्वर्यः। अकृष्टा ये
च कृष्टजाः। कुमारीषु कनीनीषु। जारिणीषु च ये हिताः।
रेतः पीता आण्डपीताः। अङ्गारेषु च ये हुताः। उभयान्
पुत्रपौत्रकान्। युवेऽहं यमराजंगान्। शतमिन्नु शरदः॥११९॥

अदो यद्वह्म विलुबम्। पितृणां च यमस्य च।
वरुणस्याश्विनोरग्नेः। मरुतां च विहायसाम्। कामप्रयवणं
मे अस्तु। स ह्येवास्मि सनातनः। इति नाको ब्रह्मिश्रवो
रायो धनम्। पुत्रानापो देवीरिहाऽऽहितः॥१२०॥

[२७]

विशीर्ष्णीं गृध्रशीर्ष्णीं च। अपेतो निर्ऋतिः हंथः। परिबाधः
श्वेतकुक्षम्। निजङ्घः शबलोदरम्। स तान् वाच्यायया सह।
अग्ने नाशय सन्दृशः। ईर्ष्यासूये बुभुक्षाम्। मन्युं कृत्यां च

दीधिरे। रथेन किं शुकावन्ता। अग्रे नाशय सन्दृशः॥१२१॥

[२८]

पुर्जन्याय प्रगायत। दिवस्पुत्राय मीढुषे। स नो
यवसमिच्छतु। इदं वचः पुर्जन्याय स्वराजे। हृदो
अस्त्वन्तरन्तद्युयोत। मयोभूर्वातो विश्वकृष्टयः सन्त्वस्मे।
सुपिप्पला ओषधीर्देवगोपाः। यो गर्भमोषधीनाम्। गवां
कृणोत्यर्वताम्। पुर्जन्यः पुरुषीणाम्॥१२२॥

[२९]

पुनर्मामैत्विन्द्रियम्। पुनरायुः पुनर्भगः। पुनर्ब्राह्मणमैतु
मा। पुनर्द्रविणमैतु मा। यन्मेऽद्य रेतः पृथिवीमस्कान्।
यदोषधीरप्यसंरद्यदापः। इदं तत्पुनराददे। दीर्घायुत्वाय
वर्चसे। यन्मे रेतः प्रसिच्यते। यन् आजायते पुनः। तेन
माममृतं कुरु। तेन सुप्रजसं कुरु॥१२३॥

[३०]

अद्भ्यस्तिरोऽधाऽजायत। तव वैश्रवणः संदा। तिरोऽधेहि

सपत्नान्नः। ये अपोऽश्रन्ति केचन। त्वाष्ट्रीं मायां वैश्रवणः।
रथः सहस्रवन्धुरम्। पुरुश्चक्रः सहस्राश्वम्। आस्थायायाहि
नो बलिम्। यस्मै भूतानि बलिमावहन्ति। धनं गावो हस्ति
हिरण्यमश्वान्॥१२४॥

असाम सुमतौ यज्ञियस्य। श्रियं बिभ्रतोऽन्नमुखीं
विराजम्। सुदर्शने च क्रौञ्चे च। मैनागे च महागिरौ।
शतद्वाद्वारंगमन्ता। सः हार्यं नगरं तव। इति मन्त्राः।
कल्पोऽत ऊर्ध्वम्। यदि बलिः हरेत्। हिरण्यनाभये
वितुदये कौबेरायायं बलिः॥१२५॥

सर्वभूताधिपतये नम इति। अथ बलिः हत्वोपतिष्ठेत्।
क्षत्रं क्षत्रं वैश्रवणः। ब्राह्मणा वयः स्मः। नमस्ते
अस्तु मा मां हिंसीः। अस्मात्प्रविश्यान्नमद्धीति। अथ
तमग्निमादधीत। यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः।
तिरोऽधा भुवः॥१२६॥

तिरोऽधाः स्वः। तिरोऽधा भूर्भुवः स्वः। सर्वेषां
लोकानामाधिपत्ये सीदेति। अथ तमग्निमिन्धीत।

यस्मिन्नेतत्कर्म प्रयुञ्जीत। तिरोऽधा भूः स्वाहा॥ तिरोऽधा
भुवः स्वाहा॥ तिरोऽधाः स्वः स्वाहा॥ तिरोऽधा भूर्भुवः
स्वः स्वाहा॥ यस्मिन्नस्य काले सर्वा आहुतीरुता
भवेयुः॥१२७॥

अपि ब्राह्मणमुखीनाः। तस्मिन्नहः काले प्रयुञ्जीत। परः
सुप्तजनाद्वेपि। मास्म प्रमाद्यन्तमाध्यापयेत्। सर्वार्थाः
सिद्ध्यन्ते। य एवं वेद। क्षुध्यन्निदमजानताम्। सर्वार्था
न सिद्ध्यन्ते। यस्ते विघातुंको भ्राता। ममान्तरहृदये
श्रितः॥१२८॥

तस्मा इममग्रपिण्डं जुहोमि। स मेऽर्थान्मा विवंधीत्।
मयि स्वाहा॥ राजाधिराजाय प्रसह्यसाहिने॥ नमो वयं
वैश्रवणाय कुर्महे। स मे कामान्कामकामाय मह्यम्।
कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु। कुबेराय वैश्रवणाय। महाराजाय
नमः। केतवो अरुणासश्च। ऋषयो वातरशनाः। प्रतिष्ठां
शतधा हि। सुमाहितासो सहस्रधायसम्। शिवा नः शन्तमा
भवन्तु। दिव्या आप ओषधयः। सुमृडीका सरस्वति। मा

ते व्योम सन्दृशि॥१२९॥

[३१]

संवत्सरमेतद्व्रतं चरेत्। द्वौ वा मासौ। नियमः
समासेन। तस्मिन्नियमविशेषाः। त्रिषवणमुदकोपस्पर्शी।
चतुर्थकालपानभक्तः स्यात्। अहरहर्वा भैक्षमश्रीयात्।
औदुम्बरीभिः समिद्धिरग्निं परिचरेत्। पुनर्मामैत्विन्द्रियमि-
त्येतेनानुवाकेन। उद्धृतपरिपूताभिरद्भिः कार्यं कुर्वीत॥१३०॥

असञ्चयवान्। अग्नये वायवे सूर्याय। ब्रह्मणे प्रजापतये।
चन्द्रमसे नक्षत्रेभ्यः। ऋतुभ्यः संवत्सराय। वरुणायारुणायेति
व्रतहोमाः। प्रवर्ग्यवंदादेशः। अरुणाः काण्डऋषयः।
अरण्येऽधीयीरन्। भद्रं कर्णेभिरिति द्वे जपित्वा॥१३१॥

महानाम्नीभिरुदकं सङ्स्पर्श्य। तमाचार्यो दद्यात्। शिवा-
नः शन्तमेत्योषधीरालभते। सुमृडीकेति भूमिम्। एवमपवर्गे।
धेनुर्दक्षिणा। कंसं वासंश्च क्षौमम्। अन्यद्वा शुक्लम्।
यथाशक्ति वा। एवङ्स्वाध्यायधर्मेण। अरण्येऽधीयीत।

तपस्वी पुण्यो भवति तपस्वी पुण्यो भवति॥१३२॥

[३२]

भ॒द्रं कर्णे॑भिः शृणु॒याम॑ दे॒वाः। भ॒द्रं प॑श्येमा॒क्षभि॑र्यज॒त्राः।
स्थि॒रैरङ्गै॑स्तुष्टु॒वाꣳ संस्त॑नूभिः। व्यशेम॑ दे॒वहितं॑ यदायुः।
स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः। स्व॒स्ति नः॑ पू॒षा विश्व॑वे॒दाः।
स्व॒स्ति न॒स्तार्क्ष्यो॑ अरि॑ष्टनेमिः। स्व॒स्ति नो॒ बृह॑स्पतिर्दधातु॥

॥ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥सप्तमः प्रश्नः — शीक्षावल्ली॥

शं नो॑ मि॒त्रः शं व॑रुणः। शं नो॑ भव॒त्वय॑मा। शं न॒
इन्द्रो॑ बृह॒स्पतिः॑। शं नो॑ विष्णु॒रुरु॑क्रमः। नमो॑ ब्रह्म॑णे।
नम॑स्ते वा॒यो। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑ ब्रह्मा॑सि। त्वमे॒व प्र॒त्यक्षं॑
ब्रह्म॑ वदिष्यामि। ऋ॒तं व॑दिष्यामि। स॒त्यं व॑दिष्यामि।
तन्माम॑वतु। तद्व॒क्तार॑मवतु। अ॒वतु॑ माम्। अ॒वतु॑ व॒क्तारम्॑।
ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥१॥

सत्यं वदिष्यामि पञ्च च॥ _____ [१]

शीक्षां व्याख्यास्यामः। वर्णः स्वरः। मात्रा बलम्। सामं
सन्तानः। इत्युक्तः शीक्षाध्यायः॥ २॥

शीक्षां पञ्च॥ _____ [२]

सह नौ यशः। सह नौ ब्रह्मवर्चसम्। अथातः
संहिताया उपनिषदं व्याख्यास्यामः। पञ्चस्वधिकरणेषु।
अधिलोकमधिज्यौतिषमधिविद्यमधिप्रजमध्यात्मम्। ता
महासंहिता इत्याचक्षते। अथाधिलोकम्। पृथिवी
पूर्वरूपम्। द्यौरुत्तररूपम्। आकाशः सन्धिः॥ ३॥

वायुः सन्धानम्। इत्यधिलोकम्। अथाधिज्यौतिषम्। अग्निः
पूर्वरूपम्। आदित्य उत्तररूपम्। आपः सन्धिः। वैद्युतः
सन्धानम्। इत्यधिज्यौतिषम्। अथाधिविद्यम्। आचार्यः
पूर्वरूपम्॥ ४॥

अन्तेवास्युत्तररूपम्। विद्या सन्धिः। प्रवचनं सन्धानम्।
इत्यधिविद्यम्। अथाधिप्रजम्। माता पूर्वरूपम्।
पितोत्तररूपम्। प्रजा सन्धिः। प्रजननं सन्धानम्।

इत्यधिप्रजम्॥५॥

अथाध्यात्मम्। अधराहनुः पूर्वरूपम्। उत्तराहनुरुत्तररूपम्।
वाक्सन्धिः। जिह्वा सन्धानम्। इत्यध्यात्मम्। इतीमा
महासंहिताः। य एवमेता महासंहिता व्याख्याता वेद।
सन्धीयते प्रजया पशुभिः। ब्रह्मवर्चसेनान्नाद्येन सुवर्ग्येण
लोकेन॥६॥

सन्धिराचार्यः पूर्वरूपमित्यधिप्रजं लोकेन॥ [३]

यश्छन्दसामृषभो विश्वरूपः। छन्दोभ्योऽध्यमृतात्सम्बभूव।
स मेन्द्रो मेधया स्पृणोतु। अमृतस्य देवधारणो भूयासम्।
शरीरं मे विचर्षणम्। जिह्वा मे मधुमत्तमा। कर्णाभ्यां
भूरि विश्रुवम्। ब्रह्मणः कोशोऽसि मेधयाऽपिहितः। श्रुतं
मे गोपाय। आवहन्ती वितन्वाना॥७॥

कुर्वाणा चीरमात्मनः। वासांसि मम गावश्च। अन्नपाने
च सर्वदा। ततो मे श्रियमावह। लोमशां पशुभिः सह
स्वाहा। आ मां यन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा। वि मांऽऽयन्तु
ब्रह्मचारिणः स्वाहा। प्र मांऽऽयन्तु ब्रह्मचारिणः स्वाहा।

दमा॑यन्तु ब्र॒ह्मचा॒रिणः॒ स्वाहा॑॥ शमा॑यन्तु ब्र॒ह्मचा॒रिणः॒ स्वाहा॑॥८॥

यशो॑ जने॑ऽसानि॒ स्वाहा॑॥ श्रेया॑न् वस्य॑सोऽसानि॒ स्वाहा॑॥
तं त्वा॑ भग॒ प्रवि॑शानि॒ स्वाहा॑॥ स मा॑ भग॒ प्रवि॑श॒ स्वाहा॑॥
तस्मि॑न्सहस्र॑शाखे। निभ॑गा॒हं त्वयि॑ मृजे॒ स्वाहा॑॥ यथाऽऽपुः
प्रव॑ता॒ यन्ति॑। यथा॒ मासा॑ अह॒र्जर॑म्। ए॒वं मां ब्र॑ह्मचा॒रिणः॑।
धात॑राय॑न्तु स॒र्वतः॒ स्वाहा॑॥ प्र॒ति॒वेशो॑ऽसि॒ प्र मा॑ भाहि॒ प्र मा॑
पद्य॑स्व॥९॥

[४]

भूर्भुवः॑ सुव॒रिति॑ वा ए॒तास्ति॑स्रो व्याहृतयः। तासा॑मु॒हस्मै॑ तां
च॑तु॒र्थीम्। माहा॑चमस्यः प्रवे॑दयते। मह॒ इति॑। तद्ब्र॒ह्मा॑ स
आ॒त्मा। अङ्गा॑न्यन्या दे॒वताः॑। भूरिति॑ वा अ॒यं लो॒कः। भुव॑
इत्य॒न्तरि॑क्षम्। सुव॒रित्य॒सौ लो॒कः॥१०॥

मह॒ इत्या॑दित्यः। आ॒दित्ये॑न॒ वाव॑ सर्वे लो॒का म॒ही॑यन्ते।
भूरिति॑ वा अ॒ग्निः। भुव॑ इति॑ वा॒युः। सुव॒रित्या॑दित्यः।

मह इति चन्द्रमाः। चन्द्रमसा वाव सर्वाणि ज्योतींषि महीयन्ते। भूरिति वा ऋचः। भुव इति सामानि। सुवरिति यजूंषि॥११॥

मह इति ब्रह्म। ब्रह्मणा वाव सर्वे वेदा महीयन्ते। भूरिति वै प्राणः। भुव इत्यपानः। सुवरिति व्यानः। मह इत्यन्नम्। अन्नेन वाव सर्वे प्राणा महीयन्ते। ता वा एताश्चतस्रश्चतुर्धा। चतस्रश्चतस्रो व्याहृतयः। ता यो वेद। स वेद ब्रह्म। सर्वेऽस्मै देवा बलिमावहन्ति॥१२॥

असौ लोको यजूंषि वेद द्वे च॥—————[५]

स य एषोऽन्तरहृदय आकाशः। तस्मिन्नयं पुरुषो मनोमयः। अमृतो हिरण्मयः। अन्तरेण तालुके। य एष स्तन इवावलम्बते। सैन्द्रयोनिः। यत्रासौ केशान्तो विवर्तते। व्यपोह्य शीर्षकपाले। भूरित्यग्नौ प्रतितिष्ठति। भुव इति वायौ॥१३॥

सुवरित्यादित्ये। मह इति ब्रह्मणि। आप्रोति स्वाराज्यम्। आप्रोति मनसस्पतिम्। वाक्पतिश्चक्षुष्पतिः। श्रोत्रपतिर्वि-

ज्ञानं॑ पतिः। ए॒तत्ततो॑ भवति। आ॒का॒शशरी॑रं ब्रह्म॑।
स॒त्यात्म॑प्रा॒णारा॑मं मन॑ आनन्दम्। शान्ति॑समृद्धम॒मृतम्॑।
इति॑ प्राचीनयो॒ग्योपा॑स्व॥१४॥

वा॒याव॒मृत॒मेकं॑ च॥ [६]

पृ॒थि॒व्यन्त॑रि॒क्षं द्यौर्दि॑शोऽवा॒न्तर॑दि॒शाः। अ॒ग्नि॒वा॒युरा॑दि॒त्य-
श्च॒न्द्रमा॑ नक्ष॑त्राणि। आप॒ ओष॑धयो वन॒स्पत॑य आका॒श
आ॒त्मा। इत्य॑धिभूतम्। अथा॒ध्या॒त्मम्। प्रा॒णो व्या॒नोऽपान॑
उ॒दानः॑ सं॒मानः॑। चक्षुः॑ श्रोत्रं॒ मनो॑ वाक्क॒क्। चर्म॑ मा॒सः
स्ना॒वास्थि॑ म॒ज्जा। ए॒तद॑धि वि॒धाय॑र्षि॒रवो॑चत्। पा॒ङ्कं वा
इ॒दं सर्व॑म्। पा॒ङ्केनै॒व पा॒ङ्के स्पृ॑णोतीति॥१५॥

सर्व॑मेकं च॥ [७]

ओमि॑ति ब्रह्म॑। ओमि॒तीद॑ं सर्व॑म्। ओमि॒त्येत॑दनुकृति
ह स्म॒ वा अ॒प्योश्चा॑व॒येत्या॑श्चावयन्ति। ओमि॑ति
सा॒मानि॑ गायन्ति। ओ॒ंशोमि॑ति श॒स्त्राणि॑ श॒ंसन्ति॑।
ओमि॒त्यध्व॑र्युः प्र॒तिग॑रं प्र॒तिगृ॑णाति। ओमि॑ति ब्रह्म॑

प्रसौति। ओमित्यग्निहोत्रमनुजानाति। ओमिति ब्राह्मणः
प्रवक्ष्यन्नाह ब्रह्मोपाप्रवानीति। ब्रह्मैवोपाप्रोति॥१६॥

ओन्दश॥

[८]

ऋतं च स्वाध्यायप्रवचने च। सत्यं च स्वाध्यायप्रवचने
च। तपश्च स्वाध्यायप्रवचने च। दमश्च स्वाध्यायप्रवचने
च। शमश्च स्वाध्यायप्रवचने च। अग्नयश्च स्वाध्यायप्रवचने
च। अग्निहोत्रं च स्वाध्यायप्रवचने च। अतिथयश्च
स्वाध्यायप्रवचने च। मानुषं च स्वाध्यायप्रवचने च।
प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च। प्रजनश्च स्वाध्यायप्रवचने
च। प्रजातिश्च स्वाध्यायप्रवचने च। सत्यमिति सत्यवचा
राथीतरः। तप इति तपोनित्यः पौरुशिष्टिः। स्वाध्यायप्रवचने
एवेति नाको मौद्गल्यः। तद्धि तपस्तद्धि तपः॥१७॥

प्रजा च स्वाध्यायप्रवचने च षट्॥

[९]

अहं वृक्षस्य रेरिवा। कीर्तिः पृष्ठं गिरेरिवा। ऊर्ध्वपवित्रो
वाजिनीव स्वमृतमस्मि। द्रविणं सर्वर्चसम्। सुमेधा
अमृतोक्षितः। इति त्रिशङ्कोर्वेदानुवचनम्॥१८॥

अ॒ह॒९ षट्॥ _____ [१०]

वेदमनूच्याऽऽचार्योऽन्तेवासिनमनुशास्ति। सत्यं वद। धर्मं चर। स्वाध्यायान्मा प्रमदः। आचार्याय प्रियं धनमाहृत्य प्रजातन्तुं मा व्यवच्छेत्सीः। सत्यान्न प्रमदितव्यम्। धर्मान्न प्रमदितव्यम्। कुशलान्न प्रमदितव्यम्। भूत्यै न प्रमदितव्यम्। स्वाध्यायप्रवचनाभ्यां न प्रमदितव्यम्॥१९॥

देवपितृकार्याभ्यां न प्रमदितव्यम्। मातृदेवो भव। पितृदेवो भव। आचार्यदेवो भव। अतिथिदेवो भव। यान्यनवद्यानि कर्माणि। तानि सेवितव्यानि। नो इतराणि। यान्यस्माकं सुचरितानि। तानि त्वयोपास्यानि॥२०॥

नो इतराणि। ये के चास्मच्छ्रेयांसो ब्राह्मणाः। तेषां त्वयाऽऽसनेन प्रशंसितव्यम्। श्रद्धया देयम्। अश्रद्धयाऽदेयम्। श्रिया देयम्। हिंया देयम्। भिया देयम्। संविदा देयम्। अथ यदि ते कर्मविचिकित्सा वा वृत्तविचिकित्सा वा स्यात्॥२१॥

ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मृशिनः। युक्ता आयुक्ताः। अलूक्षा

धर्मकामाः स्युः। यथा ते तत्र वर्तेरन्। तथा तत्र वर्तेथाः।
 अथाभ्याख्यातेषु। ये तत्र ब्राह्मणाः सम्मुरशिनः। युक्ता
 आयुक्ताः। अलूक्षा धर्मकामाः स्युः। यथा ते तेषु वर्तेरन्।
 तथा तेषु वर्तेथाः। एष आदेशः। एष उपदेशः। एषा
 वेदोपनिषत्। एतदनुशासनम्। एवमुपासितव्यम्। एवमु
 चैतदुपास्यम्॥ २२॥

स्वाध्यायप्रवचनाभ्यान्न प्रमदितव्यं तानि त्वयोपास्यानि स्यात्तेषु वर्तेरन्त्यस्य च॥—[११]

शं नो मित्रः शं वरुणः। शं नो भवत्वयमा। शं
 न इन्द्रो बृहस्पतिः। शं नो विष्णुरुक्रमः। नमो
 ब्रह्मणे। नमस्ते वायो। त्वमेव प्रत्यक्षं ब्रह्मासि। त्वामेव
 प्रत्यक्षं ब्रह्मावादिषम्। ऋतमवादिषम्। सत्यमवादिषम्।
 तन्मामावीत्। तद्वक्तारमावीत्। आवीन्माम्। आवीद्वक्तारम्।
 ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥ २३॥

सत्यमवादिषं पञ्च च॥—[१२]

॥ अष्टमः प्रश्नः — ब्रह्मानन्दवल्ली ॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै।
तेज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहै॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

ब्र॒ह्मवि॒दा॑प्रोति॒ पर॑म्। तदे॒षाभ्यु॑क्ता। स॒त्यं ज्ञा॒नम॑नन्तं
ब्र॒ह्म। यो वेद॑ नि॒हितं॑ गुहा॒यां पर॑मे व्यो॒मन्। सोऽश्नु॑ते
सर्वा॒न्कामा॑न्त्स॒ह। ब्र॒ह्मणा॑ वि॒पश्चिते॑ति। तस्मा॒द्वा
ए॒तस्मा॑दा॒त्मन॑ आका॒शः सम्भू॑तः। आ॒का॒शाद्वा॒युः।
वा॒यो र॒ग्निः। अ॒ग्नेरा॑पः। अ॒द्भ्यः पृ॑थि॒वी। पृ॑थि॒व्या
ओष॑धयः। ओष॑धी॒भ्योऽन्न॑म्। अन्ना॒त्पुरु॑षः। स वा
एष॑ पुरु॒षोऽन्न॑रस॒मयः। तस्ये॒दमे॒व शि॒रः। अयं॑ दक्षि॒णः
प॒क्षः। अयमु॑त्तरः प॒क्षः। अयमा॑त्मा। इदं॑ पुच्छं॑ प्रति॒ष्ठा।
तद॒प्येष॑ श्लो॒को भ॒वति॑॥१॥

अन्ना॒द्वै प्र॒जाः प्र॒जाय॑न्ते। याः काश्च॑ पृथि॒वीं श्रि॑ताः।
अथो॒ अन्नै॑नै॒व जी॑वन्ति। अथै॒नदपि॑ यन्त्यन्त॒तः। अन्न॑

हि भू॒तानां॑ ज्येष्ठम्। तस्मा॑त्सर्वो॒षधमु॑च्यते। सर्वं॑ वै
 तेऽन्नमाप्नुवन्ति। येऽन्नं॑ ब्रह्मोपास॑ते। अन्न॒ः हि भू॒तानां॑
 ज्येष्ठम्। तस्मा॑त्सर्वो॒षधमु॑च्यते। अन्ना॑द्भू॒तानि॑ जाय॑न्ते।
 जाता॒न्यन्नेन॑ वर्ध॑न्ते। अद्य॑तेऽस्ति च॑ भू॒तानि॑। तस्मादन्नं॑
 तदुच्य॑त इति। तस्माद्वा एतस्मादन्नं॑ रस॒मयात्। अन्योऽन्तर॑
 आत्मा॑ प्राण॒मयः। तेनैष पूर्णः॑। स वा एष पुरुषवि॑ध ए॒व।
 तस्य॑ पुरुषवि॒धताम्। अन्वयं॑ पुरुष॒विधः। तस्य॑ प्राणं॑ ए॒व
 शिरः॑। व्यानो दक्षि॑णः प॒क्षः। अपान॑ उत्तरः प॒क्षः। आकाश॑
 आ॒त्मा। पृथि॒वी पुच्छं॑ प्रति॒ष्ठा। तदप्येष॑ श्लो॒को भ॒वति॥२॥

प्रा॒णं दे॒वा अनु॑ प्राण॑न्ति। म॒नुष्याः॑ प॒शवश्च॑ ये। प्रा॒णो
 हि भू॒ताना॑मायुः॑। तस्मा॑त्सर्वायुषमु॑च्यते। सर्वमे॒व त॒
 आयु॑र्यन्ति। ये प्राणं॑ ब्रह्मोपास॑ते। प्राणो हि भू॒ता॑नामायुः॑।
 तस्मात्सर्वायुषमुच्य॑त इति। तस्यैष ए॒व शारी॑र आ॒त्मा।
 यः पूर्॒वस्य॑। तस्माद्वा एतस्मा॑त् प्राण॒मयात्। अन्योऽन्तर॑
 आ॒त्मा मनो॒मयः। तेनैष पूर्णः॑। स वा एष पुरुषवि॑ध ए॒व।

तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य यजुरेव
शिरः। ऋग्दक्षिणः पक्षः। सामोत्तरः पक्षः। आदेश आत्मा।
अथर्वाङ्गिरसः पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥३॥

यतो वाचो निर्वर्तन्ते। अप्राप्य मनसा सह। आनन्दं ब्रह्मणो
विद्वान्। न बिभेति कदाचनेति। तस्यैष एव शरीर आत्मा।
यः पूर्वस्य। तस्माद्वा एतस्मान्मनोमयात्। अन्योऽन्तर
आत्मा विज्ञानमयः। तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध
एव। तस्य पुरुषविधताम्। अन्वयं पुरुषविधः। तस्य श्रद्धैव
शिरः। ऋतं दक्षिणः पक्षः। सत्यमुत्तरः पक्षः। योग आत्मा।
महः पुच्छं प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥४॥

विज्ञानं यज्ञं तनुते। कर्माणि तनुतेऽपि च। विज्ञानं देवाः
सर्वे। ब्रह्म ज्येष्ठमुपासते। विज्ञानं ब्रह्म चेद्वेदं। तस्माच्चेन्न
प्रमाद्यति। शरीरे पाप्मनो हित्वा। सर्वान्कामान्समश्नुत
इति। तस्यैष एव शरीर आत्मा। यः पूर्वस्य। तस्माद्वा
एतस्माद्विज्ञानमयात्। अन्योऽन्तर आत्माऽऽनन्दमयः।

तेनैष पूर्णः। स वा एष पुरुषविध एव। तस्य पुरुषविधताम्।
 अन्वयं पुरुषविधः। तस्य प्रियमेव शिरः। मोदो दक्षिणः
 पक्षः। प्रमोद उत्तरः पक्षः। आनन्द आत्मा। ब्रह्म पुच्छं
 प्रतिष्ठा। तदप्येष श्लोको भवति॥५॥

असन्नेव सं भवति। असद्ब्रह्मेति वेद चेत्। अस्ति ब्रह्मेति
 चेद्वेद। सन्तमेनं ततो विदुरिति। तस्यैष एव शारीर
 आत्मा। यः पूर्वस्य। अथातोऽनुप्रश्नाः। उता विद्वानमुं
 लोकं प्रेत्य। कश्चन गच्छती(३)॥ आहो विद्वानमुँल्लोकं
 प्रेत्य। कश्चित्समश्नुता(३) उ। सोऽकामयत। बहु स्यां
 प्रजायेयेति। स तपोऽतप्यत। स तपस्तप्त्वा। इदं
 सर्वमसृजत। यदिदं किं च। तत्सृष्ट्वा। तदेवानु प्राविशत्।
 तदनुप्रविश्य। सच्च त्यच्चाभवत्। निरुक्तं चानिरुक्तं च।
 निलयनं चानिलयनं च। विज्ञानं चाविज्ञानं च। सत्यं चानृतं
 च सत्यमभवत्। यदिदं किं च। तत्सत्यमित्याचक्षते।
 तदप्येष श्लोको भवति॥६॥

असद्वा इदमग्रं आसीत्। ततो वै सदजायत।
तदात्मानं स्वयमकुरुत। तस्मात्तत्सुकृतमुच्यत इति। यद्वै
तत्सुकृतम्। रसो वै सः। रसं ह्येवायं लब्ध्वाऽऽनन्दी
भवति। को ह्येवान्यात्कः प्राण्यात्। यदेष आकाश
आनन्दो न स्यात्। एष ह्येवानन्दयाति। यदा ह्येवैष
एतस्मिन्नदृश्येऽनात्म्येऽनिरुक्तेऽनिलयनेऽभयं प्रतिष्ठां
विन्दते। अथ सोऽभयं गतो भवति। यदा ह्येवैष
एतस्मिन्नुदरमन्तरं कुरुते। अथ तस्य भयं भवति। तत्त्वेव
भयं विदुषोऽमन्वानस्य। तदप्येष श्लोको भवति॥७॥

भीषाऽस्माद्वातः पवते। भीषोदेति सूर्यः। भीषाऽस्मादग्नि-
श्चेन्द्रश्च। मृत्युर्धावति पञ्चम इति। सैषाऽऽनन्दस्य मीमांसा
भवति। युवा स्यात्साधु युवाऽध्यायकः। आशिष्ठो दृढिष्ठो
बलिष्ठः। तस्येयं पृथिवी सर्वा वित्तस्य पूर्णा स्यात्। स
एको मानुष आनन्दः। ते ये शतं मानुषा आनन्दाः। स
एको मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।
ते ये शतं मनुष्यगन्धर्वाणामानन्दाः। स एको

देवगन्धर्वाणामानुन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।

ते ये शतं देवगन्धर्वाणामानुन्दाः। स एकः पितॄणां
चिरलोकलोकानामानुन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।

ते ये शतं पितॄणां चिरलोकलोकानामानुन्दाः। स एकः
आजानजानां देवानामानुन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।

ते ये शतमाजानजानां देवानामानुन्दाः। स एकः
कर्मदेवानां देवानामानुन्दः। ये कर्मणा देवानपियन्ति।
श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।

ते ये शतं कर्मदेवानां देवानामानुन्दाः। स एको
देवानामानुन्दः। श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।

ते ये शतं देवानामानुन्दाः। स एक इन्द्रस्यानुन्दः। श्रोत्रियस्य
चाकामहतस्य।

ते ये शतमिन्द्रस्याऽऽनुन्दाः। स एको बृहस्पतैरानुन्दः।
श्रोत्रियस्य चाकामहतस्य।

ते ये शतं बृहस्पतैरानुन्दाः। स एकः प्रजापतैरानुन्दः।

श्रोत्रियस्य चाकामहत्स्य।

ते ये शतं प्रजापतेरानन्दाः। स एको ब्रह्मण आनन्दः।
श्रोत्रियस्य चाकामहत्स्य।

स यश्चायं पुरुषे। यश्चासावादित्ये। स एकः। स य एवंवित्।
अस्माल्लौकात्प्रेत्य। एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्कामति। एतं
प्राणमयमात्मानमुपसङ्कामति। एतं मनोमयमात्मानमुप-
सङ्कामति। एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्कामति। एतमानन्द-
मयमात्मानमुपसङ्कामति। तदप्येष श्लोको भवति॥८॥

यतो वाचो निर्वर्तन्ते। अप्राप्य मनसा सह। आनन्दं ब्रह्मणो
विद्वान्। न बिभेति कुतश्चनेति। एतं ह वाचं न तपति।
किमहं साधुं नाकरवम्। किमहं पापमकरवमिति। स य
एवं विद्वानेते आत्मानं स्पृणुते। उभे ह्येवैष एते आत्मानं
स्पृणुते। य एवं वेद। इत्युपनिषत्॥९॥

सह नाववतु। सह नौ भुनक्तु। सह वीर्यं करवावहे। तेजस्वि
नावधीतमस्तु मा विद्विषावहे। ॐ शान्तिः शान्तिः शान्तिः॥

॥ नवमः प्रश्नः — भृगुवल्ली ॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै।
ते॒ज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॒द्विषा॒वहै॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

भृ॒गुर्वै वा॑रु॒णिः। वरु॑णं॒ पि॒त॑र॒मुप॑ससार। अधी॑हि भगवो॒
ब्र॒ह्मेति॑। तस्मा॑ ए॒तत्प्रो॑वाच। अन्नं॑ प्रा॒णं चक्षुः॑ श्रोत्रं॒
मनो॑ वाच॒मिति॑। त॒ ५ हो॑वाच। यतो॒ वा इ॒मानि॑
भू॒ता॒नि जा॑यन्ते। येन॒ जा॒ता॒नि जी॑वन्ति। यत्प्र॑यन्त्य॒भि
संवि॑शन्ति। तद्विजि॑ज्ञासस्व। तद्व॒ह्मेति॑। स तपो॑ऽतप्यत।
स तप॑स्त॒प्त्वा॥१॥

अन्नं॑ ब्र॒ह्मेति॑ व्य॒जाना॑त्। अ॒न्नाद्धे॑व खल्वि॒मानि॑ भू॒ता॒नि
जा॑यन्ते। अन्ने॑न॒ जा॒ता॒नि जी॑वन्ति। अन्नं॑ प्र॑यन्त्य॒भि
संवि॑शन्तीति॑। तद्विजि॑ज्ञाय। पुन॑रे॒व वरु॑णं॒ पि॒त॑र॒मुप॑ससार।
अधी॑हि भगवो॒ ब्र॒ह्मेति॑। त॒ ५ हो॑वाच। तप॑सा॒ ब्र॒ह्म
विजि॑ज्ञासस्व। तपो॒ ब्र॒ह्मेति॑। स तपो॑ऽतप्यत। स

तपस्तप्त्वा॥२॥

प्रा॒णो ब्र॒ह्मेति॒ व्य॑जानात्। प्रा॒णाद्धै॒व ख॒ल्वि॒मानि॒ भू॒ता॒नि॒
जाय॑न्ते। प्रा॒णेन॒ जा॒ता॒नि॒ जी॒व॑न्ति। प्रा॒णं प्र॑यन्त्य॒भि
संवि॑शन्तीति॒। तद्वि॒ज्ञाय॑। पुन॑रे॒व वरु॑णं॒ पि॒तर॑मुप॒स॒सार।
अर्धा॑हि भगवो ब्रह्मेति॒। त॒५ हो॑वाच। तप॑सा ब्रह्म
विजि॑ज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति॒। स तपो॑ऽतप्यत। स
तपस्तप्त्वा॥३॥

मनो ब्रह्मेति व्यजानात्। मनसो ह्यैव खल्विमानि भूतानि
जायन्ते। मनसा जातानि जीवन्ति। मनः प्रयन्त्यभि
संविशन्तीति। तद्विज्ञाय। पुनरेव वरुणं पितरमुपससार।
अर्धाहि भगवो ब्रह्मेति। त५ होवाच। तपसा ब्रह्म
विजिज्ञासस्व। तपो ब्रह्मेति। स तपोऽतप्यत। स
तपस्तप्त्वा॥४॥

वि॒ज्ञानं ब्र॒ह्मेति॒ व्य॑जानात्। वि॒ज्ञानाद्धै॒व ख॒ल्वि॒मानि॒
भू॒ता॒नि॒ जाय॑न्ते। वि॒ज्ञाने॑न॒ जा॒ता॒नि॒ जी॒व॑न्ति। वि॒ज्ञानं॒
प्र॑यन्त्य॒भि संवि॑शन्तीति॒। तद्वि॒ज्ञाय॑। पुन॑रे॒व वरु॑णं

पितॄ॑मु॒प॑स॒सार। अ॒र्धो॑हि भ॒गवो॑ ब्र॒ह्मेति॑। त॒५ हो॑वाच।
तप॑सा ब्र॒ह्म विजि॑ज्ञास॒स्व। तपो॑ ब्र॒ह्मेति॑। स तपो॑ऽतप्यत।
स तप॑स्त॒प्त्वा॥५॥

आ॒न॒न्दो ब्र॒ह्मेति॑ व्य॒जानात्। आ॒न॒न्दा॒द्यैव॑ ख॒ल्वि॒मानि॑
भू॒ता॒नि जा॑यन्ते। आ॒न॒न्देन॑ जा॒ता॒नि जी॑वन्ति। आ॒न॒न्दं
प्र॑यन्त्य॒भि संवि॑शन्तीति॑। सैषा भा॑र्ग॒वी वा॑रु॒णी वि॒द्या। प॒र॒मे
व्यो॒मन् प्र॑ति॒ष्ठिता॑। य ए॒वं वेद॑ प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। अ॒न्न॒वान॒न्नादो॑
भ॑वति। म॒हान्भ॑वति प्र॒जया॑ प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑।
म॒हान्की॒र्त्या॥६॥

अ॒न्नं न नि॑न्द्यात्। तद्वृ॒तम्। प्रा॒णो वा अ॒न्नम्। शरी॑रम॒न्नादम्।
प्रा॒णे शरी॑रं प्र॒ति॒ष्ठितम्। शरी॑रे प्रा॒णः प्र॒ति॒ष्ठितः।
तदे॒तद॒न्नम॒न्ने प्र॒ति॒ष्ठितम्। स य ए॒तद॒न्नम॒न्ने प्र॒ति॒ष्ठितं॑ वेद॑
प्र॒ति॒तिष्ठ॑ति। अ॒न्न॒वान॒न्नादो॑ भ॑वति। म॒हान्भ॑वति प्र॒जया॑
प॒शुभिर्ब्र॑ह्मवर्च॒सेन॑। म॒हान्की॒र्त्या॥७॥

अ॒न्नं न परि॑चक्षीत। तद्वृ॒तम्। आपो॑ वा अ॒न्नम्।
ज्योति॑र॒न्नादम्। अ॒प्सु ज्योतिः॑ प्र॒ति॒ष्ठितम्। ज्योति॑ष्यापः

प्रतिष्ठिताः। तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम्। स य एतदन्नमन्ने
प्रतिष्ठितं वेद प्रतिष्ठति। अन्नवानन्नादो भवति।
महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन। महान्कीर्त्या॥८॥

अन्नं बहु कुर्वीत। तद्वृतम्। पृथिवी वा अन्नम्।
आकाशोऽन्नादः। पृथिव्यामाकाशः प्रतिष्ठितः। आकाशे
पृथिवी प्रतिष्ठिता। तदेतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितम्। स य
एतदन्नमन्ने प्रतिष्ठितं वेद प्रतिष्ठति। अन्नवानन्नादो भवति।
महान्भवति प्रजया पशुभिर्ब्रह्मवर्चसेन। महान्कीर्त्या॥९॥

न कश्चन वसतौ प्रत्याचक्षीत। तद्वृतम्। तस्माद्यथा कथा
च विधया बह्वन्नं प्राप्नुयात्। अराध्यस्मा अन्नमित्याचक्षते।
एतद्वै मुखतोऽन्नं राद्धम्। मुखतोऽस्मा अन्नं राध्यते।
एतद्वै मध्यतोऽन्नं राद्धम्। मध्यतोऽस्मा अन्नं राध्यते।
एतद्वै अन्ततोऽन्नं राद्धम्। अन्ततोऽस्मा अन्नं राध्यते।
य एवं वेद। क्षेम इति वाचि। योगक्षेम इति प्राणापानयोः।
कर्मति हस्तयोः। गतिरिति पादयोः। विमुक्तिरिति
पायौ। इति मानुषीः समाज्ञाः। अथ दैवीः। तृप्तिरिति

वृष्टौ। बलमिति विद्युति। यश इति पुशुषु। ज्योतिरिति
 नक्षत्रेषु। प्रजातिरमृतमानन्द इत्युपस्थे। सर्वमित्याकाशे।
 तत्प्रतिष्ठेत्युपासीत। प्रतिष्ठावान्भवति। तन्मह इत्युपासीत।
 महान्भवति। तन्मन इत्युपासीत। मानवान्भवति। तन्नम
 इत्युपासीत। नम्यन्तेऽस्मै कामाः। तद्ब्रह्मेत्युपासीत।
 ब्रह्मवान्भवति। तद्ब्रह्मणः परिमर इत्युपासीत। पर्येणं
 म्रियन्ते द्विषन्तः सपत्नाः। परि येऽप्रियां भ्रातृव्याः। स
 यश्चायं पुरुषे। यश्चासावादित्ये। स एकः। स य एवंवित्।
 अस्माल्लोकात्प्रेत्या। एतमन्नमयमात्मानमुपसङ्कम्य। एतं
 प्राणमयमात्मानमुपसङ्कम्य। एतं मनोमयमात्मानमुप-
 सङ्कम्य। एतं विज्ञानमयमात्मानमुपसङ्कम्य। एतमानन्दमय-
 मात्मानमुपसङ्कम्य। इमाँल्लोकान्कामात्री कामरूप्यनु-
 सञ्चरन्। एतत्साम गायन्नास्ते। हा(३) वु हा(३) वु हा(३)
 वु। अहमन्नमहमन्नमहमन्नम्। अहमन्नादो(२)ऽहमन्नादो(२)-
 ऽहमन्नादः। अह३ श्लोककृदह३ श्लोककृदह३ श्लोककृत्।
 अहमस्मि प्रथमजा ऋता(३) स्य। पूर्वं देवेभ्यो अमृतस्य

ना(३) भा॒ङ्। यो मा ददाति स इदेव मा(३) वाः।
 अ॒हमन्नमन्नम॑दन्त॒मा(३) द्धि। अ॒हं विश्वं॑ भुव॑न्मभ्य॑भ॒वाम्।
 सुव॑र्न ज्योतीः॑। य ए॒वं वेद॑। इत्यु॑पनिषत्॥१०॥

स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै। ते॒ज॒स्वि
 ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॑द्विषा॒वहै॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥दशमः प्रश्नः — महानारायणोपनिषत्॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहै।
 ते॒ज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु मा वि॑द्विषा॒वहै॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒ शान्तिः॑॥

॥अम्भस्य पारे॥

अम्भ॑स्य पा॒रे भुव॑नस्य॒ मध्ये॒ नाक॑स्य पृ॒ष्ठे म॑ह॒तो म॑ही॒यान्।
 शु॒क्रेण॒ ज्योती॑र॒षि सम॑नु॒प्रवि॑ष्टः प्र॒जाप॑तिश्चरति॒ गर्भे॑
 अ॒न्तः॥ यस्मि॑न्नि॒दं सं च॒ विचै॑ति॒ सर्वं॑ यस्मि॑न्दे॒वा अधि॑

विश्वे निषेदुः। तदेव भूतं तदु भव्यमा इदं तदक्षरे परमे
 व्योमन्॥ येनाऽऽवृतं खं च दिवं महीं च येनाऽऽदित्यस्तपति
 तेजसा भ्राजसा च। यमन्तः समुद्रे कवयो वयन्ति यदक्षरे
 परमे प्रजाः॥ यतः प्रसूता जगतः प्रसूती तोयेन जीवान्
 व्यसंसर्ज भूम्याम्। यदोषधीभिः पुरुषान्पशूश्च विवेश
 भूतानि चराचराणि॥ अतः परं नान्यदणीयसं हि परात्परं
 यन्महतो महान्तम्। यदेकमव्यक्तमनन्तरूपं विश्वं पुराणं
 तमसः परस्तात्॥१॥

तदेव तदु सत्यमाहुस्तदेव ब्रह्म परमं कवीनाम्। इष्टापूर्तं
 बहुधा जातं जायमानं विश्वं बिभर्ति भुवनस्य नाभिः॥
 तदेवाग्निस्तद्वायुस्तत्सूर्यस्तदु चन्द्रमाः। तदेव शुक्रममृतं
 तद्ब्रह्म तदापः स प्रजापतिः॥ सर्वे निमेषा जज्ञिरे विद्युतः
 पुरुषादधि। कला मुहूर्ताः काष्ठाश्चाहोरात्राश्च सर्वशः॥
 अर्धमासा मासा ऋतवः संवत्सरश्च कल्पन्ताम्। स आपः
 प्रदुधे उभे इमे अन्तरिक्षमथो सुवः॥ नैनमूर्ध्वं न तिर्यञ्चं

न मध्ये परिजग्रभत्। न तस्येशे कश्चन तस्य नाम
महद्यशः॥२॥

न सन्दृशे तिष्ठति रूपमस्य न चक्षुषा पश्यति कश्चनैनम्।
हृदा मनीषा मनसाऽभिकृप्तो य एनं विदुरमृतास्ते
भवन्ति॥ अद्भ्यः सम्भूतो हिरण्यगर्भ इत्यष्टौ॥ एष हि
देवः प्रदिशोऽनु सर्वाः पूर्वो हि जातः स उ गर्भे अन्तः।
स विजायमानः स जनिष्यमाणः प्रत्यङ्मुखोऽस्तिष्ठति
विश्वतोमुखः॥ विश्वतश्चक्षुरुत विश्वतोमुखो विश्वतोहस्त
उत विश्वतस्पात्। सं बाहुभ्यां नमति सं पतत्रैर्द्यावापृथिवी
जनयन्देव एकः॥ वेनस्तत्पश्यन्विश्वा भुवनानि विद्वान्
यत्र विश्वं भवत्येकनीलम्। यस्मिन्निदं सं च विचैकं
स ओतः प्रोतश्च विभुः प्रजासु। प्र तद्वोचे अमृतं नु
विद्वान्अध्वो नाम निहितं गुहासु॥३॥

त्रीणि पदा निहिता गुहासु यस्तद्वेदं सवितुः पिताऽसत्।
स नो बन्धुर्जनिता स विधाता धामानि वेद भुवनानि
विश्वा। यत्र देवा अमृतमानशानास्तृतीये धामान्यभ्यैरयन्त।

परि द्यावापृथिवी यन्ति सद्यः परि लोकान् परि
 दिशः परि सुवः। ऋतस्य तन्तुं विततं विचृत्य
 तदपश्यत्तदभवत् प्रजासु। परीत्य लोकान्परीत्य भूतानि
 परीत्य सर्वाः प्रदिशो दिशश्च। प्रजापतिः प्रथमजा
 ऋतस्याऽऽत्मनाऽऽत्मानमभिसम्बभूव। सदसस्पतिमद्भुतं
 प्रियमिन्द्रस्य काम्यम्। सनि मेधामयासिषम्। उद्दीप्यस्व
 जातवेदोऽपघ्नन्निर्ऋतिं मम॥४॥

पशूँश्च मह्यमावह जीवनं च दिशो दिश। मा नो
 हिःसीञ्जातवेदो गामश्च पुरुषं जगत्। अबिभ्रदग्र आगंहि
 श्रिया मा परिपातय।

॥ गायत्रीमन्त्राः ॥

पुरुषस्य विद्म सहस्राक्षस्य महादेवस्य धीमहि। तन्नो रुद्रः
 प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि। तन्नो
 रुद्रः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे वक्रतुण्डाय धीमहि।
 तन्नो दन्तिः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे चक्रतुण्डाय

धीमहि॥५॥

तन्नो नन्दिः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे महासेनाय
धीमहि। तन्नः षण्मुखः प्रचोदयात्। तत्पुरुषाय विद्महे
सुवर्णपक्षाय धीमहि। तन्नो गरुडः प्रचोदयात्। वेदात्मनाय
विद्महे हिरण्यगर्भाय धीमहि। तन्नो ब्रह्म प्रचोदयात्।
नारायणाय विद्महे वासुदेवाय धीमहि। तन्नो विष्णुः
प्रचोदयात्। वज्रनखाय विद्महे तीक्ष्णदृष्टाय धीमहि॥६॥

तन्नो नारसिंहः प्रचोदयात्। भास्कराय विद्महे
महद्युतिकराय धीमहि। तन्नो आदित्यः प्रचोदयात्।
वैश्वानराय विद्महे लालीलाय धीमहि। तन्नो अग्निः
प्रचोदयात्। कात्यायनाय विद्महे कन्यकुमारि धीमहि।
तन्नो दुर्गिः प्रचोदयात्।

॥ दूर्वासूक्तम् ॥

सहस्रपरमा देवी शतमूला शताङ्कुरा। सर्वं हरतु मे पापं
दूर्वा दुःस्वप्ननाशनी। काण्डात्काण्डात् प्ररोहन्ती परुषः परुषः

परि॥ ७ ॥

ए॒वानो॑ दूर्वे॒ प्रत॑नु स॒हस्रे॑ण श॒तेन॑ च। या श॒तेन॑ प्रत॒नोषि॑
स॒हस्रे॑ण वि॒रोह॑सि। तस्या॑स्ते दे॒वीष्ट॑के वि॒धेम॑ ह॒विषा॑
व॒यम्। अश्व॑क्रान्ते र॒थक्रान्ते॑ वि॒ष्णुक्रान्ते॑ व॒सुन्ध॑रा। शिरसा॑
धा॒रयि॑ष्यामि र॒क्षस्व॑ मा॑ पदे॒ पदे॑।

॥ मृत्तिकासूक्तम् ॥

भूमि॑र्धेनु॒र्धरणी॑ लो॒कधा॑रिणी। उ॒द्धृता॑ऽसि व॑रा॒हेण॒ कृष्णे॑न
श॑तबा॒हुना॑। मृ॒त्तिके॑ ह॒न मे॑ पा॒पं य॑न्म॒या दु॑ष्कृतं कृतम्।
मृ॒त्तिके॑ ब्र॒ह्मदत्ता॑ऽसि का॒श्यपे॑नाभि॒मन्त्रि॑ता। मृ॒त्तिके॑ देहि॑ मे
पु॒ष्टिं त्व॒यि स॑र्वं प्र॒तिष्ठि॑तम्॥ ८ ॥

मृ॒त्तिके॑ प्र॒तिष्ठि॑ते स॒र्वं त॒न्मे नि॑र्णुद् मृ॒त्तिके॑। तया॑ ह॒तेन॑
पा॒पेन॑ ग॒च्छामि॑ प॑रमा॒ गति॑म्।

॥ शत्रुजयमन्त्राः ॥

यत॑ इन्द्र॒ भया॑महे॒ ततो॑ नो॒ अभ॑यं कृधि। मघ॑वन्धु॒ग्धि
तव॑ तन्न॒ ऊ॒तये॑ वि॒द्विषो॑ वि॒मृधो॑ जहि। स्व॒स्ति॒दा

वि॒श॒स्पतिर्वृ॒त्रहा॒ वि॒मृ॒धो व॒शी। वृ॒षेन्द्रः॑ पु॒र ए॒तु नः॑
स्व॒स्ति॒दा अ॒भय॑ङ्करः। स्व॒स्ति न॒ इन्द्रो॑ वृ॒द्धश्र॑वाः स्व॒स्ति
नः॑ पू॒षा वि॒श्ववे॑दाः। स्व॒स्ति न॒स्ताक्ष्यो॑ अ॒रि॒ष्टने॑मिः स्व॒स्ति
नो॒ बृह॑स्पतिर्दधातु। आपा॑न्तमन्युस्तृपलं प्रभर्मा धुनिः
शिमी॑वाञ्छरुमा॑ ऋजी॒षी। सोमो॒ विश्वा॑न्यत॒सावना॑नि
नार्वा॑गिन्द्रं प्रति॒माना॑निदेभुः॥९॥

ब्रह्म॑जज्ञानं प्रथ॒मं पु॒रस्ता॒द्विसी॑म॒तः सु॒रुचो॑ वे॒न आ॑वः।
सबु॑धिया॒ उप॒मा अ॒स्य वि॒ष्ठाः स॒तश्च॒ योनि॑मस॒तश्च॒
वि॒वः। स्यो॑ना पृथि॒वि भ॒वाऽनृ॑क्षरा नि॒वेश॑नी।
यच्छा॑नः शर्म स॒प्रथाः॑। ग॒न्ध॒द्वारां दुरा॑ध॒रूपां नि॒त्यपु॑ष्टां
करी॑षिणीम्। ई॒श्वरी॑ ऽ सर्व॒भूता॑नां ता॒मि॒होप॑ह्वये श्रियम्।
श्री॑र्मे भ॒जतु। अ॒लक्ष्मी॑र्मे न॒श्यतु। विष्णु॑मुखा॒ वै
दे॒वाश्छन्दो॑भिरि॒माँल्लो॑का॒नन॑पज॒य्यम॒भ्यज॑यन्। म॒हा॑ ऽ इन्द्रो
वज्र॑बाहुः षोड॒शी शर्म॑ यच्छतु॥१०॥

स्व॒स्ति नो॒ म॒घवा॑ करोतु ह॒न्तु पा॒प्मानं॒ योऽस्मा॑न्

द्वेष्टि। सो॒मान्॒ऽस्व॒र॒णं कृ॒णु॒हि ब्र॑ह्मणस्पते। क॒क्षी॒वन्तं॒
 य औ॑शि॒जम्। शरी॑रं यज्ञशम॒लं कु॒सी॑दं तस्मि॑न्त्सीदतु
 यो॑ऽस्मान् द्वेष्टि। च॒रणं प॒वित्रं॒ वित॑तं पुरा॒णं येन॑ पू॒तस्तर॑ति
 दुष्कृ॑तानि। तेन॑ प॒वित्रे॑ण शुद्धेन॑ पू॒ता अति॑ पा॒प्मान॒मरा॑तिं
 तरे॑म। स॒जोषा॑ इन्द्र॒ सग॑णो म॒रुद्भिः॒ सोमं॑ पिब वृ॒त्रह॑ञ्छूर
 वि॒द्वान्। ज॒हि शत्रू॑ः रप॒ मृधो॑ नुद॒स्वाथा॑भयं कृ॒णु॒हि
 वि॒श्वतो॑ नः। सु॒मित्रा॑ न॒ आप॒ ओष॑धयः सन्तु दु॒र्मित्रा॑स्तस्मै
 भूया॑सु॒र्यो॑ऽस्मान् द्वेष्टि॒ यं च॑ व॒यं द्वि॑ष्मः। आपो॒ हि ष्ठा
 म॒यो भुव॑स्ता न॒ ऊ॒र्जे द॑धातन॥११॥

म॒हे॒र॒णाय॑ चक्ष॑से। यो वः शि॒वत॑मो रस॒स्तस्य॑ भाजयते॒ह
 नः। उ॒श॒ती॒रि॒व मा॒तरः॑। तस्मा॒ अरं॑ गमाम वो॒ यस्य॑ क्षया॒य
 जि॒न्व॒था। आपो॑ ज॒नय॑था च नः।

॥ अघमर्षणसूक्तम् ॥

हि॒र॒ण्यशृ॑ङ्गं वरु॑णं प्रप॑द्ये ती॒र्थं मे॑ देहि॒ याचि॑तः। य॒न्मया॑
 भु॒क्तम॒साधू॑नां पा॒पेभ्य॑श्च प्र॒तिग्र॑हः। यन्मे॒ मन॑सा वा॒चा क॒र्मणा॑

वा दुष्कृतं कृतम्। तन्न इन्द्रो वरुणो बृहस्पतिः सविता च
पुनन्तु पुनः पुनः। नमोऽग्नयेऽप्सुमते नम इन्द्राय नमो
वरुणाय नमो वारुण्यै नमोऽद्ध्यः॥१२॥

यदपां क्रूरं यदमेध्यं यदशान्तं तदपगच्छतात्।
अत्याशनादतीपानाद्यच्च उग्रात् प्रतिग्रहात्। तन्नो वरुणो
राजा पाणिना ह्यवमर्शतु। सोऽहमपापो विरजो निर्मुक्तो
मुक्तकिल्बिषः। नाकस्य पृष्ठमारुह्य गच्छेद्ब्रह्मसलोकताम्।
यश्चाप्सु वरुणः स पुनात्वधमर्षणः। इमं मे गङ्गे यमुने
सरस्वति शुतुद्रि स्तोमं सचता परुष्ण्या। असिक्रिया
मरुद्वृधे वितस्तयाऽऽर्जीकीये शृणुह्या सुषोमया। ऋतं च
सत्यं चाभीद्धात्तपसोऽध्यजायत। ततो रात्रिरजायत ततः
समुद्रो अर्णवः॥१३॥

समुद्रादर्णवादधि संवत्सरो अजायत। अहोरात्राणि
विदधद्विश्वस्य मिषतो वशी। सूर्याचन्द्रमसौ धाता
यथापूर्वमकल्पयत्। दिवं च पृथिवीं चान्तरिक्षमथो

सुवः। यत्पृथिव्या९ रजः स्वमान्तरिक्षे विरोदसी।
 इमांस्तदापो वरुणः पुनात्वधमर्षणः। पुनन्तु वसंवः
 पुनातु वरुणः पुनात्वधमर्षणः। एष भूतस्य मध्ये भुवनस्य
 गोप्ता। एष पुण्यकृतां लोकानेष मृत्योर्हरिर्णमयम्।
 द्यावापृथिव्योर्हरिर्णमयः सः श्रितः सुवः॥१४॥

स नः सुवः सः शिंशाधि। आर्द्रं ज्वलति ज्योतिरहमस्मि।
 ज्योतिर्ज्वलति ब्रह्माहमस्मि। योऽहमस्मि ब्रह्माहमस्मि।
 अहमस्मि ब्रह्माहमस्मि। अहमेवाहं मां जुहोमि स्वाहा।
 अकार्यकार्यवकीर्णी स्तेनो भ्रूणहा गुरुतल्पगः।
 वरुणोऽपामधमर्षणस्तस्मात्पापात् प्रमुच्यते। रजो
 भूमिस्त्वमा९ रोदयस्व प्रवदन्ति धीराः। आक्रान्त्समुद्रः
 प्रथमे विधर्मं जनयन्प्रजा भुवनस्य राजा। वृषां पवित्रे
 अधि सानो अव्ये बृहत्सोमो वावृधे सुवान इन्दुः॥१५॥

॥ दुर्गासूक्तम् ॥

जा॒तवे॑द॒से सु॒नवा॑म॒ सोम॑म॒राती॒यतो॑ निज॑हाति॒ वेदः॑ । स
नः॑ पर्ष॒दति॑ दुर्गा॒णि वि॒श्वा ना॒वेव॑ सिन्धुं॑ दु॒रिता॑ऽत्य॒ग्निः ।
ताम॒ग्निर्व॑णां॒ तप॑सा॒ ज्वल॑न्तीं॒ वैरो॒चनीं॑ क॒र्मफ॒लेषु॑ जुष्टा॑म् ।
दुर्गा॑ दे॒वी ५ श॒रणम॒हं प्र॑प॒द्ये सु॒तर॑सि तर॒से नमः॑ । अ॒ग्ने त्वं
पा॒रया॑ न॒व्यो अ॒स्मान्ध॒स्वस्ति॒भिर॑ति॒ दुर्गा॒णि वि॒श्वा । पू॒श्च
पृ॒थ्वी ब॑हु॒ला न॑ उ॒र्वी भ॒वा तो॒काय॑ तन॒याय॑ शं योः । वि॒श्वानि॑
नो दु॒र्गहा॑ जा॒तवे॑दः॒ सिन्धुं॑ न ना॒वा दु॒रिता॑ति॒ पर्षि॑ ।
अ॒ग्ने अ॒त्रि॒वन्म॑न॒सा गृ॒णानो॑ऽस्माकं॑ बो॒ध्यवि॑ता त॒नूना॑म् ।
पृ॒तना॒जित॑ ५ स॒हमा॑नम॒ग्निमु॒ग्र ५ हु॑वेम॒ पर॒मात्स॒धस्था॑त् । स
नः॑ पर्ष॒दति॑ दुर्गा॒णि वि॒श्वा क्षा॑म॒द्दे॒वो अ॒ति दु॒रिता॑ऽत्य॒ग्निः ।
प्र॒लोषि॑ क॒मीड्यो॑ अ॒ध्वरे॑षु॒ सना॑च्च॒ होता॑ न॒व्यश्च॑ स॒त्सि॑ ।
स्वाश्चा॑ग्ने त॒नुवं पि॒प्रय॑स्वा॒स्मभ्यं॑ च॒ सौभ॑ग॒माय॑ज॒स्व ।
गोभि॑र्जुष्ट॒मयु॑जो॒ निषि॑क्तं॒ तवै॑न्द्र वि॒ष्णो॒रनु॑सञ्चरेम॒ नाक॑स्य
पृ॒ष्ठम॒भि सं॒वसानो॑ वैष्ण॒वीं लो॒क इ॒ह मा॑दयन्ताम् ॥ १६ ॥

[२]

॥ व्याहृतिहोमन्त्राः ॥

भूरन्नम॒ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॒ भुवोऽन्नं॑ वा॒यवेऽन्तरि॑क्षाय॒
स्वाहा सुव॒रन्नमादि॑त्याय॒ दिवे स्वाहा॒ भूर्भुवः॑ सुव॒रन्नं॑
च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑
भूर्भुवः॑ सुव॒रन्नमो॑म् ॥ १७ ॥

[३]

भूर॒ग्नये॑ पृथि॒व्यै स्वाहा॒ भुवो॑ वा॒यवेऽन्तरि॑क्षाय॒ स्वाहा॒
सुव॑रादि॒त्याय॑ दि॒वे स्वाहा॒ भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से दि॒ग्भ्यः
स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॑ भूर्भुवः॑ सुव॒रन्न॑
ओम् ॥ १८ ॥

[४]

भूर॒ग्नये॑ च पृथि॒व्यै च॑ मह॒ते च॑ स्वाहा॒ भुवो॑ वा॒यवे॑
चा॒न्तरि॑क्षाय च मह॒ते च॑ स्वाहा॒ सुव॑रादि॒त्याय॑ च दि॒वे
च॑ मह॒ते च॑ स्वाहा॒ भूर्भुवः॑ सुव॑श्च॒न्द्रम॑से च॑ नक्ष॑त्रेभ्यश्च

दिग्भ्यश्च॑ मह॒ते च॒ स्वाहा॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॒
भूर्भुवः॑ सुव॒र्मह॒रोम्॥१९॥

[५]

॥ ज्ञानप्राप्त्यर्थहोममन्त्राः ॥

पाहि॑ नो अ॒ग्न ए॒न॑से स्वा॒हा। पाहि॑ नो वि॒श्ववे॒द॑से स्वा॒हा। यज्ञं॑
पाहि॑ वि॒भाव॑सो स्वा॒हा। सर्वं॑ पाहि॑ शत॒क्र॑तो स्वा॒हा॥२०॥

[६]

पाहि॑ नो॑ अ॒ग्न ए॒क॑या। पा॒ह्यु॒त द्वि॒तीय॑या। पा॒ह्यूर्जं॑ तृ॒तीय॑या।
पाहि॑ गी॒र्भिश्च॑ त॒सृभि॑र्वसो॒ स्वाहा॑॥२१॥

[७]

॥ वेदविस्मरणाय जपमन्त्राः ॥

यश्छ॑न्द॒सामृ॑ष॒भो वि॒श्वरू॑पश्छ॑न्दो॒भ्यश्छ॑न्दा॒ऽस्यावि॑वेश।
सता॑ ऽ शि॒क्यः पु॒रोवा॑चो॒पनि॑षदिन्द्रो॒ ज्येष्ठ॑ इन्द्रि॒याय॑
ऋषि॑भ्यो॒ नमो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्व॒धा पि॒तृभ्यो॒ भूर्भुवः॑ सुव॒श्छ॑न्द॒
ओम्॥२२॥

[८]

नमो ब्रह्मणे धारणं मे अस्त्वनिराकरणं धारयिता भूयासं
कर्णयोः श्रुतं मा च्योद्वं ममामुष्य ओम्॥ २३॥

[९]

॥ तपः प्रशंसा ॥

ऋतं तपः सत्यं तपः श्रुतं तपः शान्तं तपो
दमस्तपः शमस्तपो दानं तपो यज्ञं तपो भूर्भुवः
सुवर्ब्रह्मैतदुपास्यैतत्तपः॥ २४॥

[१०]

॥ विहिताचरणप्रशंसा निषिद्धाचरणनिन्दा च ॥

यथा वृक्षस्य सम्पुष्पितस्य दूराद्गन्धो वात्येवं पुण्यस्य कर्मणो
दूराद्गन्धो वाति यथाऽसिधारां कर्तेऽवहितामवक्रामे यद्युवे
युवे ह वा विह्वयिष्यामि कर्तं पतिष्यामीत्येवमनृतादात्मानं
जुगुप्सैत्॥ २५॥

[११]

॥ दहरविद्या ॥

अ॒णोरणी॑यान्म॒हतो म॒ही॑याना॒त्मा गु॒हा॑यां नि॒हि॑तोऽस्य
ज॒न्तोः। तम॑क्रतुं पश्यति वी॒तशो॑को धा॒तुः प्र॒सादा॑न्महि॒मान॑-
मी॒शम्। स॒प्त प्रा॒णाः प्र॒भव॑न्ति॒ तस्मा॑त्स॒प्तार्चि॑षः स॒मिधः॑
स॒प्त जि॒ह्वाः। स॒प्त इ॒मे लो॒का येषु॑ चर॑न्ति प्रा॒णा
गु॒हाश॑यां नि॒हि॑ताः स॒प्त सं॒त। अतः॑ स॒मुद्रा गि॒रय॑श्च
सर्वे॑ऽस्मात्स्यन्द॑न्ते॒ सिन्ध॑वः सर्व॑रूपाः। अत॑श्च वि॒श्वा
ओष॑धयो रसा॑च्च येनैष भू॒तस्तिष्ठ॑त्यन्तरा॒त्मा। ब्र॒ह्मा दे॒वानां॑
पद॑वीः क॒वीना॑मृषिर्विप्रा॑णां महि॒षो मृ॒गाणा॑म्। श्ये॒नो
गृ॒ध्राणा॑ꣳ स्व॒धिति॑र्व॒नाना॑ꣳ सोमः॑ प॒वित्र॑मत्यैति॒ रेभन्।
अ॒जामे॑कां लो॒हित॑शुक्ल॒कृष्णां ब॒र्हीं प्र॒जां ज॒नय॑न्तीꣳ
स॒रूपाम्। अ॒जो ह्ये॒को जुष॑माणोऽनु॒शेते॒ जहा॑त्येनां
भु॒क्तभो॑गाम॒जोऽन्यः॑ ॥ २६ ॥

ह॒ꣳसः शु॒चिष॑द्वसु॒रन्तरि॑क्ष॒सद्धो॑ता वेदि॒षदति॑थिर्दु॒रोण॑सत्।
नृष॑द्वर॒सद॑त॒सद्धो॑म॒सद॑जा गो॒जा ऋ॒तजा॑ अ॒द्रिजा॑

ऋतं बृहत्। घृतं मिमिक्षिरे घृतमस्य योनिर्घृते श्रितो
 घृतमुवस्य धाम। अनुष्वधमावह मादयस्व स्वाहाकृतं
 वृषभ वक्षि हव्यम्। समुद्रादूर्मिर्मधुमा९ उदारदुपा९ शुना
 सममृतत्वमानद। घृतस्य नाम गुह्यं यदस्ति जिह्वा
 देवानाममृतस्य नाभिः। वयं नाम प्रब्रवामा घृतेनास्मिन्
 यज्ञे धारयामा नमोभिः। उप ब्रह्मा शृणवच्छस्यमानं चतुः
 शृङ्गोऽवमीद्वौर एतत्। चत्वारि शृङ्गा त्रयो अस्य पादा द्वे
 शीर्षे सप्त हस्तांसो अस्य। त्रिधा बद्धो वृषभो रौरवीति
 महो देवो मर्त्या९ आविवेश॥२७॥

त्रिधा हितं पणिभिर्गुह्यमानं गवि देवासो घृतमन्वविन्दन्।
 इन्द्र एक९ सूर्य एकं जजान वेनादेक९ स्वधया निष्टतक्षुः।
 यो देवानां प्रथमं पुरस्ताद्विश्वाधियो रुद्रो महर्षिः।
 हिरण्यगर्भं पश्यत् जायमान९ स नो देवः शुभया स्मृत्या
 संयुनक्तु। यस्मात्परं नापरमस्ति किञ्चिद्यस्मान्नाणीयो
 न ज्यायोऽस्ति कश्चित्। वृक्ष इव स्तब्धो दिवि
 तिष्ठत्येकस्तेनेदं पूर्णं पुरुषेण सर्वम्। न कर्मणा न प्रजया

धनेन॑ त्यागेनै॒के अमृ॑त॒त्वमा॑न॒शुः। परे॑ण॒ नाकं॑ निहि॑तं गुहा॑यां
वि॒भ्राज॑ते॒ यद्य॑त॒यो वि॒शन्ति॑। वेदा॒न्तवि॒ज्ञान॒सुनि॑श्चि॒तार्थाः॑
सन्त्या॑स॒योगाद्य॑त॒यः शुद्ध॑सत्त्वाः॑। ते ब्र॑ह्मलो॒के तु
परा॑न्त॒काले॒ परा॑मृ॒तात्प॑रि॒मुच्य॑न्ति॒ सर्वे॑। द॒हं वि॒पापं
प॒रमे॑श्मभू॒तं यत्पु॑ण्डरी॒कं पु॒रम॑ध्यस॒स्थम्। तत्रा॑पि द॒हं
ग॒गनं॑ वि॒शोक॑स्तस्मिन् यद॒न्तस्तदु॑पा॒सित॑व्यम्। यो वेदा॑दौ
स्व॑रः प्रो॒क्तो वेदा॑न्ते च प्र॒तिष्ठि॑तः। तस्य॑ प्र॒कृति॑लीन॒स्य यः
परः॑ स म॒हेश्व॑रः॥ २८॥

[१२]

॥ नारायणसूक्तम् ॥

स॒हस्र॑शीर्षं दे॒वं वि॒श्वाक्षं॑ वि॒श्वश॑म्भुवम्। वि॒श्वं ना॒राय॑णं
दे॒वम॑क्षरं॑ प॒रमं॑ प॒दम्। वि॒श्वतः॑ प॒रमा॑न्नि॒त्यं वि॒श्वं
ना॒राय॑णं ह॒रिम्। वि॒श्वमे॒वेदं॑ पु॒रुष॑स्तद्वि॒श्वमु॑पजीवति।
पतिं॑ वि॒श्वस्या॑ऽऽत्मे॒श्वरं॑ शाश्व॑तं शि॒वम॑च्युतम्। ना॒राय॑णं
महा॑ज्ञेयं वि॒श्वात्मा॑नं प॒राय॑णम्। ना॒राय॑णप॒रो ज्यो॒तिरा॑त्मा

नारायणः परः। नारायण परं ब्रह्म तत्त्वं नारायणः
 परः। नारायणपरो ध्याता ध्यानं नारायणः परः। यच्च
 किञ्चिज्जगत्सर्वं दृश्यते श्रूयतेऽपि वा॥ अन्तर्बहिश्च तत्सर्वं
 व्याप्य नारायणः स्थितः॥ २९॥

अनन्तमव्ययं कविः समुद्रेऽन्तं विश्वशम्भुवम्। पद्मकोश
 प्रतीकाशः हृदयं चाप्यधोमुखम्। अधो निष्ठा
 वितस्त्यान्ते नाभ्यामुपरि तिष्ठति। ज्वालामालाकुलं
 भाती विश्वस्याऽऽयतनं महत्। सन्ततः शिलाभिस्तु-
 लम्बत्याकोशसन्निभम्। तस्यान्ते सुषिरः सूक्ष्मं तस्मिन्सर्वं
 प्रतिष्ठितम्। तस्य मध्ये महानग्निर्विश्वार्चिर्विश्वतोमुखः।
 सोऽग्रभुग्विभजन्तिष्ठन्नाहारमजरः कविः। तिर्यगूर्ध्वमधः
 शायी रश्मयस्तस्य सन्तता। सन्तापयति स्वं देहमापोदतल-
 मस्तकः। तस्य मध्ये वह्निशिखा अणीयोर्ध्वा व्यवस्थितः।
 नीलतोयदमध्यस्थाद्विद्युल्लेखेव भास्वरा। नीवारशूकवत्तन्वी
 पीता भास्वत्यणूपमा। तस्याः शिखाया मध्ये परमात्मा
 व्यवस्थितः। स ब्रह्म स शिवः स हरिः सेन्द्रः सोऽक्षरः

परमः स्वराट्॥३०॥

नारायणः स्थितो व्यवस्थितश्चत्वारिं च॥ [१३]

॥ आदित्यमण्डले परब्रह्मोपासनम् ॥

आदित्यो वा एष एतन्मण्डलं तपति तत्र ता
ऋचस्तट्टचा मण्डलं स ऋचां लोकोऽथ य एष
एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिर्दीप्यते तानि सामानि स साम्नां
मण्डलं स साम्नां लोकोऽथ य एष एतस्मिन्मण्डलेऽर्चिषि
पुरुषस्तानि यजूंषि स यजुषा मण्डलं स यजुषां लोकः
सैषा त्रय्येव विद्या तपति य एषोऽन्तरादित्ये हिरण्मयः
पुरुषः॥३१॥

[१४]

॥ आदित्यपुरुषस्य सर्वात्मकत्वप्रदर्शनम् ॥

आदित्यो वै तेज ओजो बलं यशश्चक्षुः श्रोत्रमात्मा मनो
मन्युर्मनुर्मृत्युः सत्यो मित्रो वायुराकाशः प्राणो लोकपालः
कः किं कं तत्सत्यमन्नमृतो जीवो विश्वः कतमः स्वयम्भु

ब्रह्मैतदमृत एष पुरुष एष भूतानामधिपतिर्ब्रह्मणः सायुज्यं
 सलोकतामाप्नोत्येतासामेव देवतानां सायुज्यं सार्ष्टितां
 समानलोकतामाप्नोति य एवं वेदेत्युपनिषत्॥ ३२॥

[१५]

॥ शिवोपासनमन्त्राः ॥

निधनपतये नमः। निधनपतान्तिकाय नमः। ऊर्ध्वाय
 नमः। ऊर्ध्वलिङ्गाय नमः। हिरण्याय नमः। हिरण्यलिङ्गाय
 नमः। सुवर्णाय नमः। सुवर्णलिङ्गाय नमः। दिव्याय नमः।
 दिव्यलिङ्गाय नमः। भवाय नमः। भवलिङ्गाय नमः। शर्वाय
 नमः। शर्वलिङ्गाय नमः। शिवाय नमः। शिवलिङ्गाय
 नमः। ज्वलाय नमः। ज्वललिङ्गाय नमः। आत्माय नमः।
 आत्मलिङ्गाय नमः। परमाय नमः। परमलिङ्गाय नमः।
 एतत्सोमस्य सूर्यस्य सर्वलिङ्गं स्थापयति पाणिमन्त्रं
 पवित्रम्॥ ३३॥

[१६]

॥ पश्चिमवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

स॒द्योजा॒तं प्र॑पद्यामि स॒द्योजा॒ताय॒ वै नमो॒ नमः॑ । भ॒वे भ॒वे
नाति॑ भवे भवस्व॒ माम् । भ॒वोद्भ॑वाय॒ नमः॑ ॥ ३४ ॥

[१७]

॥ उत्तरवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

वा॒मदे॒वाय॒ नमो॑ ज्ये॒ष्ठाय॒ नमः॑ श्रे॒ष्ठाय॒ नमो॑ रु॒द्राय॒ नमः॑
का॒लाय॒ नमः॑ कल॑विकर॒णाय॒ नमो॑ बल॑विकर॒णाय॒ नमो॑
बला॑य॒ नमो॑ बल॑प्रमथ॒नाय॒ नमः॑ सर्व॑भूतदम॒नाय॒ नमो॑
म॒नोन्म॑नाय॒ नमः॑ ॥ ३५ ॥

[१८]

॥ दक्षिणवक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

अ॒घोरे॑भ्योऽथ॒ घोरे॑भ्यो॒ घोर॑घोर॒तरे॑भ्यः । सर्वे॑भ्यः सर्व॑शर्वे॑भ्यो॒
नम॑स्ते अस्तु रु॒द्ररू॑पेभ्यः ॥ ३६ ॥

[१९]

॥ प्राग्वक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

तत्पुरुषाय विद्महे महादेवाय धीमहि। तन्नो रुद्रः
प्रचोदयात्॥ ३७ ॥

[२०]

॥ ऊर्ध्ववक्त्र-प्रतिपादक-मन्त्रः ॥

ईशानः सर्वविद्यानामीश्वरः सर्वभूतानां ब्रह्माधिपतिर्ब्रह्मणो-
ऽधिपतिर्ब्रह्मा शिवो मे अस्तु सदाशिवोम्॥ ३८ ॥

[२१]

॥ नमस्कारमन्त्राः ॥

नमो हिरण्यबाहवे हिरण्यवर्णाय हिरण्यरूपाय हिरण्यपतये-
ऽम्बिकापतये उमापतये पशुपतये नमो नमः॥ ३९ ॥

[२२]

ऋतं सत्यं परं ब्रह्म पुरुषं कृष्णपिङ्गलम्। ऊर्ध्वरेतं
विरूपाक्षं विश्वरूपाय वै नमो नमः॥ ४० ॥

[२३]

सर्वो वै रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु। पुरुषो वै रुद्रः सन्महो
नमो नमः। विश्वं भूतं भुवनं चित्रं बहुधा जातं जायमानं च
यत्। सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४१॥

[२४]

कद्रुद्राय प्रचेतसे मीढुष्टमाय तव्यसे। वो चेम् शन्तमं हृदे।
सर्वो ह्येष रुद्रस्तस्मै रुद्राय नमो अस्तु॥४२॥

[२५]

॥ अग्निहोत्रहवण्याः उपयुक्तस्य वृक्षविशेषस्याभिधानम् ॥

यस्य वैकङ्कत्यग्निहोत्रहवणी भवति प्रत्येवास्याहुतय-
स्तिष्ठन्त्यथो प्रतिष्ठित्यै॥४३॥

[२६]

कृणुष्व पाज् इति पञ्च॥४४॥

[२७]

॥ भूदेवताकमन्त्रः ॥

अदितिर्देवा गन्धर्वा मनुष्याः पितरोऽसुरास्तेषां सर्वभूतानां

मा॒ता मे॒दिनी॑ म॒हता॑ म॒ही सा॑वि॒त्री गा॑य॒त्री जग॑त्यु॒र्वी पृ॒थ्वी
ब॒हुला॑ वि॒श्वा भू॑ता क॒त॒मा का॑ या सा स॒त्येत्य॑मृ॒तेति॑
वसि॒ष्ठः॥४५॥

[२८]

॥ सर्वदेवता आपः ॥

आपो॒ वा इ॒दं सर्वं॑ वि॒श्वा भू॑तान्यापः प्रा॒णा वा आपः॑
प॒शव॑ आपोऽ॒न्नमापोऽमृ॑त॒मापः॑ स॒म्राडापो॑ वि॒राडापः॑
स्व॒राडाप॑श्छ॒न्दा॒ऽस्यापो॑ ज्योती॒ऽष्यापो॑ यजू॒ऽष्यापः॑
स॒त्यमापः॑ सर्वा॑ दे॒वता॒ आपो॑ भूर्भुवः सुव॒राप॑ ओम्॥४६॥

[२९]

॥ सन्ध्यावन्दनमन्त्राः ॥

आपः॑ पुनन्तु पृथि॒वीं पृथि॒वी पृ॒ता पु॑नातु माम्। पुनन्तु
ब्रह्म॑ण॒स्पति॑र्ब्रह्म॒पृ॒ता पु॑नातु माम्। यदुच्छि॑ष्टमभौज्यं यद्वा
दुश्च॑रितं मम। सर्वं पुनन्तु मामापोऽस॒तां च॑ प्र॒तिग्र॑हः
स्वाहा॑॥४७॥

[३०]

अग्निश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो
रक्षन्ताम्। यदह्ना पापमकारिषम्। मनसा वाचा हस्ताभ्याम्।
पञ्चामुदरेण शिश्जा। अहस्तदवलुम्पतु। यत्किं च दुरितं
मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सत्ये ज्योतिषि जुहोमि
स्वाहा॥४८॥

[३१]

सूर्यश्च मा मन्युश्च मन्युपतयश्च मन्युकृतेभ्यः। पापेभ्यो
रक्षन्ताम्। यद्रात्रिया पापमकारिषम्। मनसा वाचा
हस्ताभ्याम्। पञ्चामुदरेण शिश्जा। रात्रिस्तदवलुम्पतु।
यत्किं च दुरितं मयि। इदमहं माममृतयोनौ। सूर्ये ज्योतिषि
जुहोमि स्वाहा॥४९॥

[३२]

॥ प्रणवस्य ऋष्यादिविवरणम् ॥

ओमित्येकाक्षरं ब्रह्म। अग्निर्देवता ब्रह्म इत्यार्षम्। गायत्रं

छन्दं परमात्मं सरूपम्। सायुज्यं विनियोगम्॥५०॥

[३३]

॥ गायत्र्यावाहनमन्त्राः ॥

आया॑तु वर॑दा दे॒वी अ॒क्षरं॑ ब्रह्म॒सम्मि॑तम्। गा॒य॒त्रीं
छन्द॑सां मा॒तेदं॑ ब्रह्म जुष॒स्व मे। यदह्ना॑त्कुरु॒ते
पा॒पं तदह्ना॑त्प्रति॒मुच्य॑ते। यद्रा॒त्रिया॑त्कुरु॒ते पा॒पं
तद्रा॒त्रिया॑त्प्रति॒मुच्य॑ते। सर्व॑ व॒र्णे म॑हादे॒वि स॒न्ध्यावि॑द्ये
स॒रस्व॑ति॥५१॥

[३४]

ओजो॑ऽसि स॒होऽसि॑ बल॑मसि॒ भ्राजो॑ऽसि दे॒वानां॑ धाम॒
नामा॑सि॒ विश्व॑मसि॒ विश्वा॑युः सर्व॑मसि॒ सर्वा॑युरभिभू॒रों
गा॒य॒त्रीमा॑वा॒हया॑मि॒ सावि॑त्रीमा॒वा॒हया॑मि॒ सर॑स्वतीमा॒वा॒ह॒
या॑मि॒ छन्द॑ऋषीना॒वा॒हया॑मि॒ श्रिय॑मा॒वा॒हया॑मि॒ गा॒य॒त्रिया॑
गा॒य॒त्रीच्छ॑न्दो॒ विश्वा॑मित्र॒ ऋषिः॑ स॒विता॑ दे॒वता॑ऽग्नि॒र्मुखं॑
ब्रह्मा॑ शिरो॒ विष्णु॑र्हृदय॑ रु॒द्रः शि॒खा पृ॒थिवी॑

योनिः प्राणापानव्यानोदानसमाना सप्राणा श्वेतवर्णा
 साङ्ख्यायनसगोत्रा गायत्री चतुर्विंशत्यक्षरा त्रिपदा षट्कुक्षिः
 पञ्चशीर्षोपनयने विनियोग् ओं भूः। ओं भुवः। ओं
 सुवः। ओं महः। ओं जनः। ओं तपः। ओं सत्यम्।
 ओं तत्सवितुर्वरेण्यं भर्गो देवस्य धीमहि। धियो यो
 नः प्रचोदयात्। ओमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
 सुवरोम्॥५२॥

[३५]

॥ गायत्री उपस्थानमन्त्राः ॥

उत्तमे शिखरे जाते भूम्यां पर्वतमूर्धनि। ब्राह्मणेभ्योऽभ्यनु-
 ज्ञाता गच्छ देवि यथासुखम्। स्तुतो मया वरदा वेदमाता
 प्रचोदयन्ती पवनै द्विजाता। आयुः पृथिव्यां द्रविणं ब्रह्मवर्चसं
 मह्यं दत्त्वा प्रजातुं ब्रह्मलोकम्॥५३॥

[३६]

॥ आदित्यदेवतामन्त्रः ॥

घृणिः सूर्य आदित्यो न प्रभां वात्यक्षरम्। मधु क्षरन्ति
तद्रसम्। सत्यं वै तद्रसमापो ज्योतीरसोऽमृतं ब्रह्म भूर्भुवः
सुवरोम्॥५४॥

[३७]

॥ त्रिसुपर्णमन्त्राः ॥

ब्रह्ममेतु माम्। मधुमेतु माम्। ब्रह्ममेव मधुमेतु माम्। यास्ते
सोम प्रजावत्सोभि सो अहम्। दुःस्वप्नहन्दुरुष्यह। यास्ते
सोम प्राणांस्तान् जुहोमि। त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
दद्यात्। ब्रह्महत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं
पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति।
ओम्॥५५॥

[३८]

ब्रह्म मेधया। मधु मेधया। ब्रह्ममेव मधु मेधया। अद्या नो
देव सवितः प्रजावत्सावीः सौभगम्। परा दुःष्वप्रियं सुव।

विश्वानि देव सवितर्दुरितानि परां सुव। यद्भुद्रं तन्म् आ
सुव। मधु वातां ऋतायते मधु क्षरन्ति सिन्धवः। माध्वीर्नः
सन्त्वोषधीः। मधु नक्तमुतोषसि मधुमत्पार्थिवः रजः। मधु
द्यौरस्तु नः पिता। मधुमान्नो वनस्पतिर्मधुमाः अस्तु सूर्यः।
माध्वीर्गावो भवन्तु नः। य इमं त्रिसुपर्णमयाचितं ब्राह्मणाय
दद्यात्। भ्रूणहृत्यां वा एते घ्नन्ति। ये ब्राह्मणास्त्रिसुपर्णं
पठन्ति। ते सोमं प्राप्नुवन्ति। आसहस्रात्पङ्क्तिं पुनन्ति।
ओम्॥५६॥

[३९]

ब्रह्म मेधवा। मधु मेधवा। ब्रह्ममेव मधु मेधवा। ब्रह्मा
देवानां पदवीः कवीनामृषिर्विप्राणां महिषो मृगाणाम्। श्येनो
गृध्राणां स्वधितिर्वनानां सोमः पवित्रमत्येति रेभन्।
हः सः शुचिषद्वसुरन्तरिक्षसद्धोता वेदिषदतिथिर्दुरोणसत्।
नृषद्वरसदृतसद्धौमसदजा गोजा ऋतजा अद्रिजा ऋतं
बृहत्। ऋचे त्वा रुचे त्वा समिथ्स्रवन्ति सरितो न

धेनाः। अ॒न्तर्हृ॒दा म॑न॒सा पू॒यमा॑नाः। घृ॒तस्य॑ धा॒रा
 अ॒भिचा॑क॒शीमि॑। हि॒र॒ण्ययो॑ वे॒त॒सो म॑ध्य॒ आसा॑म्।
 तस्मि॑न्सु॒पर्णो म॑धु॒कृत्कु॑ला॒यी भ॑ज॒न्नास्ते॒ मधु॑दे॒वता॑भ्यः।
 तस्या॑सते॒ हर॑यः स॒प्तती॑रे॒ स्व॒धां दु॑हा॒ना अ॒मृत॑स्य॒ धारा॑म्।
 य इ॒दं त्रि॑सु॒पर्ण॑मया॒चितं ब्रा॑ह्म॒णाय॑ दद्यात्। वी॒र॒हृ॒त्यां वा
 ए॒ते घ्न॑न्ति। ये ब्रा॑ह्म॒णास्त्रि॑सु॒पर्णं प॑ठ॒न्ति। ते सोमं॑ प्राप्नु॒वन्ति।
 आ॒स॒ह॒स्रात्प॒ङ्क्तिं पु॑न॒न्ति। ओम्॥५७॥

[४०]

॥ मेधासूक्तम् ॥

मे॒धा दे॒वी जु॑षमा॒णा न॒ आगा॑द्वि॒श्वार्ची॑ भ॒द्रा सु॑म॒न॒स्यमा॑ना।
 त्वया॒ जु॑ष्टा॒ जु॑षमा॒णा दुरु॑क्ता॒न्बृ॒हद्व॑दे॒म वि॒दथे॑ सु॒वीराः॑॥
 त्वया॒ जु॑ष्टं ऋ॒षिर्भव॑ति दे॒वि त्वया॒ ब्रह्मा॑ऽऽग॒तश्री॑रु॒त त्वया॑।
 त्वया॒ जु॑ष्टंश्चि॒त्रं वि॑न्दते वसु॒ सा नो॑ जु॒षस्व॒ द्रवि॑णो न
 मे॒धे॥५८॥

[४१]

मे॒धां म॒ इन्द्रो॑ द॒दातु मे॒धां दे॒वी सर॑स्वती। मे॒धां मे॒
अ॒श्विना॑वु॒भावा॑ध॒त्तां पु॒ष्कर॑स्रजा। अ॒प्स॒रासु॑ च॒ या मे॒धा
ग॒न्ध॒र्वेषु॑ च॒ यन्मनः॑। दै॒वीं मे॒धा सर॑स्वती॒ सा मां मे॒धा
सु॒रभि॑र्जुषता॒ऽ स्वाहा॑॥५९॥

[४२]

आ मां मे॒धा सु॒रभि॑र्वि॒श्वरू॑पा॒ हिर॑ण्यवर्णा॒ जग॑ती जग॒म्या।
ऊ॒र्ज॑स्वती॒ पय॑सा॒ पिन्व॑माना॒ सा मां मे॒धा सु॒प्रती॑का
जुष॑न्ताम्॥६०॥

[४३]

मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मय्य॑ग्निस्तेजो॑ द॒धातु॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑
प्र॒जां मयी॑न्द्र॒ इन्द्रि॑यं द॒धातु॒ मयि॑ मे॒धां मयि॑ प्र॒जां मयि॑
सू॒र्यो भ्रा॑जो द॒धातु॥६१॥

[४४]

॥ मृत्युनिवारणमन्त्राः ॥

अपै॑तु मृ॒त्युर॒मृतं॑ न॒ आग॑न्वैवस्व॒तो नो॒ अभ॑यं कृणोतु।

पु॒र्णं व॒न॒स्पते॑रि॒वा॒भि॒नः शी॒यता॑ र॒यिः स च॑ ता॒न्नः
श॒ची॒प॒तिः॥६२॥

[४५]

परं॑ मृ॒त्यो॒ अनु॑ प॒रेहि॑ प॒न्थां॒ यस्ते॒ स्व इ॒तरो॑ दे॒व॒याना॑त्।
चक्षु॑ष्म॒ते शृ॒ण्व॒ते ते॑ ब्र॒वीमि॒ मा नः॑ प्र॒जा री॑रिषो॒ मोत॑
वी॒रान्॥६३॥

[४६]

वा॒तं प्रा॒णं म॒न॒सा॒ऽन्वा रं॑भा॒महे॑ प्र॒जाप॑तिं॒ यो भु॒व॒न॒स्य
गो॒पाः। स नो॑ मृ॒त्योस्त्रा॑य॒तां पा॒त्व र॑ह॒सो ज्यो॑ग्जी॒वा
ज॒राम॑शीम॒हि॥६४॥

[४७]

अ॒मु॒त्र भू॒या॒दध॑ यद्य॒मस्य॑ बृ॒ह॒स्प॒ते अ॒भि॒श॑स्ते॒रमु॑ञ्चः।
प्र॒त्यौ॒ह॒ताम॒श्वि॒ना मृ॒त्युम॑स्माद्दे॒वाना॑म॒ग्ने भि॒ष॒जा
श॒ची॑भिः॥६५॥

[४८]

हरि॒ः हर॑न्त॒मनु॑यन्ति दे॒वा वि॒श्वस्ये॑शा॒नं वृ॒षभं॑ म॒तीना॑म् ।
ब्र॒ह्म स॒रूप॑म॒नुमे॑दमागा॒दय॑नं॒ मा वि॒व॒धीर्वि॑क्रम॒स्व ॥ ६६ ॥

[४९]

शल॑कैर॒ग्निमि॑न्धा॒न उ॒भौ लो॒कौ सं॑नेम॒हम् । उ॒भयो॑र्लो॒कयो॑र्-
ऋ॒ध्वाऽति॑ मृ॒त्युं त॑राम्य॒हम् ॥ ६७ ॥

[५०]

मा छि॑दो मृ॒त्यो मा व॑धी॒र्मा मे॒ बलं॑ वि॒वृ॒हो मा प्र॑मोषीः । प्र॒जां
मा मे॑ रीरिष॒ आयु॑रु॒ग्र नृ॒चक्ष॑सं त्वा ह॒विषा॑ विधेम ॥ ६८ ॥

[५१]

मा नो॑ म॒हान्त॑मु॒त मा नो॑ अ॒र्भकं॑ मा न॒ उक्ष॑न्तमु॒त मा
न॑ उक्षि॒तम् । मा नो॑ऽव॒धीः पि॒तरं॑ मो॒त मा॒तरं॑ प्रि॒या मा
न॑स्त॒नुवो॑ रु॒द्र रीरि॑षः ॥ ६९ ॥

[५२]

मा न॑स्तो॒के तन॑ये॒ मा न॒ आयु॑षि॒ मा नो॒ गोषु॑ मा नो॒ अश्वे॑षु
रीरि॑षः । वी॒रान्मा नो॑ रु॒द्र भामि॑तोऽव॒धीर्ह॒विष्म॑न्तो॒ नम॑सा

विधेम ते॥७०॥

[५३]

॥ प्रजापतिप्रार्थनामन्त्रः ॥

प्रजापते न त्वदेतान्यन्यो विश्वा जातानि परिता बभूव।
यत्का॑मास्ते जुहु॑मस्तन्नो॑ अस्तु व॒यं स्या॑म॒ पत॑यो
रयी॒णाम्॥७१॥

[५४]

॥ इन्द्रप्रार्थनामन्त्रः ॥

स्व॒स्ति॒दा वि॒शस्पति॑र्वृ॒त्रहा विमृ॑धो व॒शी। वृषेन्द्रः पुर ए॒तु
नः स्व॒स्ति॒दा अ॑भयङ्क॒रः॥७२॥

[५५]

॥ मृत्युञ्जयमन्त्रः ॥

त्र्य॑म्बकं यजामहे सुग॒न्धिं पु॑ष्टि॒वर्ध॑नम्। उ॒र्वारु॒कमि॑व
बन्ध॑नान्मृत्योर्मु॒क्षीय॒ माऽमृता॑त्॥७३॥

[५६]

ये ते स॒हस्र॑म॒युतं॑ पाशा॒ मृत्यो॑ म॒र्त्याय॑ हन्त॑वे। तान् य॒ज्ञस्य॑
मा॒यया॑ सर्वा॒नव॑ यजामहे॥ ७४॥

[५७]

मृत्य॒वे स्वाहा॑ मृत्य॒वे स्वाहा॑॥ ७५॥

[५८]

॥ पापनिवारक-मन्त्राः ॥

दे॒वकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। म॒नुष्य॑कृ॒त॒स्यैन॑सो-
ऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। पि॒तृकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑न॒मसि॑
स्वाहा॑। आ॒त्मकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑।
अ॒न्यकृ॑त॒स्यैन॑सोऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। अ॒स्मत्कृ॑त॒स्यैन॑सो-
ऽव॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। यद्वि॒वा च॑ न॒क्तं चैन॑श्च॒कृम॑
तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। यथ्स्व॒पन्त॑श्च॒ जाग्र॑त॒श्चैन॑श्च॒कृम॑
तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। यथ्सु॒षुप्त॑श्च॒ जाग्र॑त॒श्चैन॑श्च॒कृम॑
तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। यद्वि॒द्वा ऽस॑श्चावि॒द्वा ऽस॑श्चैन॑श्च॒कृम॑
तस्या॑व॒यज॑न॒मसि॑ स्वाहा॑। ए॒नस॑ ए॒नसोऽव॒यज॑न॒मसि॑

स्वाहा॥ ७६॥

[५९]

॥ वसुप्रार्थनामन्त्रः ॥

यद्वो देवाश्चकृम जिह्वायां गुरुमनसो वा प्रयुती देव हेडनम्।
अरावा यो नो अभि दुच्छुनायते तस्मिन्तदेनो वसवो निधेतन
स्वाहा॥ ७७॥

[६०]

॥ कामोऽकार्षीत्-मन्युरकार्षीत् मन्त्रः ॥

कामोऽकार्षीन्नमो नमः। कामोऽकार्षीत्कामः करोति नाहं
करोमि कामः कर्ता नाहं कर्ता कामः कारयिता नाहं
कारयिता एष ते काम कामाय स्वाहा॥ ७८॥

[६१]

मन्युरकार्षीन्नमो नमः। मन्युरकार्षीन्मन्युः करोति नाहं
करोमि मन्युः कर्ता नाहं कर्ता मन्युः कारयिता नाहं
कारयिता एष ते मन्यो मन्यवे स्वाहा॥ ७९॥

[६२]

॥ विराजहोममन्त्राः ॥

तिलाञ्जुहोमि सरसा५ सपिष्टान् गन्धार मम चित्ते रमन्तु
स्वाहा। गावो हिरण्यं धनमन्नपान५ सर्वेषां५ श्रियै स्वाहा।
श्रियं च लक्ष्मीं च पुष्टिं च कीर्तिं चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं
बहुपुत्रताम्। श्रद्धामेधे प्रजाः सन्ददातु स्वाहा॥८०॥

[६३]

तिलाः कृष्णास्तिलाः श्वेतास्तिलाः सौम्या वंशानुगाः। तिलाः
पुनन्तु मे पापं यत्किञ्चिद्दुरितं मयि स्वाहा। चोरस्यान्नं
नवश्चाद्धं ब्रह्महा गुरुतल्पगः। गोस्तेय५ सुरापानं भ्रूणहत्या
तिला शान्ति५ शमयन्तु स्वाहा। श्रीश्च लक्ष्मीश्च पुष्टीश्च
कीर्तिं चानृण्यताम्। ब्रह्मण्यं बहुपुत्रताम्। श्रद्धामेधे प्रजा तु
जातवेदः सन्ददातु स्वाहा॥८१॥

[६४]

प्राणापानव्यानोदानसमाना मे शुद्ध्यन्तां ज्योतिरहं विरजा

विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑। वाङ्म॒नश्चक्षुःश्रोत्र॑जिह्वाघ्राणरेतो-
 बुद्ध्याकू॒तिःसङ्कल्पा॑ मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा
 भू॒यास॒ः स्वाहा॑। त्वक्कर्ममा॑सरुधिरमेदोमज्जास्नायवो-
 ऽस्थीनि मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॒ः
 स्वाहा॑। शिरःपाणिपादपार्श्वपृष्ठोरुदरजङ्घशिश्नोपस्थपायवो
 मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑।
 उत्तिष्ठ॑ पुरुष हरित पिङ्गल लोहिताक्षि देहि देहि
 ददापयिता मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा
 भू॒यास॒ः स्वाहा॑॥८२॥

[६५]

पृथिव्यापस्तेजोवायुराकाशा मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑
 विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑। शब्दस्पर्शरूपरसगन्धा मे
 शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑।
 मनोवाक्कायकर्माणि मे शुद्ध॒न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑
 विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑। अव्यक्तभावैरहङ्कारैर्ज्योति॑र॒हं
 वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॒यास॒ः स्वाहा॑। आत्मा मे शुद्ध॒न्तां

ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॑यास॒ः स्वाहा॑॥ अन्तरात्मा
 मे शुद्ध॑न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॑यास॒ः स्वाहा॑॥
 परमात्मा मे शुद्ध॑न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा
 भू॑यास॒ः स्वाहा॑॥ क्षु॒धे स्वाहा॑॥ क्षु॒त्पिपा॑साय॒ स्वाहा॑॥
 विवि॑ट्यै स्वाहा॑॥ ऋ॒ग्विधा॑नाय॒ स्वाहा॑॥ कृ॒षौत्का॑य॒
 स्वाहा॑॥ क्षु॒त्पिपा॑साम॒लं ज्ये॑ष्ठा॒मल॒क्ष्मीर्ना॑शया॒म्यहम्॑॥
 अभू॑तिमसंमृ॒द्धिं च॒ सर्वा॑न्निर्णु॒द मे पा॑प्मान॒ः स्वाहा॑॥
 अन्न॑मय-प्राणमय-मनोमय-विज्ञानमय-मानन्दमय-मात्मा मे
 शुद्ध॑न्तां ज्योति॑र॒हं वि॒रजा॑ विपा॒प्मा भू॑यास॒ः स्वाहा॑॥८३॥

[६६]

॥ वैश्वदेवमन्त्राः ॥

अ॒ग्नये॑ स्वाहा॑॥ वि॒श्वेभ्यो॑ दे॒वेभ्यः॑ स्वाहा॑॥ ध्रु॒वाय॑ भू॒माय॑
 स्वाहा॑॥ ध्रु॒वक्षि॑तये॒ स्वाहा॑॥ अ॒च्युत॑क्षि॒तये॑ स्वाहा॑॥ अ॒ग्नये॑
 स्वि॒ष्टकृ॑ते॒ स्वाहा॑॥ ॥ ध॒र्माय॑ स्वाहा॑॥ अध॑र्माय॒ स्वाहा॑॥ अ॒द्भ्यः॑

स्वाहा॥ ओषधिवनस्पतिभ्यः स्वाहा॥८४॥

रक्षोदेवजनेभ्यः स्वाहा॥ गृह्याभ्यः स्वाहा॥ अवसानेभ्यः
स्वाहा॥ अवसानपतिभ्यः स्वाहा॥ सर्वभूतेभ्यः स्वाहा॥
कामाय स्वाहा॥ अन्तरिक्षाय स्वाहा॥ यदेजति जगति
यच्च चेष्टति नाम्नो भागोऽयं नाम्ने स्वाहा॥ पृथिव्यै स्वाहा॥
अन्तरिक्षाय स्वाहा॥८५॥

दिवे स्वाहा॥ सूर्याय स्वाहा॥ चन्द्रमसे स्वाहा॥ नक्षत्रेभ्यः
स्वाहा॥ इन्द्राय स्वाहा॥ बृहस्पतये स्वाहा॥ प्रजापतये
स्वाहा॥ ब्रह्मणे स्वाहा॥ स्वधा पितृभ्यः स्वाहा॥ नमो रुद्राय
पशुपतये स्वाहा॥८६॥

देवेभ्यः स्वाहा॥ पितृभ्यः स्वधाऽस्तु। भूतेभ्यो नमः।
मनुष्येभ्यो हन्ता॥ प्रजापतये स्वाहा॥ परमेष्ठिने स्वाहा॥
यथा कूपः शतधारः सहस्रधारो अक्षितः। एवा मे अस्तु
धान्यं सहस्रधारमक्षितम्। धनं धान्यै स्वाहा॥ ये भूताः
प्रचरन्ति दिवानक्तं बलिमिच्छन्तो वितुदस्य प्रेष्याः।

तेभ्यो॑ ब॒लिं पु॑ष्टि॒कामो॑ ह॒रामि॒ मयि॒ पुष्टिं॑ पुष्टि॑पतिर्दधातु॒
स्वाहा॑॥८७॥

[६७]

ओं तद्ब्र॒ह्म। ओं तद्वा॒युः। ओं तदा॒त्मा। ओं तथ्स॒त्यम्।
ओं तथ्सर्व॑म्। ओं तत्पु॒रोर्नमः॑॥ अ॒न्तश्च॑रति॒ भूतेषु॑ गुहा॒यां
वि॑श्वमूर्तिषु। त्वं यज्ञ॑स्त्वं वष॒ट्कार॑स्त्वमिन्द्र॑स्त्व॒ रुद्र॑स्त्वं
विष्णु॑स्त्वं ब्रह्म त्वं प्रजा॒पतिः॑। त्वं तदा॒प॒ आपो॒ ज्योती॑
रसो॒ऽमृतं॑ ब्रह्म भूर्भुव॒स्सुव॒रोम्॥८८॥

[६८]

॥ प्राणाहुतिमन्त्राः ॥

श्रद्धा॑यां प्रा॒णे नि॒विष्टो॒ऽमृतं॑ जुहोमि। श्रद्धा॑यांमपा॒ने
नि॒विष्टो॒ऽमृतं॑ जुहोमि। श्रद्धा॑यां व्या॒ने नि॒विष्टो॒ऽमृतं॑
जुहोमि। श्रद्धा॑यांमुदा॒ने नि॒विष्टो॒ऽमृतं॑ जुहोमि। श्रद्धा॑यां
समा॒ने नि॒विष्टो॒ऽमृतं॑ जुहोमि। ब्रह्म॑णि म आ॒त्माऽमृत॑त्वाय॥
अ॒मृतो॒प॒स्तर॑णमसि॥ श्रद्धा॑यां प्रा॒णे नि॒विष्टो॒ऽमृतं॑ जुहोमि।

शिवो मां विशाप्रदाहाय। प्राणाय स्वाहा॥ श्रद्धायांमपाने
 निविष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मां विशाप्रदाहाय। अपानाय
 स्वाहा॥ श्रद्धायां व्याने निविष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो
 मां विशाप्रदाहाय। व्यानाय स्वाहा॥ श्रद्धायांमुदाने
 निविष्टोऽमृतं जुहोमि। शिवो मां विशाप्रदाहाय। उदानाय
 स्वाहा॥ श्रद्धायां समाने निविष्टोऽमृतं जुहोमि।
 शिवो मां विशाप्रदाहाय। समानाय स्वाहा॥ ब्रह्मणि म
 आत्माऽमृतत्वाय। अमृतापिधानमसि॥८९॥

[६९]

॥ भुक्तान्नाभिमन्त्रणमन्त्राः ॥

श्रद्धायां प्राणे निविश्यामृतं हुतम्। प्राणमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायांमपाने निविश्यामृतं हुतम्। अपानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायां व्याने निविश्यामृतं हुतम्। व्यानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायांमुदाने निविश्यामृतं हुतम्। उदानमन्त्रेनाप्यायस्व।
 श्रद्धायां समाने निविश्यामृतं हुतम्। समानमन्त्रेनाप्या-

यस्व॥९०॥

[७०]

॥ भोजनान्ते आत्मानुसन्धानमन्त्राः ॥

अङ्गुष्ठमात्रः पुरुषोऽङ्गुष्ठं च समाश्रितः। ईशः सर्वस्य जगतः
प्रभुः प्रीणाति विश्वभुक्॥९१॥

[७१]

॥ अवयवस्वस्थता-प्रार्थनामन्त्रः ॥

वाङ्म आसन्। नसोः प्राणः। अक्ष्योश्चक्षुः। कर्णयोः श्रोत्रम्।
बाहुवोर्बलम्। ऊरुवोरोजः। अरिष्टा विश्वान्यङ्गानि तनूः।
तनुवा मे सह नमस्ते अस्तु मा मा हिंसीः॥९२॥

[७२]

॥ इन्द्रसप्तर्षि-संवादमन्त्रः ॥

वयः सुपर्णा उप सेदुरिन्द्रं प्रियमेधा ऋषयो नाधमानाः। अपं
ध्वान्तमूर्णुहि पूर्यि चक्षुर्मुमुग्ध्यस्मान्निधयेऽव बद्धान्।

[७३]

॥ हृदयालम्भनमन्त्रः ॥

प्राणानां ग्रन्थिरसि रुद्रो मां विशान्तकः। तेनान्नेनाप्या-
यस्व॥१३॥

[७४]

॥ देवताप्राणनिरूपणमन्त्रः ॥

नमो रुद्राय विष्णवे मृत्युर्मे पाहि॥१४॥

[७५]

॥ अग्निस्तुतिमन्त्रः ॥

त्वमग्ने द्युभिस्त्वमाशुशुक्षणिस्त्वमद्भ्यस्त्वमश्मनस्परि। त्वं
वनेभ्यस्त्वमोषधीभ्यस्त्वं नृणां नृपते जायसे शुचिः॥१५॥

[७६]

॥ अभीष्टयाचनामन्त्राः ॥

शिवने मे सन्तिष्ठस्व स्योनेन मे सन्तिष्ठस्व सुभूतेन
मे सन्तिष्ठस्व ब्रह्मवर्चसेन मे सन्तिष्ठस्व यज्ञस्यर्धिमनु
सन्तिष्ठस्वोप ते यज्ञ नम उप ते नम उप ते नमः॥१६॥

[७७]

॥ परतत्त्व-निरूपणम् ॥

स॒त्यं परं परं॑ स॒त्यं स॒त्येन॒ न सु॒वर्गाल्लो॒काच्च॑वन्ते
 क॒दाच॑न स॒तां हि स॒त्यं तस्मा॑त्स॒त्ये र॑मन्ते । तप॒ इति॑ तपो
 नान॑श॒नात्परं॑ यद्धि परं तप॒स्तद्दु॑र्ध॒र्षं तद्दु॑रा॒धर्षं॑ तस्मा॒त्तप॑सि
 रमन्ते । दम॒ इति॑ निय॒तं ब्र॑ह्मचा॒रिण॑स्तस्मा॒द्धमे॑ रमन्ते ।
 शम॒ इत्य॑रण्ये मु॒नय॑स्तस्मा॒च्छमे॑ रमन्ते । दा॒नमि॑ति॒ सर्वा॑णि
 भू॒तानि॑ प्र॒शंस॑न्ति दा॒नान्ना॑ति॒ दुष्करं॑ तस्मा॑द्दाने र॑मन्ते
 । ध॒र्म इति॑ ध॒र्मेण॑ स॒र्वमि॒दं परि॑गृही॒तं ध॒र्मान्ना॑ति॒ दुष्करं॑
 तस्मा॑द्ध॒र्मे र॑मन्ते । प्र॒जन॒ इति॑ भू॒यांस॑स्तस्मा॒द्भूयि॑ष्ठाः
 प्रजा॑यन्ते तस्मा॒द्भूयि॑ष्ठाः प्र॒जन॑ने रमन्तेऽग्नय॒ । इत्या॑ह
 तस्मा॑द॒ग्नय॒ आधा॑तव्या अ॒ग्निहो॑त्रमित्या॑ह तस्मा॑द॒ग्निहो॑त्रे
 र॑मन्ते । य॒ज्ञ इति॑ य॒ज्ञो हि दे॒वास्तस्मा॑द्य॒ज्ञे र॑मन्ते ।
 मा॒न॒समि॑ति॒ वि॒द्वांस॑स्तस्मा॑द्वि॒द्वांस॑ ए॒व मा॑न॒से र॑मन्ते
 । न्या॒स इति॑ ब्र॒ह्मा ब्र॒ह्मा हि परः॑ परो॑ हि ब्र॒ह्मा ता॑नि

वा ए॒तान्यव॑राणि॒ परा॑सि न्या॒स ए॒वात्य॑रेचय॒द्य ए॒वं
वेदै॑त्युप॒निषत्॥ १७ ॥

[७८]

॥ ज्ञानसाधन-निरूपणम् ॥

प्रा॒जाप॒त्यो हा॑रु॒णिः सु॒पर्णे॑यः प्र॒जाप॑तिं पि॒तर॒मुप॑ससार॒ किं
भ॑गव॒न्तः प॑र॒मं व॑द॒न्तीति॑ तस्मै प्रो॒वाच॑ । स॒त्येन॑ वा॒युरावा॑ति
स॒त्येना॑ऽऽदि॒त्यो रो॑चते दि॒वि स॒त्यं वा॒चः प्र॑ति॒ष्ठा स॒त्ये
स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑ तस्मा॑त्स॒त्यं प॑र॒मं व॑द॒न्ति । तप॑सा दे॒वा
दे॒वता॑मग्रं आ॒यन्त॑प॒सर्ष॑यः सु॒वर॑न्ववि॒न्दं तप॑सा स॒पत्नान्
प्र॑णु॒दामा॑रा॒तीस्तप॑सि स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑ तस्मा॑त्तपः॒ पर॑मं वद॒न्ति
० दमे॑न दा॒न्ताः कि॒ल्बिष॑मवधू॒न्वन्ति॑ दमे॑न ब्रह्मचा॒रिणः॑
सु॒व॑र॒गच्छ॑न्दमो॑ भू॒तानां॑ दुरा॒ध॒र्षं दमे॑ स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑
तस्मा॑द्दमः॒ पर॑मं वद॒न्ति । शमे॑न शा॒न्ताः शि॒वमा॑चर॒न्ति
शमे॑न ना॒कं मु॒नयो॑ऽन्ववि॒न्द॒च्छमो॑ भू॒तानां॑ दुरा॒ध॒र्ष॒च्छमे॑
स॒र्वं प्र॑ति॒ष्ठितं॑ तस्मा॑च्छमः॒ पर॑मं वद॒न्ति । दानं॑ य॒ज्ञानां॑

वरूथं दक्षिणा लोके दातारः सर्वभूतान्युपजीवन्ति
दानेनारातीरपांनुदन्त दानेन द्विषन्तो मित्रा भवन्ति
दाने सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्दानं परमं वदन्ति । धर्मो
विश्वस्य जगतः प्रतिष्ठा लोके धर्मिष्ठं प्रजा उपसर्पन्ति
धर्मेण पापमपनुदति धर्मे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्धर्मं परमं
वदन्ति । प्रजननं वै प्रतिष्ठा लोके साधु प्रजायास्तन्तुं
तन्वानः पितृणामनृणो भवन्ति तदेव तस्यानृणं तस्मात्
प्रजननं परमं वदन्त्यग्नयो वै त्रयीं विद्या । देवयानः
पन्थां गार्हपत्य ऋक्पृथिवी रथन्तरमन्वाहार्यपचनं
यजुरन्तरिक्षं वामदेव्यमाहवनीयः सामं सुवर्गो लोको
बृहत्तस्मादग्नीन्परमं वदन्त्यग्निहोत्रः सायं प्रातर्गृहाणां
निष्कृतिः स्विष्टः सुहुतं यज्ञक्रतूनां प्रायणः सुवर्गस्य
लोकस्य ज्योतिस्तस्मादग्निहोत्रं परमं वदन्ति । यज्ञ इति
यज्ञेन हि देवा दिवं गता यज्ञेनासुरानपांनुदन्त यज्ञेन
द्विषन्तो मित्रा भवन्ति यज्ञे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्माद्यज्ञं
परमं वदन्ति । मानसं वै प्राजापत्यं पवित्रं मानसेन

मनसा साधु पश्यति मानसा ऋषयः प्रजा असृजन्त
 मानसे सर्वं प्रतिष्ठितं तस्मान्मानसं परमं वदन्ति । न्यास
 इत्याहुर्मनीषिणो ब्रह्माणं ब्रह्मा विश्वः कतमः स्वयम्भुः
 प्रजापतिः संवत्सर इति संवत्सरोऽसावादित्यो य एष
 आदित्ये पुरुषः स परमेष्ठी ब्रह्मात्मा । याभिरादित्यस्तपति
 रश्मिभिस्ताभिः पर्जन्यो वर्षति पर्जन्येनौषधिवनस्पतयः
 प्रजायन्त ओषधिवनस्पतिभिरन्नं भवत्यन्नेन प्राणाः प्राणैर्बलं
 बलेन तपस्तपसा श्रद्धा श्रद्धया मेधा मेधया मनीषा
 मनीषया मनो मनसा शान्तिः शान्त्या चित्तं चित्तेन स्मृतिः
 स्मृत्या स्मारः स्मारेण विज्ञानं विज्ञानेनात्मानं वेदयति
 तस्मादन्नं ददन्त्सर्वाण्येतानि ददात्यन्नात् प्राणा भवन्ति
 । भूतानां प्राणैर्मनो मनसश्च विज्ञानं विज्ञानादानन्दो
 ब्रह्मयोनिः स वा एष पुरुषः पञ्चधा पञ्चात्मा येन सर्वमिदं
 प्रोतं पृथिवी चान्तरिक्षं च द्यौश्च दिशश्चावान्तरदिशाश्च स
 वै सर्वमिदं जगत्स च भूतं स भव्यं जिज्ञासकृत् ऋतजा

रयि॑ष्ठा । श्र॒द्धा स॒त्यो म॒ह॑स्वान्त॒पसो॑ वरि॑ष्ठा॒ङ्गात्वा॑ तमे॒वं
मन॑सा हृ॒दा च॒ भूयो॑ न मृ॒त्युमु॑प॒याहि॑ वि॒द्वान्तस्मा॑न्या॒समे॒षां
तप॑सामतिरिक्त॒माहु॑र्वसुर॒ण्वो वि॒भूर॑सि प्रा॒णे त्वम॑सि
सन्धा॒ता । ब्र॒ह्मन् त्वम॑सि वि॒श्वधृ॑त्ते॒जो॒दास्त्वम॑स्य॒ग्निर॑सि
वर्चो॑दास्त्वम॑सि सूर्य॑स्य द्यु॒म्नो॒दास्त्वम॑सि च॒न्द्रम॑स
उप॒याम॑गृहीतोऽसि ब्र॒ह्मणे॑ त्वा । मह॑स॒ ओमि॒त्यात्मा॑नं
यु॒ञ्जीतै॒तद्वै म॑होप॒निष॑दं दे॒वानां॑ गु॒ह्यं य ए॒वं वेद॑ ब्र॒ह्मणो॑
महि॑मान॒माप्नो॑ति॒ तस्मा॑द्ब्र॒ह्मणो॑ महि॑मान॒मित्यु॑प॒निष॑त् ॥ ९८ ॥

[७९]

॥ ज्ञानयज्ञः ॥

तस्यै॒वं वि॒दुषो॑ य॒ज्ञस्या॒ऽऽत्मा॑ यज॑मानः श्र॒द्धा पत्नी॑
शरी॑रमि॒ध्ममुरो॑ वेदि॒र्लोमा॑नि ब॒र्हिर्वे॒दः शिखा॑
हृद॑यं यूपः॒ काम॑ आज्यं म॒न्युः प॒शुस्तपो॑ऽग्नि॒र्दमः॑
शम॑यिता दक्षि॑णा वाग्घो॒ता प्रा॒ण उ॒द्गा॒ता चक्षु॑रध्व॒र्युर्मनो॑
ब्र॒ह्मा । श्रोत्र॑म॒ग्नीद्याव॑द्धि॒यते॑ सा दी॒क्षा यद॑श्जा॒ति

तद्धविर्यत्पिबति तदस्य सोमपानं यद्रमते तदुपसदो
यत्सञ्चरत्युपविशत्युत्तिष्ठते च स प्रवर्ग्यो यन्मुखं
तदाहवनीयो या व्याहृतिराहुतिर्यदस्य । विज्ञानं तञ्जुहोति
यत्सायं प्रातरत्ति तत्समिधं यत्प्रातर्मध्यं दिनं सायं च
तानि सवनानि ये अहोरात्रे ते दर्शपूर्णमासौ येऽर्धमासाश्च
मासाश्च ते चातुर्मास्यानि य ऋतवस्ते पशुबन्धा ये
संवत्सराश्च परिवत्सराश्च तेऽहर्गणाः सर्ववेदसं वा ।
एतत्सत्रं यन्मरणं तदवभृथं एतद्वै जरामर्यमग्निहोत्रं
सत्रं य एवं विद्वानुदगयने प्रमीयते देवानामेव महिमानं
गत्वाऽऽदित्यस्य सायुज्यं गच्छत्यथ । यो दक्षिणे
प्रमीयते पितृणामेव महिमानं गत्वा चन्द्रमसः सायुज्यं
सलोकतामाप्नोत्येतौ वै सूर्याचन्द्रमसौ महिमानौ ब्राह्मणो
विद्वानभिजयति तस्माद्ब्राह्मणो महिमानमाप्नोति तस्माद्ब्राह्मणो
महिमानमित्युपनिषत् ॥ ११ ॥

ॐ स॒ह ना॑ववतु। स॒ह नौ॑ भुनक्तु। स॒ह वी॒र्यं॑ करवावहे।
ते॒ज॒स्वि ना॒वधी॑तमस्तु॒ मा वि॑द्विषा॒वहे॑। ॐ शान्तिः॒ शान्तिः॒
शान्तिः॑॥

